

V
B J
C

R·IOSEPHI AL-BONIS, R. DAVIDIS KIMHI, ET ALIVS CVIVSDAM HEBRAEI *anonymi argumenta, quibus nonnullos fidei Christianæ articulos oppugnant.*

G. GENEBRARDO BA. THEOLOGO INTERPRETE.

Ad eorum singulas disputationes eiusdem interpretis responsa, in quibus multa de Deo, de Tribus diuinitatis hypostasibus, de Christo, Eucharistia, lege, Euãgelio, & mysteriis similibus, quorum nomenclaturam extrema pagina exhibet, pertractantur.

Liber vel illo solo vtilis, quòd multa, aduersus recens TRINITARIORVM dogma, hoc infœlici æuo, in Lituania & Polonia de tribus diuinis essentiis atque diis excitatum, declaret.

PARISIIS,

Apud Martinum Iuuenem, sub insigni D. Christophori è regione gymnasi Cameracensium.

M. D. LXVI.

ANTONIO DV PRAT ABBATI DE BON LIEV MECOENATI suo G. Genebrardus Theologus.

VT apud me retractarem, quæ superioribus annis in nostris scholis Theologicis de natura Dei, de Trinitate, de Lege, de Euangelio, de Sacrificiis, & compluribus aliis disputauimus, animum lubens conuerti ad eorũ defensionẽ, quæ contrà Iudæorum Rabbini obiiciũt. Auxerunt ardorẽ infœlices illæ Trinitariorũ, siue Tredeïtarum turbæ, quibus in regno Poloniæ & magno litVaniæ ducatu Gregorius Paulus, Cazanouius, Homanus, Paclesius, Stanilaus Lutomierus, eorũque administri seditiosißimis de S. Trinitate concionibus ac libris canũt claßicum, post tot ab Arrianis aut etiam à Philoponianis toto orbe profligatis sæcula. Et quamquam aduersus istos, si pergant furere (pergent autem, ni Deus reprimat, quoniam solutus est Sathanas) disserendi aliquandò amplior locus dabitur, tamen præsentem occasionem prætermittere nolui, vt vno conflictu duo monstra Dei ope, de cuius causa agitur, si non domarem, certè auertere conarer. Hunc autem laborem neutiquam esse fructuosum, nullo pacto mihi persuadere possum, quippè cùm sperem hinc multos exprompturos arma, quibus cum Iudæis (vt missos faciam, quos modo nominaui, Trinitarios) Venetiis, Bono-

Bononiæ, Patauii, Viennæ auſtriacæ, cæteriſque in locis, in quibus libera eſt Iudæorum habitatio, congrediantur. Vix enim alia agitaturi ſunt, quàm quæ à ſuis Doctoribus, inter quos præcipuo ſunt nomine Ioſephus Albo & Dauid Kimhi, vident exculta atque elaborata. Deinde, vt hæc è multis pauca ſint, quæ ipſorum alij aduerſum nos diſſeruerunt, non eos tamen puto plures religionis articulos, quàm quos de Hebræo hoc opere Latinè interpretamur, ſuis in cœteris libris reprehendere. Nec Rabbi Ioſeph Kimhi iuſto ſuo volumine, quod inſcribitur גלוי עורים (Ita enim Chriſtianos, penes quos ſolos eſt cœleſtis doctrina, miſer iſte vocat) plura oppugnanda mihi videtur ſuſcipere potuiſſe, quàm hoc loco filius R. Dauid. In his autem refellendis ſecutus ſum Auguſtini, in quadam contra Ar-
Aug. lib. 2. rianos diſputatione, methodum. Adiunxi enim ſermonem
Retract. aduerſarii à capite reſponſionis meæ, & adhibui ad ſin-
cap. 52. gula numeros, quibus inſpectis, quid cuique loco reſponderim, facilè poßit attēdi. Simul intereà tangentur omnes huius gētis miſeratione, quæ aliquot locis tā craſſas ratiocinationes cōficit, vt tibi etiānum videre videaris Aegyptios in illis tractabilibus tenebris verſari, quarum meminit Exodi liber. Nimirum Chriſtū Dominum mētibus ſuis expulerūt, qui eas ſolus colluſtrare poteſt, ſummouerèque velum, quod obtendendum fuiſſe ipſorum animis antiqui Vates prædixerunt. Quam deplorationē vt vel ſolùm hoc meo ſcripto obtineam, ſatis rationis mihi habere videor, quò ſtudium inſtitutumque noſtrum omnes probare, te etiā, vir integerrime, humanitate, qua reliqua ſoles, proſequi rogem. Vale. E noſtro Pariſienſi Muſæo Calendis Ianuarij, Anno Domini 1566.

R. IOSEPHI ALBONIS, CONTRA *Chriſtianos diſputatio, quæ eſt caput 25. orationis tertiæ libri, quem de* עקרים *ſeu articulis legis Moſaicæ conſcripſit.*

DIſputauit mecum Chri- *In codic.*
ſtianorum ſapiētum vnus *Hebr. No-*
haud vulgariter eruditus, *zereorum.*
dicens rem quamque ex- *Nos autem*
plorari ex cauſis ſuis mate *intelligunt.*
ria, forma, efficiente, fine, *Elias in Tiſ-*
legem autē Moſis in om- *bi. &, Ter-*
nibus his, cum ad illas *tul. lib. 4.*
exigitur, imperfectam re- *cont. Mar-*
periri. Ex parte quidem materiæ, quòd in illa ſint *cio.*
narrationes atque ſententiæ alienæ, quæ legis rationem ſubire non poſſunt, hoc eſt, quæ ad vitam moderandam & dirigendam minimè pertinent. Contrà in lege Ieſu nihil extare, quod legis appellatione non cenſeatur. Ex parte verò efficientis, quoniam Moſaïca, myſteria diuina, quæ Trinitatem inſinuant, occulta admodum præterit. Fieri enim non poſſe, vt per eam perfectio conditoris, qualitateſque eius aliquo modo intelligantur. Dicebat autem hoc intelligi ex Nazareni lege, quæ explicatè doceret Deum eſſe Patrem, Filiū & Spiritum

ritum Sanctum, & omnes hos rem vnam existere. Ex fine etiam idem effici pronunciabat, quòd Nostra lex animo fœlicitatem, quæ humanus finis est, non metiretur, sed corporeas fœlicitates tantùm poneret, cùm lex Christiana non corporis, sed animi beatitudinem inducat. Similiter ex forma. Oportere enim legem tria complecti. Primò officiũ hominis erga Deum, hoc est, præcepta ad Dei cultum pertinentia, quæ lingua eorum Ceremonialia appellantur, nempe, præcepta, quæ aliquis Deum colendi causa præstat. Kyrie enim lingua Græca Deum significat. Deinde præcepta, quæ alij in alios gerere debent, id est, iura, quæ nuncupantur iudicialia, præcepta scilicet, quæ nouãtur de vnius cum altero contractu ratione accepti & dati, qualia obligant ex parte ciuilis societatis. Tertiò officia vnius erga se, quæ Moralia vocantur, id est præcepta, quæ homines agunt, vt animis suis probam affectionem metu peccati, & mansuetudinem, hisque similia, quæ animum imbuunt honesta dispositione, ingenerent. Cœterum, inquiebat, cum exigitur lex Mosis ad tres has præceptorũ species, in omnibus imperfecta reperitur. Nam quod attinet ad hominis erga Deum officiũ, quod in præceptis religionis, hoc est, in doctrina modorũ, quibus cultus diuinus ritè perficitur, positum est, defectione certè non vacat. Mandat enim cædem animalium, exustionẽque carnis & adipis & effusionẽ sanguinis atque aspersionem, quæ culturæ fœdæ sunt, cùm nihil tale fiat in lege Christiana. Eius enim

Ineptè ceremonias à κύριος deriuat, non à Cerete insula.

Quantò lex Christi sit Mosaica perfectior Nostrorum sententia.

nim cultus simplex est & purus in solo pane & vino. In mutuis autem officiis, quæ sunt iudicia & præcepta ciuilia, manca similiter est, propterea quòd concedit fœnus hac oratione, Externo fœneraberis, rem quæ statum societatẽque ciuilem corrumpit. Præcipit quoque, vt qui hominem imprudenter occiderit, abeat in exilium ad mortem vsque magni pontificis. Atqui hæc pœna inæqualis est, cũ interdum diuturnior sit, interdum breuior. Deinde iure qui hominem imprudens interfecerit, occidi nequit, & tamen lex Mosis permittit sanguinem eius, interempti consanguineo, adeò, vt si illũ necauerit, à cæde sit immunis. Vnde fieri potest, vt qui dedita opera hominem interemit, impunis viuat, qui verò imprudenter, luat mortis pœnas. Porrò non ita fit in lege Iesu, omnibus in sententia iudicum positis. Prectereà, quòd ad priuatos cuiusque mores spectat, lex Mosis tantùm attingit operis rectitudinem, non cordis munditiam, Lex autem Iesu indicit etiam animi puritatem, vt proinde hominem à iudicio gehẽnæ liberet. Illa sunt, quæ è verbis Christiani summatim deducebantur. Cæterùm respondi cuncta hæc cũ veritate pugnare, aliena à rationum legis intelligentia, speculatione & cognitione. Antequam autẽ verba eius diluam hypothesim vnam subiicio, in qua dubitatio apud homines sensu bene affectos nulla existit. Nẽpe oportere, vt rei, quæ fidei subiicitur, subsistentia possit mente formari, etiam si naturæ vi fuerit impossibilis, quemadmodum declaratũ oratione prima

Deu. 23.
Num. 35.
Deut. 19.
Iof. 20.

ma capite vigesimo secundo. Quòd enim, quæ natura edere non potest, qualis est maris fissio, virgæ in anguem commutatio, cætera signa atque miracula, quæ in lege prouenerunt aut in Prophetarũ oraculis cõmemorata sunt, cùm eorum essentiam figurare animus valeat, Deus omnipotentia sua producere & efficere possit fide persuasum est, Quorum verò cohærentiam imaginari non potest animus, vt rem esse & non esse simul eodem tempore,* aut corpus vnum in duobus distãtibus locis desidere, aut numerum vnicum per se parem imparemque simul esse & his similia, quorum essentiam animus nullo modo fingere potest, ea sub fidem cadere prorsus nequeunt, neque Deus in huiusmodi potestatem vimque habere dicitur. Quemadmodum ei nullo modo tribuitur, quòd possit alium sibi æqualem procreare, aut efficere vt quadrati dimetiẽs æquetur lateri, aut quod præteritum est non sit præteritum. In illud enim, cuius existentiam mens comminisci nequit, Dei potestatem ferri non dicimus, propterea quòd tale sit ex his, quæ omnino fieri non possunt. Et propterea fieri nequit, vt in id fides cadat. Nam credere impossibilibus ex eorum numero non est, quæ animũ perficiunt. Si enim fides impossibilium per se, animo speciem perfectionemque daret, intelligentia siue mens homini frustrà tributa esset, nec homo præstaret animantibus, si quidẽ mens ad illud credendum, in quod fides cadere ponitur, nequeat ingredi.

In quibus posita sit Dei omni potentia.

**His infra respõdetur numeris 5 & 2. hoc enim propter Eucharistiam & S. Trinitatẽ astutè præmisit.*

His

His constitutis affirmo illud ipsum, ex quo colligebat legem Mosaïcam imperfectam esse ratione materiæ, declarare, quàm ipse imperitus sit legis Mosaïcæ. Nullum enim est verbum, nulla narratio in lege Mosis, quæ non sit legi necessaria, siue ad docendum scientiam aliquam & disciplinam, siue ad declarandum præceptum aliquod legale. Nam vel illud, Et Thamna fuit concubina Eliphaz filij Esau, necesse erat scribere, vt distinctio fieret inter Amalec, cuius internecionem lex imperat, & reliquos Esau filios, de quibus dictum, Non abominaberis Idumeum, quòd frater tuus sit. Ita reliquæ propositiones se habent apud candidos æstimatores. Ac iam quidem legis nostræ interpretes de eorum singulis prolixas commentationes ediderunt.

Legem Mosaïcam non esse imperfectam.

Gen. 36.

Deut. 25.

1. Reg. 15.

Deut. 23.

1 Quod autem subiicit secus se habere legem Iesu, certè nõ inuenimus Iesum legem tulisse, quin immò ipse per sese mãdauit seruare legem Mosis. Nec Euangelia sunt lex, sed enarratio ortus eius & signorum, quæ ipsum, dum viueret, edidisse dicunt, qualia comperimus facta per prophetas, qui legem intereà nullã condiderunt. Porrò quæ in Euangeliis pertinent ad disciplinam & doctrinam illorum, quorũ cognitione populus actiones suas componit, omnia dicuntur in parabolis & ænigmatibus. Tale autem alienum est à legis ratione. Quod enim enuntiatur sermone ænigmatico & parabolico, non nisi ægrè in certa intelligentia & proposito cõsistere potest, proptereàque illud est, quod scriptura declarat, prophetiam Mosis non

Contendit Euangelium non esse legem.

Num. 12.

fuisse

fuisse in ænigmatibus. Quoniam enim lex tradita
est eius ministerio, nō decuit, vt ipse vteretur ænig-
matibus pro more Diuinorum vatum. Nam ita lo
qui in Prophetia non est magna perfectio, cum in
oratione ænigmatibus & allegoriis expressa, vt in
vaticinatione Zacharię, non sit perfectio satis con-
sentanea, quòd indigeat expositione ferréque pos-
sit multiplices, eásque diuersas, interpretationes.
Ezech.20. Et proinde Ezechiel de eo conqueritur, quòd Pro
phetiā diceret per parabolas, Heu, inquit, Domi
ne Deus, nonne ipse dicunt de me, Nunquid num
per parabolas loquitur iste? Videbat nimirum id
desiderari in sua vaticinatione, vt idcirco cum eo
Eze.21. cœperit Deus loqui disertis verbis atque apertis.
Et sanè clarum est abhorrere à conditione legis,
vt careat ea dicendi forma, quę in Propheticis lau-
dibus omniū est probatissima. Ex eo enim laudat
scriptura legem Mosaïcam, dicens, Aduerso ore
Num.12. alloquar eum & in visione, non in ænigmatibus.
Constat igitur Legalem orationem ænigmatibus
enunciatam non carere imperfectione ex parte
materiæ, contrarium profectò eius, quod Nazare-
nus existimabat. Et sic imperfectam esse ratione
efficientis, quòd non descripserit diuinas proprie-
tates, planè rei veritati contrarium est. Apertè e-
nim in articulis ponit Deum esse vnicum, illúm-
que expertem corporis. Declarat Deum conspici
non posse, dicente scriptura, non videbit me ho-
mo & viuet. Tradit id, quod de eo percipitur, oriri
ex cōditionibus, quibus se erga creaturas suas ge-
rit,

rit, quemadmodum innotuit Mosi, cum Deo dice- *Exod.34.*
ret, Ostende mihi quæso vias tuas & sciam & in-
ueniam gratiam in oculis tuis. Docuit enim eum
tredecim proprietates, quibus res procreatas, regit
& gubernat, vias suas esse, per quas in hominibus
existit cognitio modò maior, modò minor, pro va-
ria dignitate eorum, qui intelligentia valent. Cœ-
terum propriæ ipsius notæ comprehēdi nequeunt.

2 Quod autem lex Mosis silentio præteriit Tri- *Trinitario-*
nitatem, id ideo factum est, quòd huiusmodi sen- *rum hæc ho*
tentia secundum mentis considerationem veritati *die hæresis,*
consentanea non sit. Nempe lex non continet sen- *qui proindé*
tētiam à veritate abhorrentem, qua dicitur Vnum *tres illas res*
esse Tria & Tria ita esse Vnum, vt nihilo minus *non vnum,*
tres res sint separatim per se consistentes, sicuti eo- *sed plane*
rum confessio haber. Nam cùm Philosophi Deū *tres Deos*
dicunt, esse & mentem siue intellectum, & intelli- *esse sentiūt.*
gentem & id quod intellectu percipitur, ita tamē,
vt sit vnus maximè, longè alia insistunt via. Non *Alexander*
enim credūt in eo esse tres res separatim per se co- *νόησις,*
hærentes. Absit. Sed asseuerant rem vnā eandém- *νοῶν, νοού-*
que tribus his dici vocabulis triplici respectu. Ipse *μενος.*
enim Deus intelligentia est simplex absque vlla שכל
compositione. Quoniam igitur intelligentia est, משכיל
oportet necessario intelligat, atque ita sit intelli- מושכל
gens. Cúmque non intelligat res extra essentiam
suam (pro falso enim haberi debet, perfectionem
ipsius pendere ab alio & esse aliud quiddam quod
cum de potestate in actum adducat) hac ratione
est id, quod intelligitur actione continuata. Nec
tamen

tamen cũ his omnibus vllo modo vnitas eius multiplicatur. In Diuinitate autem tres esse res separatas, quarũ singulę per se cõstẽt, sintque actu distinctæ aut personæ, vt ipsi loquuntur, & quæ sint vnũ, fieri nullo pacto potest, nisi contradicentia duo simul concedantur, quod pugnat cum sententiis primis atque communibus. Existentiam enim eius ratio sine mens imaginari prorsum nequit. Et idcirco ab essentia diuina similiter corpoream naturam Lex remouet, ne eam credamus, monens, Custodite, inquit, sollicitè animas vestras, quia non vidistis aliquam similitudinẽ in die qua locutus est vobis Dominus in Oreb de medio ignis, ne forte corrupti faciatis vobis sculptam similitudinem vllius simulachri.

Deus incorporeus.

Deut.4.

De fine seu fœlicitate legis.

3 Præterea ratione finis non carere defectione, dum mẽtionem non ingerit spiritualis fœlicitatis, est similiter falsum. Signis enim atque inuolucris illam prudentibus satis ostendit, vti commemorabimus oratione quarta, iuuãte Deo. Latè quidem non explicare fateor, sed id factum, quia Lex non tantùm data est intelligentibus & doctis, verum etiam vniuerso populo, magnis indifferenter & paruis, sapientibus & stultis. Itaque in ea res, quæ ab omnibus intelligerentur, & quæ ad fidem faciendam accommodatæ essent, consignari oportuit. Ac sanè illa quæ sensu habentur, sub fidem magna omnium consensione cadunt. Quæ verò sola intelligentia sine sensu comprehendũtur, solis sapiẽtibus cognita, fidem prorsus vulgo non faciunt, immò

immò verò vulgus ait id, quod à sensu alienũ est, improbabile esse atque falsum. Quamobrẽ lex res corporatas, notas oculo, sensúq; ab vniuersa plebecula potissimùm perceptas, explicatè in promptu posuit, quæ autem sub intelligentiam veniunt non nisi sapientibus cognita, in signo atque mysterio, vt viritim omnes pro captu intelligant Legis beneficio percipi fœlicitates omnes & corporis & animi, quo tempore peccatum, vt animi perceptio crassa sit & corporalis, non efficit. Non enim naturæ vi & ingenio demõstrationes de spiritalibus consequimur. Horum testis est Balaam, qui cum alienus à genere Israelico, sapiénsque & Propheta esset, Moriatur, inquit, anima mea morte rectorũ, sitque nouissimum meum sicut eius. Videtur enim ratione sapientię Prophetiæque suæ intellexisse Israëli optimũ finem expectationémque fuisse propositam, adeo vt optaret sibi vita functo talem finem spémque contingere. Nempe intelligebat fœlicitatem huius vitæ demonstrare eam quæ in altera futura erat, eóque magis, quòd miracula continua in populo, præter mundi cursum, beatitudinem qua animus in alio mundo perfruetur, apertè ostenderent. Sic enim singulis temporibus prioris templi perpetua quadam progressione Prophetica facultas in Israële extitit. Quin etiam in posteriore templo, vbi nulla extabat prophetica visio, sæpe edebantur responsa per oraculum siue vocis quandam imaginem, aliáque signa continuabantur in populo. Exempli causa, terra non culta singulis

singulis sextis annis prouentum in triennium fundebat, vti Deus promiserat hac oratione, Mandabo benedictionem meam vobis anno sexto & afferet prouentum in tres annos. Similiter vno quóque anno dimißionis de quo scriptura inquit, Cōgrega vniuersum populū, viros, mulieres, pueros, aduenas tuos, qui in portis tuis, &c. ascendebant omnes in festum tabernaculorum, vt audirent legem, nec tamen vllus, vt prædixerat Dominus, appetebat terram eorum, dum illuc ascenderent. Ita reliqua signa, quæ perpetuabantur in Sanctuario, quemadmodum ea numerant in Talmud, tractatu Auoth. Sed & in tractatu Ioma aiunt linguam coccineam solitam albescere quotannis die expiationum. Qualia multa alia prodigia, quæ illic recensentur, continua erant in populo, cuiusmodi non succurrunt in natione Christiana, vbi nullum est signum continuatum, quod veritatem fidei ipsorum declaret.

Leuit. 25. *Deut. 31.* *Exod. 34.*

Fœlicitatem regnorum non demōstrare verā religionem.

Probatio autem, quam ex fœlicitate eorum, qui fidei suæ credunt, assumunt, prorsus nulla est. Siquidem ante datam legem plus mille annis constat gentes coluisse idola, paucis singulariter exceptis, veluti patribus & similibus, quarum tamen singulæ in regno sibi priuatim attributo fortunabātur, perseuerabántque in pace & tranquillitate. Deinde etiam post promulgatam legem cunctæ regiones adorabant Deos exteros, præter Israëlitas, & vnaquæque prosperabatur in suo imperio. Nec fœlicitas Sennacherib, Nabugdonozoris, Alexandri,

lexandri, cùm imperarent Israëli, argumento est religionem eorum meliorem fuisse Israëlica. Ac sane etiā hodiè Nazareni fatētur instituta Ismaëlitarū esse legalia positiua, nō diuina & nihilo minus cuncta eis succedunt, tyrannidémque in magnā orbis partē exercent. Quamobrē perspicuū est fœlices gētium successus nō arguerè bonā earum fidē.

De miraculis.

4 Verum demonstratio veræ fidei posita est in continuatione signorum, vti perpetuabantur in Israële, cum in sua ipsorum regione degerent, quam non reperias apud eos, qui religioni Christianę aut Ismaëlicæ dediti sunt. Quod autem prætendunt beatitudinem animæ in futuro sæculo, inter nos quæritur itáne sit, nécne. Ecquę nā verò eius posit afferri demonstratio? Falsum quoque est & planè veritati dissentaneum, legem, quod ad formā pertinet, imperfectam esse. In cunctis enim partibus, quas legem dicebat comprehēdere oportere, omnis generis perfectione absoluta est. In his quidem præceptis, quæ homines erga Numen seruare debent, id est, in ceremonialibus, siue mādatis de cultu & religione, completa ex eo intelligitur, quòd imperat orationem, dum ait, Coletis Dominum Deum vestrū, & benedicet pani tuo & aquis tuis. Hic enim cultus necessario genus est orationis, quemadmodum docuerunt Doctores nostri, quos fœlix sit nominasse, & docturi sumus, adiutore Deo, quarto huius operis tractatu. Ex eo etiam, quòd hortetur ad dilectionem & timorem Dei, cùm inquit, Diliges dominum Deum tuum, & timebis

mebis a Deo tuo,&,Timebis Dominũ Deum tuũ & ei ſeruies.Si deinde inſiſtenti cultus per de uſtionẽ carnis, adipiſve & ſanguinẽ turpes eſſe, reſpõdeamus,oblationes non fuiſſe Iſraëlitis imperatas, niſi ſecundariò,ne ſcilicet idolis ſacrificarent,ſicuti placet R.Moſi Maimonis filio, iſtiuſmodi obiectio prorſus corruet. Non enim fuerit in oblationibus inſtitutũ aliud,quã purgata mentis voluntate,procul eos facere à ſacrificatione Idololatrica,

Cur ſacrificia inſtituta,tres Heb. ſententiæ.

Hier.7.

aſtipulãte Hieremia,Quia,inquit, nõ ſum locutus cum patribus veſtris, nec pręcepi eis,in die quo eduxi eos de terra Aegypti,de verbo holocauſtomatum & victimarũ,ſed hoc verbũ præcepi eis dicens, Audite vocẽ meam,&c.

Secunda.

Corruet ſimiliter ſi defendamus nõnullas oblationes primò & per ſe inſtitutas eſſe ad excitãdũ animũ ſiue peccãtis ſiue alterius cuiuſlibet. Sicut enim agnus & reliquæ animãtes, ex quibus fit ſacrificatio,cùm viuerẽt& nutrirẽtur perindè atque homo, vrebantur tamen & conſumebantur, neque ex his relinquebatur quicquam, niſi quod vellet Dominus,ita ipſe hunc in modum conſumitur, neque ex eo aliquid aliud ſupereſt, quàm opus, quod agit ex creatoris acceptatione & beneplacito,quoniã ſcriptũ, Et faciemus beneplacitũ eius,quæ eſt hominis ſupra beſtias excellentia.Eóque modo dare debet operã capeſsẽdis his, quæ bona rectáq; ſunt in oculis Domini, vt cauſa ſit ſtabilitatis animę ſuæ,quę pręcipua eſt hominis perfectio.

Tertia.

Quòd ſi oblationes eò pertineãt,veluti ſentiũt ſapiẽtes Cabbalici, vt ſuperiores facultates

copulentur & colligentur inferioribus, non propterea tamen dici poterunt diſſentaneæ, cùm ſenſus teſtificetur res huiuſmodi acceptas eſſe Deo. Nam certè ignis deſcendebat de cœlo,& depaſcebatur ſuper altari holocauſtum & adipes. Ignis enim deſcendit Moſi in tabernaculo conuentus,Salomoni in æde Sanctuarij, Dauidi in area Areunæ Iebuſæi, Eliæ in monte Carmelo. Præterea diuinitas ſiue ſpiritus Sanctus habitabat in Iſraële hoſtiarum cauſa, ac Sacerdos futura denunciabat ex Vrim & Tummim, vt ſenſu ipſo patuit. Idne dicent de ſuis oblationibus Chriſtiani, cùm nunquã apud eos perſpectum fuerit ſignum verum,perpetua temporum ſucceſſione omnibus cognitum & publicatum,vti factum eſt in Noſtrorum hoſtiis? At proſunt animis,inquies. Atqui id caret teſtimonio ſenſus,nec mens huius rei documẽtum præbet vllũ. Nunquid nõ de ſimilibus prouerbio pulchrè fertur,Qui mẽtiri vult,procul ablegat teſtes ſuos?

De Euchariſtia.

§ Cùm porrò aiunt ſacrificium panis & vini eſſe oblationem, longè errant. Non enim panis & vinum,ſed, vt ipſi quidem profitentur, ipſum Dei ſui corpus offertur.

Quid de myſterio Euchariſtiæ acceperint Hebræi.

Affirmant enim, corpus Ieſu, quod in cœlis multò grandius eſt quãtitate & magnitudine,ad altare concedere,ſeque pane & vino inueſtire, vbi abſoluta ſunt verba Sacerdotis, nec referre, probúſne ſit an improbus, efficique corpus vnum cum corpore Chriſti, quod deſcendit de cœlo ſine ſpatio temporis: poſt manducationẽ autem & potum aſcendere rurſus in cœlum ad lo-

cum ſuum, atque ita in ſingulis aris exiſtere. Hæc enim eſt eorum de hoc ſacrificio ſententia. Atqui in hac fide quædam ſunt abſurdiſſima hominum intelligentiis, & quæ non poſsit mens humana capere aut conformare. Nam iſta omnia militant cũ ſententiis primis, & ſenſis communibus, quòd neceſſe ſit primùm credere motum ſine tempore reperiri per illud totum ſpatium, quo cœlum ſupremum, ſoliumque gloriæ à terra diſtat. Tum vnum corpus eſſe in duobus locis, aut in locis multis differentibus, cùm corpus Chriſti extet in multis diuerſis altaribus eodem tempore. Deinde ita aſcendere & deſcendere corpus Chriſti, vt non findatur corpus cœleſte. Cœli enim fiſſionis capaces non ſunt. Poſtremò cùm dicunt carnem & ſanguinem, quæ momento efficiuntur ex panis vinique ſubſtantia, certo temporis articulo eſſe ſubſtantialiter corpus Chriſti, quod à prima ſui origine fuit, ſine incremento aut diminutione priſtinæ quantitatis, eò res deducitur, vt credere oporteat penetrationem dimenſionum poſſe cõſiſtere. Hæc autẽ omnia, præterquàm quòd labefaciunt notiones primas, euertunt etiam id quod ſenſum afficit. Prædicant enim panem & vinum, quę videntur oculo, non eſſe cibum, neque alere hominem aut animal quod eis veſcitur, cùm videamus panem illum, ſimiliter & vinum illud, ſi ſumerentur magna copia, nutritura eſſe homines qui his vterentur, & tranſitura in partem membri, perinde atque fit in reliquis panis & vini generibus. Præterea ſentiunt ſubſtan-

tiã panis & vini conuerti in corpus Chriſti relictis per ſe ſine ſubiecto accidentibus. Guſtum autem, aſpectum, odorem, cõtactum, grauitatem, leuitatem, mollitiem, duritiam, quæ ſentimus in pane, non ineſſe pani, quòd ſubſtantia illa corpulenta ſibi abierit, verſaque ſit in corpus Chriſti. Huiuſmodi autem omnia ex eorum numero ſunt, quę nec animus concipere, nec os eloqui, nec auris audire poteſt. Quo igitur pacto in id & ſimilia, quæ intelligentia & ſenſus coarguit, fides cadet? Quãobrem Iudæus, qui aſſuefactus eſt notionibus veris, quæ non tollunt ſenſum, neque militant cum ſententiis primis, ex lege Moſis, quam omnes fatẽtur diuinam, & in propatulo ante hominũ myriades plures ſexaginta editam eſſe, opponens dicat animum ſuum non ſine violentia res mente non perceptas credere. Quî enim credere poſſit homo illud, cuius exiſtentiæ ſpeciem ſiue ideam intelligere ac cognoſcere nequit? Cæterum quanto minus ſe crediturum affirmabit verbis, quæ extant in lege Ieſu, cùm videat id, quod pro principio, articuloque fidei habent, nempe Ieſum eſſe Chriſtum filium Dauidis, apud eos eſſe incertum, ſitne Dauidis filius, nécne.

6 Capite enim primo Euangelij Matthęi, genealogia Ioſephi mariti Mariæ, ſiue, vt ipſis placet, ſpõſi, ad Salomonem & Dauidem refertur, iſque traditur ortus regio ſemine, cùm capite tertio Euangelij Lucas ſcribat illum non eſſe de ſtirpe regia, illius autem genus accenſeat Nathani Dauidis filio, *De genealogia Chriſti.*

lio, & vtraque genealogia non nisi Iosephi existat.

De virginitate D. Mariæ. 7 Defendunt etiam Iosephum nunquam rem habuisse cum Maria siue ante Iesu partũ, siue post. Et quamuis disertè inueniatur in Matthæi Euãgelio, Ioseph non cognouit Mariam donec peperit Iesum primogenitũ suum, (Ex hoc enim locutionis genere videtur post partũ cum ea rem habuisse, quod etiam quadrat cum euentu, Iesus enim habuit fratres) ipsi tamen intelligunt per fratres, propinquos, siue consanguineos, & id, quod dictũ est, Ioseph non cognouit Mariã, donec peperit Iesum, exponunt perinde atque in hoc scripturæ nostræ loco, Non relinquam te, donec fecerim quod tibi locutus sum: & quemadmodum explicamus, Non
Gen. 49. auferetur sceptrum de Iuda & legislator de medio pedum eius, donec veniat Silo & in ipsum erit expectatio populorum. qua scriptura significatur, ne postea quidem ablatũ iri sceptrum. Atqui iuxta hanc interpretationem enumeratio stirpis Iosephicæ nihil ipsi Iesu confert. Vndénam verò Mariæ genealogia discitur? Et sic quo pacto Iudæus, qui versatus est in libris sanctis, videtque scripturas, quas ipsi in Euangeliis proferunt, reliquísve scriptis ad suorum confirmationem nihil prorsus facere ad ipsorum institutum, potest adduci, vt credat eorum verbis?

8 Exempli causa, id quod memoratur cap. 1. Matthæi, nempe, natum esse Iesum ex Virgine, vt impleretur id quod dictum est, Ecce virgo conci-
Esa. 7. piet, clarum est ac perspicuum cuilibet literarum perito,

perito, vel infantibus quidem academiarum, versum illum dici de Achaz sexcentis circiter annis ante partum Iesu, vt portẽderetur Syrorum & Israëlitarum regna delenda esse, imperium autem Iudæ constabiliendum in manibus regum familiæ Dauidicæ. Ac quo modo Iesu partus ex Virgine signum esset ipsi Achaz?

9 Similiter capite 2. apud Matthęũ traditur Herodem omnes masculos paruulos, qui innocentes nominantur, interfecisse, vt confirmaretur id quod scriptum est, Rachel plorans filios suos, cùm notũ *Hier. 31.*
sit & apertum ex sectionis sententia, id pertinere ad exilium Israëlis prioris templi temporibus. Illic enim inquit, Et reuertentur filij tui ad terminos suos, & reuertentur de terra inimici. Audiens audiui Ephraim transmigrantem, &c. reduc me & reducar. Alios pariter versus citant in Euangeliis contrario & opposito sensu, atque dicti sunt in locis suis. Hæc verò omnia ex eorum sunt numero, quæ demouent hominem, ne credat legem Iesu diuinitus concessam, sed dicat positam ab hominibus non exercitatis in sacris codicibus, & scopo scripturarum, qui nec, vt par erat, adiiciebant animũ ad eorum intelligentiã quæ scripta erant, perspiciendã, quique ignorabãt rationes colendi Dei, quæ in Mosis lege existunt, nec nouerant quo modo influxus diuinus obueniret Israëlitis interpositu sacrificiorum stante sanctuario, aut quòd implere præcepta, illáque præstare, esset cultus perfectus apud Deum vniuersis temporibus & locis.

Porrò cùm quæstio est de præceptis ciuilibus, quæ vnius cum altero officia continent, & iudicialia appellantur, Lex Mosis quauis alia perfectior est. Imperat enim dilectionem mutuam dum inquit, Diliges proximũ tuum sicut te. prohibétque odium, Non odio habebis fratrem tuum in corde tuo. Quin etiam de peregrino ait, Diligetis pere-
Deut.23. grinum. monens ne illum vexent, cum ait, Habitabit tecum in medio tui in loco, quem elegerit, & in vna vrbium tuarum, quæ ei placuerit. Ne contristes eum. Nec verò tãtum peregrino iustitiam seruandam, sed & inquilino, qui nõ est Idolorum
Deut.14. cultor, docet. Vnde iubet afferre illi vtilitatẽ cùm scribit, Peregrino q intra portas tuas est, da vt comedat. Is enim est peregrinus incola, qui permissu legis morticiniis vesci potest. Nec cõcedit fœnus
Deut.23. nisi cum externo idololatra, quãdo inquit, Extraneo fœneraberis. significans, in idolorum cultoris, & eius qui nõ vult adimplere septem præcepta
Gen.9. filiis Noëi tradita (perinde atq; peregrinus incola) corpus siue vitam potestatẽ esse atque ius, omniũ legum consensione. Itaque etiam Philosophi, cædem eius permittunt, iubéntque illum interficere, qui lege caret. Atque ita hortatur Lex cõtra idololatras, Non sines viuere vllam animã, &c. Quod si eius corpus permissum est libidini aliorum, quãtò magis facultates, cùm præsertim deceat interimere idololatram, neque vlla eius miseratione teneri?

In reliquis etiam iurisdictionibus, cũctis legibus absolu-

absolutior est, quòd ipsa pœnas iustas irroget pro ratione peccati, vti scripsimus capite superiore, dùm de pœnis eorum, qui furtum pecuniariũ conmiserunt, & iudiciis eius, qui proximum per errorem imprudentiámve necat, loqueremur. Imprudentis enim homicidæ sanguinem, quòd affinis sit ei qui destinatò interficit, iura nostra permittunt consanguineo, vt quisque plùs satis sibi caueat. Cuius rei ratio est, quia interfector si inuitus fecerit cædem, ne exilio quidem mulctari debet, vindex autem cædis ob eam causam mortis supplicium luit, vt si quis sparsim lapides demitteret in caput alterius, clamore monẽs iactus. Causam verò, ob quã scriptura reditum eius pendêre velit ex morte summi pontificis, reddiderunt Doctores nostri, dixerúntque ideo id assignatum vitæ pontificis, vt solicitè studeat quærere veniam à suæ ætatis hominibus, ne illis forsitan scandalo sit. Prætereà solent sapientes in semetipsis tolerare pœnas & supplicia multitudini peccatorum debita. Sic enim inuenimus Deum iussisse Ezechielẽ Prophetam recumbere in latus suum, & sustinere supplicium, in se ferẽdo inquitatem domus Israël. Itaque mirandum non est, si ob peccatum populi puniatur Sacerdos, sed maxima admiratione dignum est, quòd aliquis aiat iudicia quibus lex Mosaïca cõstat, cùm sit facta diuinitus, carere perfectione, contrà autem absoluta esse in lege Iesu,
10 cùm in ipsius lege nihil statuatur de hominũ inter se iudiciis, ac omnes Christiani in iudiciis

ſuis eorum præſcripto regantur, quæ ipſorum ſapientes ſanxerunt, ſiue in iure Cæſareo ſiue pontificio. Quo autem modo in mentem alicui venire poteſt, iura, quę aſcribuntur æſtimationi ſententię hominum ſapientum, perficere defectum iudiciorum quæ poſita ſunt in lege Moſaïca, cùm illa ſit cœleſtis & diuina? Adde fuiſſe impoſita ab Apoſtolis, quibus non erat poteſtas concinnare iudicia legis Moſaïcæ, poſteaquã iſtud negotij neque pẽdet ex fide, neque prorſus decet vllum hominem ordinare aliud, quàm quòd ipſi probe cognitum eſt, &, vt videtur, Apoſtoli iam memorati legis noſtræ imperiti erant.

11 Narratur enim capite ſeptimo libri actuum Apoſtolorum, Stephanum dicere: Mittens autem Ioſeph accerſiuit in Aegyptum Iacob patrem ſuũ cum animabus ſeptuaginta quinque, & defunctus eſt Iacob & patres noſtri, & ſepulti ſunt in Sichem in ſpelunca quam emit Abraham argento à filiis Emor filij Sichẽ. Atqui iſta vniuerſa aduerſantur his quæ ſcripta ſunt in lege, apertiſsimè in libro Geneſis, ſectione, Et acceſsit, vbi numerantur ſingulatim cunctæ animæ quę profectæ ſunt cum Iacob in Aegyptum. Nec etiam cum Ioſeph & eius filiis plures ſunt ſeptuaginta, vti recenſet ſcriptura his verbis, Cum ſeptuaginta animis deſcenderunt patres tui in Aegyptum. Præterea ſpelunca, quam emit Abraham, ſita erat in Ebron, non in Sichẽ: neque comparauit eam à filiis Emor filij Sichem, ſed ab Ephron Ettheo, quemadmodum diſerte commemora-

Gen. 46.

Gen. 23.

memora-

memoratum eſt.

12 Item cap. 13. Paulus ait Iſraëlitas poſtulaſſe regem à Samuele, & ab eo accepiſſe filium Cis Beniaminium, qui regno potitus ſit annis quadraginta, cùm Scriptura contrà dicat. Nempe quia nõ vltra tres aut quatuor annos regnum tenuit. Nec verò ad vllum iſtorum reſpondere habent Iudęos Scripturas deprauaſſe. Hoc enim nec magnũ momentum habet, nec ad fidem facit. Quo fit vt videatur eos non fuiſſe exercitatos in legis Prophetarúmque libris.

Quandiu regnarit Saül.

13 Præterea vt demus potuiſſe ſecundum illorũ dicta Apoſtolos mutare quæ ad iudicia pertinent, quis poteſtatem tribuit Papæ mutandi præceptũ de Sabbato, quod non eſt de numero iudicialiũ? Certè in deſcenſu mannæ ſigno certiſsimo Diem Sabbati per ſe ſacrum eſſe apparet, diuina quidem vi, non ex hominum tantùm inſtituto, ſicut fit in ſanctionibus ciuilibus, vt propterea Scriptura dicat, Videte quòd dederit dominus vobis Sabbatum, &c. Significans, quòd quia Manna deſcendebat ſex diebus Hebdomadis, non item Sabbato, & die quidem ſexto in demenſum bidui, demonſtraretur Sabbatum eſſe ſacrum, atque à Deo cœlitus ordinatum. Ac id omne abrogare in vllius hominis poteſtate poſitũ eſſe non poteſt, maximè cùm ſit vnum è decem præceptis, mandatúmque, quod ſtudioſè Ieſus eiuſque diſcipuli impleuerunt. Poſt Ieſum autem circiter quingentos annos mutans illud Papa, loco Sabbati diem primũ ſeruare iuſsit.

De Sabbati commutatione.

Atqui

Atqui in Sabbato signum erat per se manifestum ex Manna, sanctitatem eius abundè docens, & omni prorsum carebat defectione, vel quia erat è denario præceptorum numero, in quibus ipsi nullam imperfectionem admittunt. Sed videtur propositum eorum esse radicitus Mosis legem de suis cogitationibus, absque vlla in contrarium ratione, conuellere. Nihil enim tale siue à Iesu siue ab eius discipulis præceptum iussúmque est. Perspicuum est igitur rationē imperfectionis, quam Christiani obtendunt aduersus vera iudicia, quæ lex Mosis complectitur, nō sufficere, ipsa vt aliquo pacto exauctorentur.

14 Cum verò in parte tertia quæ est de præceptis moralibus, (sic enim illa vocant) arguit legem ex eo imperfectionis, quòd tantùm hortetur ad actionis rectitudinem, non autem ad cordis munditiam, se contra veritatem armat. Inquit enim Lex, Et circumcidetis præputium cordis vestri, & diliges Dominum Deum tuum toto corde, & Diliges proximum tuum, tanquā te. Et Timebis à Deo tuo, Non insurges neque seruabis vindictam in populares tuos. Imperauit autem rectitudinem operis, propterea quòd puritas cordis nihili ducitur, si opus cum ipso non fuerit consentiens. Consilij etiam cordis, quod potissimū spectandum est, mentionem fecit Dauid. Cor, inquit, mundum crea in me Deus, & huic loco alia multa paria sunt, ex quibus constat omni perfectionis genere legem nostram cumulatā absolutámque esse, secus quàm Nazarenus

An lex animum obliget.

Nazarenus opinabatur. Ac id quidem à Dauide compendiose significatur, dum eam commendat à quatuor causarum generibus. Lex Domini, inquit, perfecta, conuertens animam. Cum enim ait, *Lex*, tacitè respicit ad causam materialem eámque legem esse fatetur, quasi dicens singulas narrationes, veluti explicationē inebriationis Noëi & Loti atque similes omnes, in ea esse conscriptas, vt prębeat materiā & legis & iuris & regiminis, illud, quod alibi non fuit dictatum vllo modo. Dum autem inquit, *Domini*, notat perfectionem eius ex parte efficientis, & significat, cùm auctor eius sit Deus Opt. max. nullum vitiorum, quę in leges humanas cadere solent, posse in ea existere. Ex eo verò quod sequitur, *Perfecta*, integritatem, quā forma tribuit, designat. Sic per *Conuertens* siue *reducens animam*, ad perfectionem, quæ ex fine sumitur, id est, ad animi fœlicitatem alludit. Et sanè reducere animam nihil est aliud, quàm quod Salomon scripsit, Spiritus reuertetur ad Deum, qui dedit illum. *Ecclesi.12.*

15 Cæterum hìc aberrauit Sapiens ille interpres Hieronymus, qui vertit vocē Hebræam תמימה immaculata eo consilio, ne legi Mosis perfectio tribueretur, eam mancam & à lege Iesu completam absolutámque esse indicans. Sed hæc non est interpretatio vocabuli תמימה, quod omnino, velis nolis, significat perfectū. Nam de vitula russa vsurpatur, quæ quanuis videatur expers fuisse maculæ, necesse est tamen dicere תמימה aliud esse,

esse, quàm immaculatum. Vnde Doctores nostri, quorum fœlix recordatio, vitulam ruffam eo nomine tradunt appellatam, quòd rubore esset cõsummato. Quod profectò ostendit תמימה omnibus locis illud, quod summa perfectione, quanta speciëi conuenit, integrum àbsolutúmque est, significare. Cum igitur completam absolutámque legem nostram pronũciauerit tam ex forma, per hoc verbum *perfecta*: quàm ex fine, dũ inquit, *reducens animam*, tradideritque auctorẽ habere Deum, qui est agens perfectißimũ, materiam verò esse legem, hoc est, vitæ gerendæ & iuris regulam, quid illam pluribus opus est à cunctis defectionibus seiunctã & omni perfectionum genere cumulatam demonstrare? Ita nostri instituti, quod hoc capite prætenderamus, hic esto finis.

AD IVDAEI ALBONIS SVPERIORA CAPITA *responsio.*

Hristum quidem legem, quam iustis de causis Euangelicam appellamus, per se non dictasse clarius est, quàm vt negari poßit. Apostolos autem, quæ ab eo tam publicè quàm priuatim exceperant, fideliter & ore & tabulis expreßisse, quis nisi impudens in cõtrouersiam vocauerit? Extant in testimonium, eorum libri, qui quia à rudibus & indoctis ita eruditè & sapienter literis consignati sunt, vt totum orbem in sui peruestigationem & contemplationem rapuerint, non nisi afflatu Dei conscribi potuisse certum est, vt te tuíque similes planè cæcatos oporteat, qui tam fulgentem doctrinæ lucem ipso claro meridie multo illustriorem non cernitis. De Euangelio.

Huiusmodi scripta tibi non videntur leges, quia aliam dicendi formam, quàm duæ apud vos, aut apud Græcos decem tabulæ præferunt. Nimirum omnia in eis cuperes plena minis & fulminibus, vbi homines promißionum blanditiis nollent incitari. Atqui alia longè est ratio legislatoris nostri & cæterorum, de quibus illud poëticum iure vsurpari potest, Oderint dũ metuent. Nobis enim

non

Rom.8.c.

non dedit ſpiritum ſeruitutis & timoris,ſed virtutis & dilectionis & ſobrietatis atq; adoptionis filiorũ.Itaque eius Lex,quæ apud nos Euãgelij cenſetur nomine, non vetere illa inducendi ratione, ſed nouo ſpiritus manſuetudinis charactêre, qui homines ad parendum potius verbis alliceret,quã verberibus pertraheret, exarari debuit. Quis autẽ modus aptior cõmodiórve eſſe potuit, quàm quẽ ſancti noſtri ſcriptores in ſuis libris ſequuti ſunt? Vitã réſque geſtas Domini & Seruatoris noſtri deſcripſêre, quòd orbi intereſſet reſciſcere quis fuiſſet,qualis vixiſſet,quid docuiſſet,quę egiſſet is,quẽ Pater cœleſtis mortalibus in vitæ deinceps inſtituendæ exemplar dederat. Vniuerſa enim eius actio noſtra eſt eruditio, cũcta eius doctrina noſtra erat legiſlatio. Nec parui refert habere legiſlatorẽ qui vita & exemplo magis, quàm verbo ſuadeat. Neq; verò opus fuit leges,quibus Chriſtiani obtẽperaturi eramus, nudè tradere, cùm illæ maiorem vim atque pondus habeant, quando exemplis & parabolis illuſtrantur. Hoc quidem in vitium vertis,& imperitè cum ænigmatica locutione miſces, vt nihil referre, oratióne ſit parabolica, an ænigmatica, te exiſtimare appareat, ſed in eo cum ſenſu communi,quem ſoles in nobis requirere,apertè pugnas. Norunt omnes in quibus vel mica eruditionis viget,ænigma(חידה tui appellant) orationem eſſe obſcurè ſic enuntiatam, vt qui eam audiunt,aut vix aut nullo modo intelligant.Parabolam verò eſſe ſermonem figuratum quidẽ & tropicum,

Quare Euãgeliſtæ non nudas leges dictauerint.

Quid ænigma à parabola differt.

picum, ſed qui è propinquo acceptus inſtituitur,vt facilius à rudibus ingeniis id,de quo agitur, percipiatur,eóque ſumpta è triuio comparatione & exemplo,manu,veluti ducatur. Lege diſcrimẽ,quod tui ponunt inter חידות & משלים ac intelliges, quàm intempeſtiuè Ezechielem & alios ad corrodendas Euangeliorum parabolas attuleris. Quod illi in oratione obſcura,& plena ænigmatis reprehendunt,tu ad parabolicas locutiones, quæ verbis popularibus,ſiue illa ſint propria,ſiue modicè trãſlata,& quibus vulgus vti ſolet, accomodas. Fortaſſe neſcis ſimilitudines,paradigmata, hypotypoſes,mimeſes & id genus cætera,ad docẽdum tantũ habere momẽti,vt Nathan vatũ veſtrorum nõ minimus inde ſibi præſidiũ ad perſuadendũ Dauidi, quod cupiebat,miro artificio quæſiuerit.Reſpõde mihi(inquit)iudiciũ. Duo erant viri in ciuitate vna Vnus diues,& alter pauper.Diues habebat oues & boues plurimos,pauper autem,nihil omnino prę ter ouem. Noſti cætera. Eo artificio Menenius Agrippa apud Romanos apologo mẽbrorum corporis humani à ſe inuicem diſſentientium populũ cum patribus in cõcordiam reduxit. Quod autem interdũ Chriſtus obſcuriores parabolas adhibuit, id,non ſine concionũ Propheticarum imitatione, vt ipſe vltrò fateris, fecit de induſtria, partim quia clarioris explicationis indigni erant hi, apud quos verba faciebat, & tanquam porci, ad quorum pedes margaritæ non ſunt proiiciendæ,partim quòd altiora & occultiora diceret,quàm vt tum capi ab audito-

A Ben-Ezra in Pſal.78.

Kimhi in radic.

2.Reg.12.

Cur Chriſtus interdum obſcurius loquitur.

auditoribus possent, caperentur autē, vbi Spiritus S. Christianæ ecclesiæ Doctor eximius è supernis missus post Domini ascensionem mentes ipsorum aperuisset.

De Trinitate aduersum Iudæos & Trinitarios.

2 Nunc ex ordine, quo nostra refutanda suscepisti, mysterium Diuinitatis ingrediamur, quod quia non intelligis (neque enim animalis homo ea quæ ad spiritum attinent potes percipere) pugnare putas cum primis & communibus sentētiis. In eo autem quàm fallaris maximè è Scripturis Hebraïcis, quarum Deum auctorē esse inter nos conuenit, tam apertè demonstrabo, vt nisi sis prorsus expers intelligentiæ, non possis postea vnum cogitare, quin trium fulgore mox circunfundaris: nec Tria discernere, quin subitò ad Vnum reflectaris. Sed vt illa manifestius perspici queant, primùm τὸ ὅτι, deinde διότι in proposita quæstione construamus. Plures igitur esse diuinas hypostases, id est, res per se subsistentes, quarum vna quæque Deus sit, sequentes loci indicant. In principio *Dij* creauit cœlum & terram. Et *collocutus est*, siue *alteri dixit* Deus, fiat lux, & facta est lux. atque ita per totū hexamerum. Vox enim Hebræa אמר haberi ad alterum sermonem adeò declarat, vt alter, ad quem referatur locutio hęc, etsi non exprimatur, veniat tamen intelligēdus, ne secum collocutus esse existimetur is, de quo vocabulū אמר vsurpatum est. Hæc pluribus verbis tradit Rabbinorum vestrorum præstantissimus Dauid Kimhi in suo lexico, vbi, quid intesit inter אמר & דבר eleganter

Scripturæ veteres de Trinitate personarū. Gen. 1.

In Rad. דבר

eleganter disputat. Quod plane cernitur in hominis conditione, *faciamus* hominem ad imaginem *nostram*. Hæc enim sunt verba Patris ad Filium & Spiritum S. eius tanquam consiliarios, vel certè Trium personarum seipsas ad hoc insigne opus cohortantium. Ecce Adam factus est tanquam vnus ex *nobis*. Visus est Dominus Abrahæ, atque inde consequenter exponens Moses, quo modo ei visus sit, contexit narrationem de tribus viris, quos Abraham per pluralem numerum inuitat, deinde singulariter, sicut vnum, alloquitur, *Domini*, inquit, si inueni gratiam in oculis *tuis*, ne pertranseas seruum tuum. Et ad Abimelech, *Eduxerunt me Dii* de domo Patris mei. Sic in historia Iacob. Ibi *apparuerunt* ei *Dij*, cum fugeret fratrem suum. Et in lege, Quæ est gens, quæ habeat *Deos* tam *propinquos* sibi, vbi paulò pòst sequitur confessio totius populi seu ecclesiæ Domini, Audiuimus, aiunt, vocem *Deorum viuentium*, qui de medio ignis *loquitur*. Apud Iosuā, Non poteritis seruire Domino, quoniā *Dij sancti est*. In Regibus, Israel gens in terra, propter quam *ierunt Dij, vt redimerent* sibi. Et, *Dij liberabunt* de manu ista? Et, peruertistis verba *Deorum viuentium* Domini exercituum Dei nostri. Et, Quid est homo, vt sequi posit regem (i. Deum) qui iam *fecerunt eum*, Et, Memento *creatorum tuorum* in diebus iuuentutis tuæ. Et, Noui scientiam *sanctorum*. Sic Iob & Esaïas. Non dixit, vbi est Deus *factores mei*. Creans cœlos & *extendentes* eos Dominus. Quia *dominabuntur* tui

Gen. 3.

Gen. 18.

Genes. 20.

Ita in veritate Hebraïca, è qua magna ex parte sequētia trāsferuntur.

Genes. 35.

Deuter. 4.

Deuter. 5.

Iosu. vlt.

2. Reg. 7.

2. Para. 32.

Hier. 23.

Eccles. 2.

Eccles. 12.

Prouer. 30.

Iob 35.

Esa. 42. & 54.

qui fecerunt te, Dominus exercituum nomen eius.
Psa.11.54. Apud Dauidem, Rectum videbunt vultus *eorum*.
58. Et, Ecce enim Dominus adiuuat me, & Dominus
est *susceptores* (siue *in susceptoribus*) animæ meæ. Et
sub finem Psalmi 58, *Vtique sunt Dij iudicantes* in
terra, & Psal. 47, *Dii fortes* terræ vehementer *ele-
uati sunt*. & 148, lætetur Israel in *factoribus suis*. Et
Deut. 10. alibi, confitemini *Dominis* Dominorum, iuxta id,
quod monuerat Moses, Dominus Deus vester ipse
est *Dij* Deorum & *Domini* Dominantium. Infinita
sunt talia propemodum in Psalmis & Propheticis
oraculis, in quibus locutio vestra Hebraïca ita sub
stantiæ & actionis diuinam vnitatẽ credere iubet,
vt interim hypostaseon pluralitatẽ apertè ostẽdat.
Quod mouit Rab. vestros veteres, vt scriberent
Deũ esse quidẽ אחד ולא יחיד vnũ, sed non so-
Iaphet in litariũ. Hoc dissimulare nõ potuit vestrorũ docto-
Psal.11. rum non ignobile par, R. Iaphet & R. Salomon,
cuius posterioris hæc est oratio ad illud, quod è
Gen.20. Genesi citauimus, *Dij eduxerunt me*. Nota, inquit,
pluralem hanc syntaxim. Ne autem mireris. Nam
compluribus in locis dictiones Deitatem, Diuini-
tatem, & dominationem significantes, Scriptura
cum de Deo loquitur, pluraliter enuntiat, vt, *iue-
runt Dii*, *Dii viuentes*, *Dii sancti*, *Domini Domino-
rum*. Immò verò vbique vox Elohim pluralis
est numeri. Nempe, vt quod ille astutè præteriit,
Agg.2. adiiciam, quia tres sunt in cœlo, quorum singulus
Deus verè est. Hi sunt, quos versu vno Aggeus re-
censet ex nomine, Ego sum vobiscum, Dicit Do-
Deut.18. *minus* exercituum, *cum verbo*, quod pepigi vobis-

ritus

cum, cùm egrederemini de terra Aegypti, & *spi-
ritus meus* erit in medio vestrum. Nolite timere,
Quos Esaïas explicatè distinguit, *Dominus* misit Esa. 61.
me & *spiritus* eius, quorum mentionem Scripturę
sparsis in locis singulatim ingerentes, Diuinã sub-
stantiam & actionem nunc huic nunc illi citra dis-
crimen tribuunt. Transibit, (clamat Michæas) rex
eorum coram eis, & *Deus* in capite ipsorum. E- Mich. 2.
gressus eius ab initio à diebus *æternitatis*. In diebus *Testimonia*
illis germinare faciam Dauid Germen iustitiæ, *de diuini-*
& hoc nomen, quo vocabunt eum, *Deus Iusti- tate Christi.*
tiæ nostræ. Saluabo eos in *Domino Deo suo*. Osten- Mich.6.
de faciem tuam super sanctuarium tuum, quod Hier.33.
est desertum, *propter Dominum* siue *Deum*. Sedes tua Os.1.dan.9
Deus in sæculum sæculi. Lætare filia sion, quia ego Psal.
venio & habitabo in medio tui, & affluent gentes Zach.2.
multæ ad *Dominum*. Consolamini, Ecce *Deus* no- Esa.35.
ster iudicium retribuet, ipse veniet & saluabit nos,
tunc aperientur oculi cæcorum, &c. Et statim ve- Mal.4.
niet ad templum suum *Dominus*, quem vos quæri-
tis, & Angelus Testamenti, quem vos vultis. Fra- Zach.13.
mea suscitare super Pastorem meum & super virũ
socium meum, dicit Dominus exercituum. *Deus for-
tis* pater sæculi natus est nobis. *Deus absconditus*, Esa.9.
quem gentes adorabunt. Quid opus pluribus? 45.
Nonne Messiam appellandum *Nobiscum Deum* a- 7.
pertè vaticinatur Esaïas. Vocabitur, inquit, *Im-
manuel*. O nos imprudentes, qui initio non dissi-
mulauimus Christi diuinitatẽ. Certè odio, quo in
nos Verpi impurissimi ardetis, statim Scripturarũ
examina, quę eã confirmarẽt, producta per vos ha-

 beremus.

beremus. Nũc, quia veſtris literis, atque adeò Cab-
balicis arcanis conuenienter ſentimus, audire co-
gimur nefandas in Dominum & Chriſtum eius
cõtumelias. Redite ad animũ rebelles Filij, neque
Domino Deo veſtro diutius reſiſtite. Quem im-
pietatis vltorem hactenus aſsiduis exiliis preſsi, af-
flicti, anguſtati ſenſiſtis, eum fidei veſtræ remune-
Teſtimonia ratorem tandem accipite. Sed ad rem. Spiritum
de S. ſpiritu. diuinam eſſe hypoſtaſim, nec de rerum procrea-
tarum numero multis pariter oraculis compro-
bari poteſt. Iam enim inde ab initio fertur ſuper
Geneſ. 1. aquas, eiſque incubat, quaſi deſignaturus atque re
dacturus in ſpeciem, quæ adhuc erant incompoſi-
Iob 33. ta. Iob clamat, *Spiritus Dei* fecit me & *ſpiraculum*
32. *omnipotentis* aptauit me, Et, *ſpiritus omnipotentis*
Eſa. 59. dat intelligentiam. Eſaias, *ſpiritus meus*, qui in te
63. eſt: Ipſi ad iracundiam prouocauerunt eum &
exacerbarunt *ſpiritum ſanctum* eius. & pòſt, Vbi eſt,
qui poſuit in medio eius *ſpiritum ſanctum* ſuum. Ef-
44. fundam *ſpiritum meum* ſuper ſemen tuum, Donec
32. effundatur ſuper nos *ſpiritus* de excelſo. Hunc non
Exod. 35. ignorat Moſes, qui ſcribit, Impleuit eum *ſpiritus*
Dei. Non Dauid, qui præſentiæ eius maieſtatem
& efficaciam quoquouerſum expãdens, Quo ibo,
inquit, à *ſpiritu tuo? Spiritus* enim Domini impleuit
Pſal. 139. orbem terrarum. Atqui ex primis notionibus, qui-
Gcor. 4. bus vrgere nos videri vis, eſt, Deum *ire per omnes,*
Terraſque, tractuſque maris, cœlúmque profundum.
Non Nehemias, qui illi ſcientiam hominum ac-
Nehem. 9. ceptam refert, *Spiritum* tuum bonum dediſti, qui
doceret

doceret eos. Vt autem hunc locum breuiter con-
cludam, cur, cedo, apud Dauidem, atque adeo v- *Pſal. 51.*
niuerſos literarum ſanctarum ſcriptores, *ſpiritus*
quidam eſt principalis? Certè nulla eius ratio exco-
gitari poteſt ſimplicior, & qua magis hominum
animis ſatiſfiat, quàm aliquem eſſe ſingularem ſpi
ritum, quem Deus ſingulari more ſibi ab æterno
profuderit, & ſeiunctum è cæterorum numero at-
que gradu, intimum ſemper habeat: ſed & à ſe ma-
nantem rebus creatis, quas præſtanti munere affe-
ctas cupit, mittat atque det. Hanc ſententiã à No-
ſtris non eſſe temere confictam, ſed à natura ac-
ceptam, deinde cœleſti reuelatione confirmatam,
illuſtratámque abundè teſtantur tum Philoſopho- *De anima*
rum, tum Veſtrorum ſcripta. Illi quidem ſpiri- *mundi Phi-*
tum Dei quẽdam eſſe dixerunt, ſine quo nihil mo- *loſophorum*
ueretur & conſiſteret, qui intus res procreatas a- *ſententia.*
leret atque contineret, totámque per artus infuſus *Aeneid. 6.*
agitaret molem, qui & mens & anima mundi eſ-
ſet. Hi verò ſpiritum Sanctum, quem Rúah hak- *Quid He-*
kódes tam crebrò nominant, eccleſiæ moderato- *bræi de S.*
rem & præfectum confitentur, ac vocant Dei co- *ſpiritu.*
gnomento apud vos vulgatiſsimo Sechiná, quòd
ipſe cum ea, præſertímque cum Prophetis, vt Elias *In Tiſbi*
tradit, maneat. Huius fidei adumbratio reperitur *rad.* שכן
in actis noſtrorum Apoſtolorum, in quibus narrat
Lucas Sadducæos à Phariſæis habitos pro hæreti- *Act. 23.*
cis, quòd non tantùm Angelos, verum etiam Spi-
ritum inficiarentur.

Cùm ergò ſcripturæ veſtræ nos cogant diſtinctè *Nota.*
 confiteri

confiteri Patrem, Verbum & Spiritum Dei, eximant etiam hos tres è rerum creatarum ordine, iubeant præterea, vnum solum Dominum Deum credere, de quo dictum sit, *Videte, quòd ego sim solus & non sit alius Deus præter me*, Et, *Audi Israël Dominus Deus tuus Deus vnus est*, in his credendis, quòd pugnantia videantur, fide hæsitabimus? Si tres non subsisterent, qui verè & substantialiter essent Elohim. i. Dij, putas legeremus, *Eduxerunt me Dii*. Si vno Deo plures censendi essent, cedóne scriberetur, *Præter me non est Deus*? At manifesta, inquis, contradictio est, tria re distincta vnum esse numero. Falleris. Nam non hîc de eodem affirmatio & negatio est. Affirmatur personarum, negatur substantiæ imparitas. Affirmatur identitas naturæ, negatur hypostaseon. Mysterij rationẽ atque consonantiam ausculta paucis. Longe aliud certè est dicere tres personas esse tres Deos, quod scriptura & fides nostra negat, aliud tres personas esse Deos, quod à Mose & cæteris sacris scriptoribus literis cõsignatum recipimus. Quamuis enim profiteamur *tres esse personas*, id est, res indiuiduas per se cohærentes, & de iisdem, *quòd sint Dij*, non tamen propterea *Tres esse Deos* coniunctim inferre licet. A diuisis enim ad coniuncta nõ semper valet argumentũ, vt Aristoteles in libro de interpretatione sequenti exemplo declarat. *Ille est citharœdus, ille est bonus, igitur citharœdus bonus*. Nam vt duo prima pronunciata seorsum concedantur, tamen in conclusione captio ex eo existit, quia

Deut.32.
Deut.6.
Gen.20.
Nota.
Quid sit persona.

quia *Bonitas* in assumptione de homine, quâ homo est, in consecutione verò de eodẽ, non vt homo, sed vt citharœdus est enuntiatur. Aristotelico adiicio ex fonte & riuo ab illo perenniter manante alterũ nostro instituto lõge conuenientius. *Fons & riuus sunt aquæ. Fons & Riuus sunt duo. Fõs igitur & Riuus sunt aquæ duæ*. Quàm falsa sit complexio sensu ipso deprehendis, tã ob vtriusq; perennẽ inseparabilitatem, quàm quia absolutè & simpliciter vtrobique eadem est substantia. Vitium autem ratiocinationis in eo latet, quòd numerus *Duorum* in media propositione notet subsistentias, in conclusione verò ad substantiam siue essentiam violẽtè trahatur. Sic in re proposita, cùm dico de personis, *Dii sunt*, verum quidem aio, quoniam sunt habentes Deitatem, similiter & de iisdẽ verè affirmo, *Tres sunt*, quoniam certè sunt tres Personæ, cæterùm cùm infero, *Ergo tres sunt Dij*, cõsequentia nulla est. Quia dùm semel & diuisim conceditur, *sunt tres*, hic numerus ad personas pertinet, dum autem coniunctim colligitur, *Sunt tres Dij*, iam idem numerus ad Deitatem refertur, atque ita multiplicatur *Deitas*, quod nefas est. Vides perspicuè, vt ad numerũ personarum non sequatur essentiæ multiplicatio. Potest quidem dici de personis, *Tres Dii*, verùm τὸ *Dij* appositiuè sumatur necesse est, hoc sensu, *Tres qui sunt Dij*, vel, *quorum quisque Deus est*, nisi malis *tres Deos*, id est, *Tres diuinas personas* dicere. Nam vocabulum, *Deus*, aliquandò accipitur ὑποστατικῶς, ac vltro citróque commeat cum Diuina persona

ἀνταπόδοσις notãda.
Quo sensu tres Dii.
Nominis, Deus, acceptiones duæ in scriptura.

persona

persona siue hypostasi. Quoniam autẽ sæpius dicit θεῖαν οὐσίαν καὶ φύσιν, atque cum ea reciprocatur (Siquidem apud Mosem à suo esse cognosci voluit, apud quem *Essentia* ponitur tanquam Dei definitio) nunquam est simpliciter concedendum *Tres esse Deos*. Vna enim est atque eadem numero essentia in tribus personis, quemadmodum aliquãtò pòst declarabimus, vt proinde Pater, Filius & Spiritus S. verè ac propriè sint vnus Deus.

Exod. 3.

Hîc exclamabis, sat scio, sempiterna caligine induci communes notiones & spectrum fingi, quod neque re neque intelligentia queat existere. Atqui ipsi sumus, qui primas sententias pugnaciter defendimus & prorsum abhorremus à prodigiosis imaginationibus, canentes in nostris scholis, Deum omnia quidem posse, sed tamen videndum, ne cõtradictionem implicet. Exempli causa, Deus, quia omnis rectitudinis norma regulàque existit, peccare non potest. Deus, quoniam natura sua æternus est, perennitatis fons atque principium, necessarióque est ac viuit, mori non potest. Idem quod præteritũ est, ne sit præteritũ nequit efficere. Hæc enim omnia apertam includunt repugnantiam, & tantum abest vt Dei omnipotentiam statuant, vt eam penitus obliterent, immò verò Deum ipsum deturbent de summi boni natura. Cæterùm tale quid poni in augustissimo Trinitatis & Vnitatis mysterio, id certè est perfidiæ plenissimum. Nam vt liceat cum magnis parua componere, ex hísne est, quæ fieri nõ possunt, tres res vnam esse rem, ac

Quanta sit Dei potentia.

Nota.

vnam

vnam rem tres, cùm cogitari possint sine contradictionis obtentu tres homines arctissima necessitudine cõiuncti, eadem ætate, forma, mole, magnitudine, colore, temperamento, ingenio, sapientia, moribus, voluntate, potestate, iisdem omnino animi & corporis dotibus atque qualitatibus, de quorum vno quod affirmabitur, de alteris affirmetur, quorum vni quod denegabitur, de aliis negetur similiter? Num de talibus, cedo, rationi conuenienter diceretur, Hi tres vnum sunt, aut illud vnum, quod in tribus concipitur, est tres. Ecquantò verò potius id fatendum de Patre, Filio & S. spiritu, quorum vnitas istam, vt infrà explicaturi sumus, propter inseparabilitatem & immanentiam infinitis modis supergreditur? Multi Philosophi, in quibus Plato, vt refert Aristoteles, Ideam & rem vniuersam concedebant reipsa esse plures res singulares & earum quamlibet. Nonnulli etiam existimauerunt eãdem numero humanitatem, si à tribus simul assumeretur, reapse plures futuram homines, & tu infinitissimam & simplicissimam Dei essentiam intra cãcellos cohibebis, ne tribus citra vllam differentiam communis & par esse valeat?

περιχώρησις.

Metaph. 7.

Scotus.

Cur igitur, inquies, non, vt tres illos, quos nulla in re differentes posuisti, tres homines dicimus, ita tres hos Patrem, Filium & Spiritum S. quorum absoluta est & completa idemtitas, tres Deos esse inficiamini & hoc Scripturam negare prætenditis? Huius rei multæ quidem causæ, verùm illarũ præcipuas, quæ in humanam mentem venire possint,

duntaxat

duntaxat attingemus, cæteras noſſe olim dabitur, cùm aduerſa facie coràm Deum ipſum intuebimur, ac eius gloriam captum noſtrum altiſſimè ſuperantem præſentes contemplabimur. Primum igitur tres Deos ſcriptura dicere prohibet, ne huiuſmodi ſermo diuerſitatis ſubſtantiarum, aut naturarum, præbeat ſuſpitionem, quod hîc ſuſpicari eſt periculoſiſſimum, & maximè fugiendum, in aliis non item, tametſi naturæ cogitetur differentia, ob materię & formę participationem. Hinc ſiquidem indiuidua ſeu ſingula partem duntaxat eſſentiæ obtinẽt, neque totam materiam, neq; communem ſpeciem tam propter cõpoſitionem, quàm finitionem complectuntur. Quare in cæteris non refutatur talis loquendi modus, etiam ſi non naturæ, ſed ſolarũ hypoſtaſeon ſignificet multitudinẽ.

Attendant Trinitarii, qui non habent pro abſurdo tres eſſe Deos.

Secundò accedit Tres, putà Abrahã, Iſaac & Iacob, non ita eſſe communione naturæ vnum hominem, quin eſſentia numerabili inter ſe multùm differãt, cuius cauſa tres homines & ſint & dicãtur. At in S. Diuinis hypoſtaſibus vna eſt & eadem numero eſſentia, vt idcirco tres Pater, Filius & S. Spiritus ſint vna res numero. Pater enim ſuam Deitatem atque eſſentiam communicauit Filio, nec aliam, ſed ipſam eandẽ naturæ quadam profuſione dedit. Pater quoque & Filius totam ſimplicem & indiuiſam ſuam eſſentiam communicarũt ſpiritui Sancto, atque ſi calor ſe communicaret eundem numero & ſine diuiſione ligno, aut idem numero candor ſe ſuffunderet duabus extremitatibus, aut lumen

Secũda cauſa, cur tres ſint vnus Deus, eſſentiæ vnitas numeralis.

Nota.

lumen lucernæ vnius ſe, ſine diſtinctione materiæ, tribueret alteri. Nõ enim forma huius ab illius forma differt, niſi quia recipitur in alia & alia materię parte, cuius expers eſt diuinitas. Hanc numeralem eſſentiã apertè inſinuauit Deus, cum patribus diceret, Audi Iſraël Dominus *Dii tui Iehué vnus eſt*, hoc eſt, ens vnũ, ſiue eſſentia vna. Non enim ignoras quæ ſit nominis tetragrãmati vis & notio, propter quam credimus tres perſonas re ipſa diſtinctas vnum eſſe Deum numero. Hæc eſt illa cõſubſtantialitas, quam aduerſum hæreticos complures inuito Sathana & tyrannis eius adminiſtris obtinuimus, ac per totum mũdum contrà annitẽtibus Iudaïzantiũ ſtudiis vulgauimus. Neque propterea Deum quendam aggregatum aut tricipitem, vt nonnulli vomunt, introducimus. Nam non vnitam cõglutinatámve trium perſonarum eſſentiam, ſed vnã confitemur. Nempè, vt ſcitè loquuntur Græci, credimus Filium & S. Spiritum eſſe Patri ὁμουσίους, non autem συνουσίους, quod putabat Sabellius. ὁμούσιος importat diſtinctionem perſonarum, ſignificátque in hypoſtaſi eſſe Patrem, in hypoſtaſi eſſe Filium, ſimiliter & in hypoſtaſi eſſe ſpiritũ S. præterea etiã non alienos inter ſe ab vna Deïtate, ſed eiuſdẽ diuinitatis exiſtere. Contrà συνούσιος, id eſt, ſimul habẽs eſſentiã, miſcet perſonas inter ſe, ac Trinitatẽ in vnitatẽ prodigioſè cõtrahit.

Deut. 6. יהוה

Conſubſtãtilitas.

Nota.

Quid conſubſtãtiale.

Tertiò Diuinarũ in ſe mutuo hypoſtaſεων immeatio (vt ſic vertam περιχώρησιν) immanentia, omninóque inſeparabilitas in cauſa eſt, propter

Tertia cauſa περιχώρησις, non enim perſonæ ſunt tantum cõſubſtantiales ſed etiã inſeparabiles & immanentes.

pter quã tres Deos nõ admittimus. Filius enim & Spiritus non sunt extra Patris sinum vel essentiã, non separantur, neque distant à se inuicẽ, sed mutuo sine confusione in se sunt. Quamobrem nos quidem tres homines dicimur, vt tres personæ locis distantes, quæ nec in se insunt, nec prorsus sunt inseparabiles, Sancta verò Trinitas vnus Deus, nõ tres Dij, ob personarum inconfusam adinuicem capacitatem, quæ nec virtute differunt, nec tempore extenduntur, nec spatiis locísve diuidũtur, quasi aliquid sit inter Patrem, Filium & S. Spiritum, aut non sit inter ipsos sempiterna communitas. Hæc enim locutio, *Tres Dii*, non tantùm suspitionem facit differentis naturæ, sed etiam hypostases separat atque diuidit. Atqui quemadmodum fons

Nota. & riuus ab eo iugiter scaturiens, vt superius meminimus, duo quidem verè & numero existunt, verũ tamen vna aqua, non duæ aquæ, quòd nec à se vnquã diuellantur, nec substantiam vllo modo habeant differentẽ, sic diuinę Personæ vnus Deus nõ tres, quòd, præter mirabilem essentię vnitatem, neque secessibiles, neque diuisibiles à seipsis sint, ita vt valeant ab alterutris separari.

Quarta causa, Relatio mutua. Ad id quartò pertinet ęterna eorũ ad se inuicẽ relatio, qua Pater semper fuit Pater, Filius sẽper Filius, Spirit⁹ semper Spirit⁹. Cùm ergò ab omni æternitate Patri idẽ sit hoc aliquid esse & Patrẽ esse, Filio hoc esse, & esse Filium, Spiritui pariter esse hoc & Spiritum (Nam relationes, pro modulo nostro intelligendi, hypostases cõstituunt, ac alteram ab

altera differre faciunt) fieri non potest, quin ille semper Filium, ad quẽ referatur, habeat, aut hic patrem, cum quo perenniter cõparetur, aut Spiritus spirantes Patrem & Filium, quorum perpetuò & sit & dicatur Spiritus. Substantialis illa, indiuiduáque ex omni æuo relatio quidni hos sempiternè ac inseparabiliter vnũ faciat? Vnus enim absque alio nulla vi potest consistere, cum hæc sit relatorum natura, vt nequeat alterum esse absque altero.

Quintò, quia singuli quidẽ singularẽ habent hypostasim & subsistentiã, vnusquisq; distributim est perfectus Deus, non tamen tres Dij cõnumerantur, sed vnus Deus, quòd Verbum & Spiritus vires sint Patris, qui non manat ex aliquo, sed existit fons ac principium totius diuinitatis. Vnde non concedimus tria principia, quia omnia ad Patrem vt principium sine principio referimus. Non enim sunt Duo trésve Patres aut innati. Sic enim tres Deos constitueremus necessariò, quòd Vnitas Dei & vna persona non producta ex eadem causa profectò pendeant. Ac sic certè in nostris literis propter authoritatem principij, siue excellentiam causæ, vt maiorum nostrorũ plerique locuti sunt, Patri, qui est, vti diximus, fons atque origo totius Deitatis, vniuersa eminentia ita tribuitur, vt ille vnus solúsque Deus interdum prædicetur. Nam, dum etiam Filius & S. spiritus cuncta accepta referunt Patri, totam diuinitatis authoritatem rursus illi remittunt. Vnde vnus Deus ostenditur vel hoc pacto, verus & æternus Pater, quoniam ab eo solo

Quinta, authoritas principii.

Nota ex Tert.

ſolo hæc vis diuinitatis emiſſa, etiã in Filium & S. ſpiritum tradita & directa, rurſum per ſubſtantiæ communionem ad Patrem reuoluitur. Deus quidem oſtenduntur Filius & Spiritus, quibus diuinitas naturaliter tradita & porrecta conſpicitur, nihilo minus tamen vnus Deus Pater probatur, dum gradatim reciproco meatu illa maieſtas, atque diuinitas ad Patrem, qui dederat eam, rurſum ab illo ipſo Filio & Spiritu miſſa reuertitur & retorquetur, vt meritò Deus Pater omnium Deus ſit, & principium Filij, quem Dominum genuit, atq; S. ſpiritus, quẽ Paracletũ per Filium produxit.

Sexta ratio.

Sextò expreſſa ſimilitudo & , vt ita loquar, parilitas in cauſa eſt, ne plures Deos nominemus. Qualis enim Pater, talis per omnia Filius, talis etiam prorſum S. Spiritus. Illud τὸ ἀπαράλλακτον diſtinctionem Deïtatis nullo modo patitur. Alioqui par eſt, vt audeat aliquis pronũciare ſolẽ, eiuſque ſplendorẽ plura eſſe luminaria, aut Regẽ & eius expreſſam imaginẽ binos eſſe reges, aut, vt etiam fontẽ ipſiúſque riuum duas aquas nominet.

Septima, Monarchia, καὶ συνεργία.

Septimò, Monarchia & vnitas actionis. Neque enim imperium eorum ſiue poteſtas finditur, neque operatio diuiditur. Pater non aliquid agit ſolus per ſe, quod Filius non vnà cum eo ſuſcipiat, aut Filius rurſum quippiam peculiariter exequitur ſine Spiritu, ſed omnis actio ad nos à Deo redundans, à Patre quidem proficiſcitur, verùm per Filium progrediens in S. Spiritu perficitur. Hi enim ſimul nobis vnam vitam ſuppeditant, eandem ſapientiam,

pientiam,

pientiam, virtutem, energiam cõmuniter tribuũt, atque in omnibus procreatis rebus coniunctim, nõ ſeparatim, per ſeſe inuicẽ exercent vniuerſa, neque Pater aliis imperat, aliis Filius, aliis Spirit[9], ſed eorũ vnus eſt principatus, vnũ regnũ, vna dominatio, dominationis vna diſpenſatio ac adminiſtratio.

Octaua.

Poſtremò omnium rerum ad Diuinitatis naturã pertinentium pleniſsima effuſiſsimáque cõmunitas. Nam, vt ipſorum vna omnino eſt Deitas, ita & fœlicitas, potentia, gloria, ſapientia, magnitudo, æternitas, quæcunque denique recenſeri ac cogitari poſſunt ad ſummi boni naturam conferentia.

Reſtat, vt cauſam aperiamus, cur nonnulli ſimilitudinem, quam deinde mordes, ex Philoſophia ad iſtud myſterium tranſtulerint. Dura eſt admodum, fateor, & quæ etiam ad efficiendum contrarium tam rectè poſsit inſtitui. Verùm in omnem partẽ verſanda non eſt, cùm eò tantùm pertineat, vt, quemadmodum Philoſophi ſummũ Deum dixerunt eſſe primùm *intelligentiam*, deindè *id quod intelligit*, ad extremum *id quod à ſe intelligitur*, ita Supremus intellectus ſit Pater, quatenus innatus eſt, ſit Filius, quâ natus eſt in Filio, ſit Spiritus, quâ in hypoſtaſi ſpiritus à duobus reſiliit. Vtrobique enim par eſt emanationũ ordo atque modus. Nec vltrà commeat exẽplum, quaſi prætereà Perſonæ non inter ſe reipſa ac verè diſtinguantur. In eo enim deficit. Ac quò melius intelligas, in afferendis de hoc arcano ſimilib[9], Noſtrorũ inſtitutũ eſt hinc illinc exẽpla carpere, nõ vt his S. Trinitatẽ velint

Quorſum ſimilitudines multæ in Myſterio Trinitatis.

omnino

omnino comparare, sed potius, vt in qualicunque similitudine magnam simul notet dissimilitudinē. Adhibent autem multiplicia, vt ex illa varietate, quid ex vnoquóque, pro modulo, ad illam transferri debeat, aliqua proportione accipiant. Opus enim est multis, quò sigillatim tāta res, vel ex parte, queat intelligi, cùm id vnica similitudine nullo pacto fieri possit. Verbi causa, ex sole & radio monstramus coęternitatem Patris & Filij, inseparabilem quoque immanentiam, parem verò & cōmunem substantiam exemplo humanæ generationis, ac posteà ex vtroque, quod hîc simile est, colligimus, vt Verbum Patri ὁμοούσιον, coæternum, inseparabilitérque hærens quoquo modo deprehendatur. Cæterùm quoniam mihi admodū arridet scripturæ similitudo, quæ facit Verbum Dei deradiationem paternæ gloriæ atque candorem æ-
Sap. 7. ternæ lucis, non prius te dimittam, quàm probè enucleatam habeas. Corpori micanti nihilo minus lucet, cum radium genuerit, quin imò radio sine ipsius detrimento ac diminutione lux tribuitur. Deinde corpus illud splendidum continuato quodam ordine radium generat, quòd eius natura non tantum in eo quod fit, verum etiā in eo quod factum est, sit posita. Prætereà eo ipso momento, quo procreatum est, lucis profusionē sibi supparē diffundit. Postremò tam clarū lumen gignit, quàm possidet, quod etiā æquè cernitur perstringere oculorum aciē. Quid igitur miraris Verbum æquale, eiusdē æternitatis, maiestatis, gloriæ à Patre perēniter

niter sine eius diminutione manare.

3 Quæ deinceps de finibus bonorum & malorum, quæ lege vestra promittuntur, disputas, nihil contra nos faciunt. Agnoscimus enim etiam Roman. 7.
nos legem sanctā, iustam, bonam, cùm ea quis legitimè vtitur, immò verò perfectam in suo genere. Sed intereà negare non potes illi deesse multa, quæ plenè docturum speratis nō tantùm Messiam, verùm etiam Eliam Thisbitē, de quo crebris vsurpatis sermonibus, Elias, dū venerit, soluet difficultates, quæstionésque. Alioqui quid illorum aduentibus vobis opus esset? Si haberes oculos nec cæcus esses, clarè cerneres nostrū Christum, quæ non satis de vita æterna in vestris literis explicata querimini, iam in apertū protulisse ac docuisse, quod quæritis, fœlicitatem hominis pij, Deíque cultoris positam, non in externis Mosis benedictionibus, sed illis internis ac cœlestibus, quę per illas adumbrantur. His spiritualibus sentētiis libri sacri apud nos referti sunt. Quare malitiosè imponis nostros religionis suæ puritatem ex eo defendere, quòd penes ipsos sit summa in externis bonis fœlicitas. Nihil enim sæpius canimus, quàm vt spretis abiectísque caducis homines conspirent ad cælestia, in quibus sit vera & solida beatitudo. Addimus Deū illos, quos chariores habet, morbis, inopia, egestate, contemptu affligere, vt probè calamitatum patientia coctos beet præstantiùs. Quanquam ne De fœlicitate
externas benedictiones prorsus Christianis nega- te Christia-
tas putes, scito per mille totos annos, vt prædixerat norum.

Iohan.20. Iohannes in Apocalypsi, à Magno Constantino ad dominatum vsque Ottomanorum Turcarum, qui non nisi abhinc ducentos sexaginta annos regna Christiana inuadere, & regnum Antichristi, quod vestræ scripturæ Gog & Magog appellare solent, erigere cœperunt, in maximo rerum humanarum successu Nostros magna ex parte vixisse. Nimirum completum oportuit, quod Daniel post quatuor mundi monarchias Sanctos regnum suscepturos, & deinde circumacto annorum spatio oriturum corniculũ, quod Sanctos partim oppugnaret, partim expugnaret, luculentissimis verbis prædixerat.

Nota Iohannis prædicti onẽ, similiter & Danielis.

Daniel.7.

4 Quarto loco persuadere vis ex signis & prodigiis, quæ apud vos cõtinua erant, legis sanctitatem atque præstantiam. Vide quò te contendendi studium abripiat. Eò certè vnde non melius tua peruicacia (os impudens) retundi possit. Nam vt eius sanctimoniam ex miraculorum testimonio, quæ olim constanter fiebant, colligis, ita ipsius profligationem ex eo, quòd miracula penitus hodiè defecerint, concludendam relinquis. Cætera, quæ de institutis sacrificiis subiicis, non magnopere nos mouent. Ea enim suo tempore Deo, cui grata acceptáque propter Christum essent, exhibenda fuisse lubentes profectò concedimus. Quæris posteà, si diis placet, nũ similiter cõtinentibus miraculis Christianam religionem testatam habeamus? Tu tandiu peregrinaris in mundi foro, & adhuc ignoras, quantorum portentorum maiestate Ecclesia culmen auctoritatis obtinuerit? Sanè tot tantáque

De miraculis Christianorum.

tantáque facta sunt, quæ vel externi scriptores suis historiis, commendarunt, vt si est in fide nostra error, à Deo decepti simus. Nam signis confirmata est, quæ non nisi per Deum fieri potuerunt. Si ista edita non credis, hoc nobis ingẽs miraculum sufficit, iam terrarum orbem, sine vllis miraculis credidisse, qui propterea exiguo ignobiliũ, infirmorum, imperitorum hominũ numero credidit, quoniam in tam cõtemptis testibus, multò mirabiliùs diuinitas se ipsa persuasit. Quid enim incredibilius, quàm vt ad legem carní & sanguini contrariam doctores pauci, rudes, pauperes possent plurimos potentes sapientésque conuertere? Quòd autem in Ecclesia tibi non videantur perpetuari, (quanquam pro locis & temporibus quotidie multa existunt) id fit, quia fides certissimis miraculis inchoata, & diutissimè confirmata satis deinceps præsidij tenet in sanctis scripturis, Spiritus sancti præsentia, consolatione, gratia, Ecclesiarum continenti successione, similibúsque puræ religionis κριτηρίοις.

5 Pari fide contra Eucharistiæ augustissimum sacramentum dimicas, dum nos fingis dicere in eo Panẽ & Vinum offerri, qui apud vniuersum mundum semper testati sumus, Ecclesiæ ministros non symbola, sed, quę symbolis comprehendũtur, corpus & sanguinem Christi Deo patri proponere atque offerre in sacrificij illius cruenti in cruce olim peracti viuidam repræsentationem. Præterea, dum nostram de eo confessionem pergis exponere, fal-

De Eucharistia.

ſa quædam ex tuo capite admiſces. Nam non credimus Chriſtum è cœlo ad ſymbola deſcendere, aut moueri, non ſe pane & vino inueſtire dicimus, non poſt ſumptionem ſe, aſcẽdendo in cœlum, recipere. Hæc enim omnia craſſam quandam animi cogitationem præferunt, immò verò, quam habemus fidem, tollũt penitus. Chriſtum ſiquidem corpore ſacramẽtis panis & vini adeſſe credimus, non dimenſo cœli & elementorum medio ſpatio, non relicto ſuo, quem in cœlis ad Patris dexteram definitum deſcriptúmve poſsidet, loco, non interioribus panis & vini per penetrationem clanculũ occupatis, ſed per quoddam conuerſionis genus, quo ex pane corpus, ex vino ſanguinem, ſine motu, omnipotenti verbo conficit. Ita corpus ibi eſt poſteà, vbi ante aberat ſine vlla loci commutatione, vt etiam poſt ſumptionem intereũtibus ſymbolis, illic eſſe deſinit, vbi, quãdiu illa manebãt integra ſaluáque, aderat, in cœlis, nõ decurſo medio, ſe ipſe mox cõperiens. Cæterùm, dum in pluribus locis corpus idem numero verſari poſſe is inficias, quid aliud, quàm tuam, Tuorúmque fidem mirabili cæcitate euertis. Certè perſuaſiſsimum habetis ſingulis horis & locis, in quibus infantes veſtros circuncidi- tis, Eliam præſentẽ eſſe myſterio. Hoc enim apud vos fide receptũ eſſe, in Malachiam è Talmudicorũ ſcriptis memorat Kimhi. Vnde & cathedram ſeſſuro, vt creditis, Eliæ eo in loco etiamnum hodie adornatis, in quem myſteriũ illud celebraturi conuenitis. Nihil eſt autem, vt hic timeas penetrationem

Nota. *Nota.*

nem dimenſionum, Nam corpus, vtut quantum ſit in Euchariſtia, in ea tamẽ non eſt per modũ quantitatis aut dimenſionis. Subſtantiæ cedit moles & magnitudo, infinita illa Dei poteſtate, quę captum noſtrum lõgiſsimè tranſgreditur, contrà atque videatur in corporibus phyſicis, in quibus natura ſe intra quantitatis limites frænat, coërcet, circunſcribit. Mentiris etiam dum ſcribis nos demere alendi vim ſacramẽtis panis & vini, quæ ſumimus, cùm contrà, virtutem ſubſtantiæ, tam agentem quàm patientem in ſpeciebus remanere confiteamur. Agentem quidem, quoniam, verbi cauſa, mouent oculos, guſtum, tactum, & cætera: patientem verò quia tranſmutari poſſunt in alienam ſubſtantiam, vt in carnem, vt in aquam, vt in puluerem.

6 Te nunc currentem ad oppugnãdas ſcripturarum noſtrarum munitiones èveſtigio inſequimur. Vt probes incertum eſſe, Chriſtúſne ortus ſit è ſtirpe Dauidica, Matthæum & Lucam inter ſe committis. Hic, inquis, à Nathan, ille à Salomone promittis. Hic, inquis, à Nathan, ille à Salomone prolapiã deducit, vt planè eius genealogia incerta eſſe videatur. Vitioſa ſanè concluſio. Matthæus enim Ioſephi, Lucas verò virginis progeniẽ texit. Nempe vt Chriſtum, ſiue in Ioſephum, qui eum adoptarat in filium & hæredem, ſiue in Mariam matrem, quæ etiam alia ex parte verè nata hæréſque Dauidis erat, oculos coniicimus, perſpiciamus duabus de cauſis natales à Dauide trahere. Nam cùm Lucas ſcribit Chriſtum habitum filium Ioſeph, qui fuit Heli, non certè ſignificat, Ioſephum natum ex Heli,

De genealogia Christi. *Nota.*

Heli,ſed potius generum eius eſſe. Articuli enim Græcorum iuncti nominibus propriis conſentaneam orationi includunt vocẽ, vt υἱὸν, vt ἔγγονον, vt ἀδελφὸν, vt φίλον, vt γαμβρὸν, vt γυναῖκα, &c. quemadmodũ perſpicies ex quæſtione vndecima. Vnde etiam, cùm ad Adamum, in quẽ Chriſti originem per ordinẽ refert, peruenit, *Qui fuit*, inquit, *Dei*, non vtique filius,(Nam vt Deo tribuatur filius, odio filij Dei ferre nequis) ſed effectio & tanquam proles. Sic, vel te iudice, nõ filij, quin immò aliud quoddam nomen, commodum nonnullis in membris repetere ſatius fuerit.

7 Hoc quoque verbere, opinor, intelligis ſequentem tuam tergiuerſationem funditus corruere. Nam Mariæ genealogia è Luca diſcitur, nec maiorum Ioſephi enumeratio ocioſa eſt, quoniam ſic percipitur omnibus modis Chriſtum eſſe è Dauidis poſteris, ac in ipſum ius throni Dauidici volui non tãtùm natura, quam à matre acceperat, verùm etiam lege adoptionis, qua in ciuilem filium à nutritio parente aſſumptus fuerat. Quod garris Ioſephum liberos è virgine illibata ſuſcepiſſe, non opus eſt refellere, cùm tute per antipophorã in tuos nodos enſem nullo marte refringendum immiſeris.

Esa. 2. 8 Prophetiam Eſaiæ pertinere ad Chriſtum non ad Achaz ſæpius eſt vobis oſtenſum, vt te mirũ ſit idem iterum ſaxum voluere, & Hydram plane reſciſſam ſuſcitatam cupere. Cuius rei tibi bellè conſcius, non auſus es integram maiorum tuorum rationem

adducere, vobis quidem certe adamantinam, nobis verò arundineã. Sumit enim, quod erat probandum, ſignum rem ſignatam ſemper antecedere. Exemplo vnico, ne ſim longior, ictum illum raucum amoliar. Extremo libro Aggæi Deus ſe Zorobabelis dignitatẽ pollicetur amplificaturũ, *Agg. 2.*
ac in eius rei ſignum dicit ſe ſubuerſurum regna, quæ illa tempeſtate florebant: Perſarũ autem monarchiam ſe deleturum per Alexãdrum magnum intelligit, vt etiam doctores tui Talmudici, Rab. item Selomo, R. Dauid, atque reliqui ferè conteſtantur, & cunctis tacẽtibus ſcripturæ litera aperτiſsimè loquitur. *In tract. de idololatria.* Nunc quæro, quid horum anteceſsiſſe putes? euerſionémne imperij Perſici, quem Deus ſignum Zorobabeli eſſe voluit, an euectionem Zorobabelis ad amplos honores, quã per illud indicatam iam ante dictum eſt? Certè cùm Iddo pontifici occurrit Alexander in Darium Perſarum regem properans, iamdudum in rerum natura nullus erat Zorobabel, ſicuti ex hiſtoriis Ioſephi Gorionis filij, Ioſippi, & auctoris ſeder holám luce ipſa compertius eſt. Te quoque reprehendũt Aſtronomi, apud quos ſigna quædam ſunt rerum præteritarum, altera præſentium, futurarum alia. *Arist. in lib. de Diuinatione per insomnium.* Hæc ergo eſt Eſaiæ ſententia, Vt certus ſis ô Achaz futuræ cladis Aſſyriorum & regum Iſraël, qui te nunc obſidione vallant, tibi aliquid maius prænũcio, nempe facturum me vt è virgine naſcatur Deus. Quàm conſtanter inſtituo Meſsiam è virgine in lucem edere, tam certè liberabo te de manu

manu Rasin & Phaceę, immò verò regna ipsorum intra 65. annos perdam. Hanc mirabilem prædictionem pro signo habe.

Hierem. 31. 9 Eadem capitis vertigine Hieremiam â Matthæo improbè citatum contendis. Licet enim illo capite de exilio & reditu Babylonico propriè sermonem instituat, tamen eum nihil prohibet multa per transitum inserere, quæ habeant quidem cum instituto affinitatem quandam argumenti, verùm prorsus referantur aliò. Sic enim solent omnis generis scriptores sæpe à proposito aliquantum digredi, posteáque orationē eò, vnde discesserāt, reflectere. Cuiusmodi occasionem sacri Prophetæ omniū maximè arripiūt, vt, cùm opportunè possūt, excurrant in Christi, quē sibi pro scopo designant, Ioël. 2 gesta, res & tempora. Testimonio est Ioël, qui à benedictione frugū statim ad Doctoris iustitię aduentum trāsit. Testimonio est Zacharias, qui ab externa Iudæorū liberatione, ad internam Iudęorum & Gentiū reductionē accelerat. Testes reliqui sancti vates, apud quos hac consuetudine nihil est vsitatius. Obiter igitur prædicit Hieremias, tēpore veræ liberationis, cuius figura erat Babylonica, futuram illam cædem infantium Bethleemiticorum, ab Herode rege Iudææ, vt vel hac via Christum adhuc infantem de medio tolleret. Vt autem paulò post subiicis in vniuersum, multa temerè allegari in Euangeliis, ita & in genere te stultum esse responsum sit, qui cùm ne vnum quidem locum producere queas, ad ista rhetorum artificia confugis. Quæ

Quæ posteà disputas de Mosaïcę legis supra cæteras præstātia, non carpimus, modò in iis non comprehendas Euangelicam, quam aliquoties docuimus ob adiunctam spiritualem gratiam, sine qua legi nō paremus, Mosaïca multò esse superiorem. Quàm enim insipida est sine Christo?

10 Nec tibi absolutè damus iura tua Iudaïca, quantumuis obtendas diuinam authoritatem, esse cæteris perfectiora. Nā in illis ferendis sæpe Deus rationem habuit, qui ob ceruicis sca vestri tantùm rationem habuit, qui ob ceruicis sca- *Iudicialia Mosis lata pro tēpore.* briciem non opus habebatis humanis, æquis, ac liberalibus legibus. Contrà Apostoli à Deo per *Act. 15.* Christum accepta potestate ad acerbos illos ritus aut politiam Mosaïcam nos non alligantes, præsenti potestati præsentibúsque legibus tantùm parêre iubent, & approbant leges magistratuum omnium tanquam Dei ordinationem. *Rom. 13.* Maximè cùm ciuiles ordinationes è cōmuni gentium iure, quod legis diuinæ quædam est pars & quasi deriuatio, apud omnes pro locis, negotiis, personis, tēporibus sanciri soleant. Argumentantur autem ex nomine gentium, cùm prædictum sit Gentes credituras esse *Act. 15.* Christo, nō debere eas cogi, vt recipiant politiam Mosaïcam, alioqui enim desituras esse Gentes.

11 Tandem ad nodum illum te transfers, quem Nostri aiunt ligasse quidē, sed non soluisse D. Hieronymum. Quāquam autem vulgò respōdeamus B. Lucam per anticipationem locutum, tamen tuā argumentationem alia plaga reprimam. Septua- *Nota.* ginta interpretes numero Geneseos adiiciūt quin- *Gen. 49.* que,

que, non suo certè, sed vetustatis, quæ est edax re-
rum, adde, si lubet, & librariorum vitio. Nam in
numeris editio illorum, quos duobus tantùm in
locis ab Hebraïca veritate de industria recessisse
constans est apud vos persuasio, mendosissima est.
Hæc corruptela siue à librariis profecta sit, siue ab
Cap.7. ipsis interpretibus, fecit, vt etiam Actuũ Aposto-
lorum auctor, qui testimonia scripturæ in rebus
parui ponderis, sæpius ex illorum editione, quàm
Hebraïca, citabat, quinarium superadderet. Nam
nec ille, nec reliqui Apostoli, ad docẽdos homines
quicquam referre putabant, alicubíne dissentirent
à veritate Hebraïca, an ex interpretatione Septua-
ginta, quæ illa tempestate propter eruditos, qui
tantùm Grecè sciebant, (exemplo sit tuus Iudæus
Philo) vbique erat receptissima & in maxima ve-
neratione, testimonia proferrent. Sæpe enim solet
esse magis arguta, quàm pia eiusmodi sollicitudo.
Sed & vitium est prudẽti maximè declinandũ, ni-
Cic.1. Offi. mis, vt inquit ille, magnum studium, multámque
diligentiam in res instituto parum conuenientes
conferre, easdémque non necessarias. Quod sub-
Act.7. iungis sepulchrum emptum ab Abraham, quo cõ-
diti dicuntur Patres, non situm fuisse in Sichem
sed Hebrone, quem locum olim vendidisset non
Emor Sichemi filius, sed Hebron Ettheus, vt tamẽ
Lucæ litera videtur velle, deceptus es exẽplarium
Locus Actorum restitutus. manca scriptura. Vbi enim Græci codices habent,
ὃ ὠνήσατο ἀβραὰμ sine articulo, legi debet, ὁ ἀ-
βραὰμ. Quæ particula sic nominibus propriis an-
teposita

teposita apud Græcos subaudiendum indicat υἱὸν,
ἔγγονον aut aliquid simile, vt vel ille iste Actorum
locus declarat, ἐμὸρ τοῦ συχέμ, qui, te etiam inter-
prete, notat Emor filium Sichem. Quod emit, in-
quit, Abrahæ (Abraham enim illic est genitimus)
nepos Iacob pretio argenti à Filiis Emor filij Si-
chem. Historiam habes in Genesi & extremis ver- Gen.33.
bis Iosuæ mirè cũ eo, quod asserimus, congruentẽ. Iosu.24.
12 Pergis ad decimum tertium caput, quod vt
falsi insimules negas Saülem regnasse annos plu-
res quatuor. Et quanquam inficiari possem pari
temeritate, qua pro tuo iure statuis (Nõ enim igno 1.Sam.13.
ras, quàm multipliciter exponantur verba Samue-
lis, ex quibus huius rei coniectura sumitur) vt id ti-
bi vltro dem, nihil tamen obtines. Nam Paulus,
quòd nollet Thronum Iudaïcum à Saule auspica- Act.13.
ri propter Christum, quem ex Dauide regni legi-
timum hæredem intelligebat, retulit Saulis tem-
pora ad Iudices. Cùm ergò Saülem regnasse ait Nota.
annis quadraginta, eius regnum cum Samuelis,
quicum adhuc imperare videbatur, magistratu mis-
cet, atque significat Samuelẽ & Saulem siue simul
siue separatim administrasse per tot annos remp.
Nec illud fecit sine exemplo, cùm certè in libro Iu-
dicum Othoniel gessisse dicatur summum magi-
stratuum 40. annos, quod tamen quadrare non
potest cum Magistrorũ vestrorum historiis, immò
verò aliis scripturæ locis, quos in nostra Chrono-
logia attigimus, nisi his simul concludantur anni,
quibus clauum populi tenuerunt Iosue & Iudas.

De die Sabbato & Dominico. 13 Sequens disputatio se sua vanitate soluit. Vnde enim probabis Papam transtulisse aliquandò Sabbatum in diem dominicum? Christi hæc est *Apoc. 1.* traditio, vt in Apocalypsi Iohãnes noster, dilectus eius discipulus, qui se eo die in spiritu fuisse scribit, indicat. Obseruatio quidem Sabbati Iudæis mandata olim est, sed ad futuram requiem Sanctorum adumbrandam. Nunc autem ablata, quoniam requiem illam iam sumus per Christum cõsecuti. Vmbra enim concedit aduenienti lumini. Cæterùm quoniam in Sabbato duo obseruamus, vnum, quod ad ceremoniam, siue sacramentum, alterum quod ad mores ac spiritualem cultũ pertinet, liberatíque sumus iugo ceremoniarum, ita *Exod. 20.* externam Sabbati faciem repudiauimus, vt tamen *Deut. 5.* internam sarctam tectam conseruauerimus. Nam hoc mandato, Memento, siue serua diem sabbati, non opus in perpetuũ præcipiebatur, verùm quies atque cessatio. Sed quoniam illa pleno animi & corporis otio vacuitatéque, Deo singulis tẽporibus ob quotidianas necessitates satis dependi nequit, Dominicũ nobis Christus sua resurrectione *Sabbatum in Diẽ dominicum ob eius prærogatiuã mutatum.* præsertim commendauit. Quæ Sabbati in Dominicum mutatio ratione nititur iustissima. Nam eo Die natus est Dominus, eo resurrexit, eo mundũ fabricauit, eo sancto Spiritu Apostolos Christianę religionis principes perfudit vberrimè. Beneficia sane recordatione digniora, quàm quòd olim sabbato conquieuisset à rebus procreandis, cùm etiã istud non nisi fuerit imago in sepulchro quieturi Christi,

Christi qui consummatis cunctis suis operibus sequentẽ Diem illucescere facturus erat in noui orbis principiũ. Hæc est enim dies, quam fecit Dominus, in qua nos delectari & exultare voluit, quã de suo nomine per Apostolos in suæ resurrectionis memoriam consecrauit, in qua nobis resurgẽdi *Apoc. 1.* à mortuis ac lucem perpetuã ineundi, quemadmodum illo die ipse resurrexerat, & lucẽ in principio condiderat, fidem spémque concessit.

14 Quę ad extremũ de legis excellẽtia iterũ tractas, vlla via demouere nolo. Per me tibi licet donũ illud Dei multis verbis extollere, quod certè vsq; ad Christũ, qui ei⁹ vmbris viuos colores, spiritũ & veritatem superinduxit, erat prestantissimũ & humano generi perquàm necessariũ. Tantùm dissimulare non possum, quòd mihi videaris paulò iniquius stomachari ei, qui vestram legem non multum curare de mentis puritate atque consiliis tecũ disputabat. Te enim fortassis putabat persistere in Rabbinorum reliquorũ sententia, quam Kimhi in Psalmum 66. his verbis pronunciat. *Iniquitatẽ si aspexi in corde meo, nõ audiet Dominus, hoc est, etiã si viderim iniquitatẽ in corde meo, quã vel paratus essem in actum perducere, vt vt illa sit corã Deo, atque si eã labiis protulissem, tamen non audiet eam Dominus, q. d. non ducet eam mihi sceleri. Cogitationem enim prauam Deus non adiungit operi, nisi certè cõcepta fuerit in Dei fidem atque religionem.* Atqui multò æquior est nostra de vestra lege iudicatio, qui eam consiliũ & animi cogitationes impuras externis quidem suppliciis *Nota vulgatæ sẽtentiæ, Lex manum nõ animum p hibet, modificationẽ.* non

non punire, nec de illis iudicium politicum ferre, ſed tamen improbare atque Dei vindictæ ſubiicere omnibus modis cenſemus.

15 Iniquè etiam indignaris noſtro Hieronymo, quòd legem תמימה non *perfectam* ſed *immaculatam* (Quanquam eius editionis auctores ſunt ſeptuaginta, qui hanc vocē deriuare conſueuerunt à מום *macula*, nō à תמם *perfectus eſt*) interpretat° ſit. Is enim tuæ de legis dignitate ſententiæ nullo pacto obeſſe voluit, cùm præſertim ſuis in libris quauis occaſione in ea cæleſtem doctrinam veneretur commendétque. Ne dubita, quin in ſua Pſalmorum conuerſione, quæ extat inter eius opera, תמימה, vt cupis, perfectam reddiderit. Ille enim eſt Hieronymus, cuius eruditionis fama ad vos nō ſine ſummo encomio permanauit, quem tu Sapiētem tranſlatorem vocas, quem Elias & multi alij Rabbini Sapientem vel doctum ſolent appellare, quem denique R. ille Salomon nunquam ſine laudis præfatione nominat, ſæpéque ad multorum locorum expoſitionem conſtituendam titulo Sacerdotis, quo reliquos noſtræ eccleſiæ Miniſtros, inuidioſo verbo eos raſos nuncupantes, dedignamini, reuerenter allegat.

Quanti faciant. D. Hieronymū Hebræi.

החכם
המעתיק
החכם
גירונימו
הכהן
הגלחים

FINIS.

RESPONSA

RESPONSA SIMVL ET ARGVmenta, *quæ Rabbi Dauid Kimhi contra Chriſtianos ſuis ad Pſalmos Commentariis inſeruit.*

Quarè Fremuerunt, Pſal. 2.

NAzareni exponunt de illo homine. Verſus autem, quem ad ſuæ ſententiæ confirmationē adducunt & quo nituntur præcipuè, eſt, *Dixit Dominus ad me, Filius meus es tu.* Non enim, inquiunt, pronuntiare licet Filium Dei purū eſſe hominem, cùm præſertim Filius eiuſdem ſit ſpeciei, atque Pater. Improbè enim equum Rubenis filium dixeris. Quo fit vt eum, cui dixit Deus, *Filius meus es tu*, eiuſdem cum ipſo eſſentiæ, deúmque pariter eſſe neceſſarium ſit. Præterea *Ego*, inquit, *Hodiè genui te.* oportet autem genitum eſſe de ſpecie naturáque gignentis.

Tu verò reſpō de diuinitati nec Patris, nec Filij nomen conuenire.

2 Diuinitas enim ſiue Deitas non diuiditur. Nam non eſt corpus, vt diuidatur, ſed eſt vnum aliquid omnibus vnitatis modis atque rationibus. Non multiplicatur, non diminuitur, partitioni obnoxia non eſt. Deinde obiice illis Patris & Filij leges.

3 Pater

3 Pater filium tempore antecedit, atque de Patris poteſtate educitur filius. Et quanquam alter ſine altero non cohæreat, quo ad rationẽ nominum, quoniam non ante aliquis appellatur pater, quàm habeat filium, aut prius filius, quàm habeat patrẽ, tamen ille qui, vocatur Pater, tempore citra controuerſiã antiquior eſt filio, quem procreauit. Itaque diuinitatis, quam dicitis & vocatis Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum, pars, quam patris nomine cenſetis, partem alteram, quam nuncupatis Filium, præceſsiſſe neceſſe fuit.

4 Si enim tempore quolibet vterque ſimul erat, vocari debuerũt fratres gemini, nõ pater & filius, non genitor & genitus. Genitor enim ſine dubio antecedit genitum.

5 Ei autem, qui contendit abſurdum eſſe filium Dei appellare rem eam, quæ nõ ſit de natura Dei, dicito, nos non poſſe de Deo loqui, niſi metaphoricè, vt cùm illi os, oculos, aures, & his ſimilia tribuimus, quę non niſi allegoricè enuntiari certum eſt. Talis eſt locutio *Filius Dei, Filij Dei, &c.* Illum enim, qui perinde iuſſa mandatáque ſua exequitur, atque filius paternam voluntatem, filium nominat. Vnde & ſtellæ filij Dei appellantur in
Iob 38. Iob, *Iubilabant omnes filij Dei*. Similiter hominem, propter ſpiritum cœleſtem, qui in eo inhabitat, cùm agit præcepta Domini, ratione mentis ſapientia præditæ, quæ eum docet, Scriptura vocat filium. Proinde enim, ait, *Filius meus es tu*.
Exodi 4. Et, *Ego genui te*. Et alio loco, *Filius meus, primogenitus*

nitus meus Iſraël. Et, *Filij eſtis domini Dei veſtri*, Et, Deut. 17.
An non ipſe eſt pater tuus, qui poſſedit te? Et, *Ego ero illi pater, & ipſe mihi erit filius.* Deut. 32. 2. Reg. 17.

Præterea roga num Deus ſit, cui, veſtra quidem opinione, Pater ait, *Poſtula à me & dabo tibi gentes hæreditatem tuam?*

6 Ecquonam igitur modo rogat Patrem Filius? Nunquid nõ ipſe Deus eſt, quemadmodũ & Pater illíq; eſt poteſtas in Gentes & terrarũ fines, perinde atque Patri? Rurſum, Nónne iam ante poſtulationem poſſeſsio eius erant Gentes? Alioqui enim, cùm primum cõtracta eſſet Domini poteſtas, poſtea cumulatior facta eſſe dicenda eſt, quod in Deo non conceditur. Reſpõdebunt fortaſſe hæc ad humanitatem referri, ex quo Deus carnem aſſumpſit, quaſi Pater polliceatur ſe humanitati Filij, vbi poſtulauerit, daturum Gentes in hęreditatem. Atqui nihil tale contigit. Illi enim ſecundum carnem nullum fuit regnum, nullus in aliquam nationem principatus. Cæterùm ſi eò ſe verterint vt Pſalmum dicant loqui de fide, quam Gentes recepturæ erant, oppone maiorem orbis partem, tum Iudæos tum Iſmaëlitas, qui fidem ipſius minimè ſuſceperunt. Te equidem docui, quid illis ad hunc Pſalmum reſpondeas, cætera autem per te ſecundum iſta adiicies. Quod ſi à te flagitauerint eius expoſitionem, interpretare vno modorum, quém è duobus elegeris, vel de Dauide, vel de Meſsia, prout expoſui.

Refutatio.

Psalmum secundum de nullo alio, quàm de Iesu Christo saluatore nostro dici omnino profitemur. Quinetiã argumenta, quæ nostros ad id confecisse scribis, prorsus agnoscimus. Tantùm speciëi pro essentiæ, vel naturæ, vel substantiæ nomine docendi causa ipsos meminisse monemus. Alioqui enim, ne fallare, diuinitas non est propriè species ad Patrem, Filium, & Spiritum sanctum, nec ad tres illas sanctas hypostases se omni ex parte habet, vt homo, quæ species est infima, ad Abrahamum, Isaacum, Iacobũ. Primum, quoniam Diuinitas cunctis vocibus logicis superior est, nec ad earum ordinem siue leges absq; manifesta homonymia exigi potest. Nam quamuis in Deo vniuersa esse dicuntur excellenter (excellentiora enim & præstabiliora ei tribuimus, dum eum credimus sine qualitate bonum, sine quantitate magnum, sine indigentia creatorem, sine situ præsentem, sine habitu omnia continentem, sine loco vbique totum, sine tempore sempiternum, sine sui mutatione mutabilia facientem, nihílque patientem) reipsa tamen & propriè in illo non sunt. Quod etiam de substantia & relatione, quas solas nõnulli retinent, volo intelligi. Deus enim substantia nõ est, sed maius aliquid, & ideo nullis accidentibus subiicitur, nec relationes quæ in eo affirmantur, sunt de categoria relationis, quoniam de Deo nihil in genere enunciatur. Categoria autem quoddam genus est. Quoniã igitur specie substantia quædam est communior, diuina autem essentia generalem communiorem naturam supra se non habet, qua participet, nihílque extra eam se fundit, cuius veluti pars sit, vt homo animalis, existimandum non est diuinitatem eiusdem esse rationis cum specie. Deinde species dicitur de multis numero differẽtibus. Atqui tres diuinitatis personæ numero, id est, re aliqua absoluta numerabili, vt Porphyrius intelligit, nullo modo differunt. Qualis enim Pater, talis prorsum est Filius, talis Spiritus sanctus. Quod enim noster Damascenus differre numero scribit, iam Dialecticam eius acceptionem prætergressus est, significaréque voluit Patrem non esse Filium aut Spiritum sanctum, nec Filium Patrem, &c. Nempe quia persona & hypostasi à se inuicem distant. Tertiò, tria humana indiuidua tres homines dici possunt, non autem tres diuinæ personæ tres Dij. In diuinis enim vnica est essentia numero, quæ ideò multiplicari non potest, quia nihil distinguitur à natura. In tribus autem hominibus est tantùm vnitas speciëi, quòd in illis aliud sit natura aliud essentia. Essentia communis quædam est *indiuiduorum* ratio. Natura verò priuata, & singularis forma atque perfectio. Quæ quoniam plurimum in singulis distat, tres homines non sunt vnus homo numero, sed specie. At quoniam nihil prorsus in diuinis hypostasibus differt, nec aliquid in vna est, quod non sit in alia, tres personæ sunt vnus Deus numero. Nec relatio, quæ in vna nõ in altera reperitur, vllo modo impedit. Relatio enim si-

Hac analogia hodie Trinitarij decipiũtur.

Quomodo genera, species, & categoriæ sint in Deo.

Aug. li. 5. de Trin. cap. 1.

Quare non sunt tres Dij contra Tritarios.

ue relatiua prędicatio, rei nihil de qua ſuapte vi di
citur, vel addit, vel imminuit, vel immutat, vt quæ
tota non in eo, quod eſt eſſe, ſed in eo, quod eſt in
comparatione aliquo modo ſe habere, conſiſtat.
Id latius demonſtremus propoſito Angelicæ na-
turæ humanæ multò ſuperioris exemplo. Gabriel,
Michaël, Raphaël, quãuis forma vniuerſali vnum
ſint, propter quam ſpeciẽi communione vnus di-
cuntur Angelus, tamen ſunt tres Angeli ſiue ſpiri-
tus, quia forma indiuidua, formæq; proprietate nu
merabili re ipſa inter ſe ſecernuntur. At μορφὴ illa
τοῦ θεοῦ, quam diuinã eſſentiã nominamus, vna, ea-
dẽ ſingularíſque omnibus modis eſt in tribus per-
ſonis. Patris enim eſſentia eſt etiã eſſentia Filij &
Spiritus. Nã Pater Filio & Spiritui non aliam, ſed
ipſiſsimam eandem ſubſtantiam ſine diuiſione aut
compoſitione omnino cõmunicauit. Denique in
eadem natura plures homines tribus eſſe poſſunt.
Diuinitas autem vltra tria minimè progreditur.
Aug. ca.6. lib.7. de Trinitate. De cætero, quoniam dicere tres diuinas perſonas
vnam eſſe eſſentiam, ſicut aliquos tres homines e-
iuſdem ſexus, eiuſdẽ temperationis corporis, eiuſ-
démque animi vnam eſſe naturam, vtcunque ſimi
le eſt, ratiocinationes, quas Noſtrorum eſſe aïs, lu
benter concedimus. Quid verò ad has reſpondes?
De verbi generatione. 1 Primùm recriminaris diuinitati Patris Filíi-
que nomen ideo non conuenire, quòd illa non ſit
diuiſionis capax. Scilicet Deus non potuit pleniſ-
ſimè cum Filio eſſentiam ſuam communicare ſine
diuiſione, quoniam homo hominem non generat
abſque

abſque ſui deciſione? At aliter ſe habet hominum, *Athanaſius to.2. de ſynodi Nicenæ decretis contra hæreſim Arrianam.*
aliter generatio filij Dei ex patre. Hominum enim
progenies partes ſunt quodammodo gignentium,
cùm his corporum natura non ſimplex ſed fluxa ſit
& ex partibus coaleſcat. Deus cõtrà expers partiũ
impatibiliſq; eſt & propterea ſine partitione atq;
impatibiliter Filij ſui pater exiſtit. Non enim eflu-
xio eſt à re incorporea aut in eam vlla influxio, vt
hominibus accidit. Sed quia ſimplex eſt, remota o-
mni imperfectione filij pater eſt. Sic enim ſuum ho
minibus verbum nec per perpeſsionem nec per di
uiſionem naſcitur. Tantum abeſt vt Dei Verbum *Epiphan. in Ancorato. et hæreſ. 69*
ita natum eſſe arbitrari debeas. Spiritus enim eſt
Deus. Spiritus autem fluxionem non ſuſtinet, non
contractionem, non immutationem, non extenſio-
nem. & proinde Pater Filium à ſeipſo genuit inef-
fabiliter & citra pollutionem. Quod igitur in re-
bus procreatis perfectionis eſt, nempe ſibi ſimile
producere, hoc in myſterio retine, quod imperfe-
ctionis, vt mutationem, vt ſeminis deciſionem, pro-
cul reiice. Neque enim mole circunfertur Deus,
neque corpus habet prægnans, vt iſtiuſmodi ſuſti-
nere poſsit.
3 Opponis deinde patrem tempore antiquio- *Athanaſius vbi ſupra.*
rem eſſe Filio. Sed in hoc vim humanæ intelligen-
tiæ ſuperat Dei generatio, quòd cùm nos noſtrorũ
tẽporis decurſu parentes efficiamur, eò quòd an-
tea nulli, poſtea in rerum natura eſſe cœperimus,
Deus contrà, cùm nunquam non fuerit, atque ei
idem ſit eſſe ac Patrem eſſe, ab æterno ſui filij Pa-

ter exiſtit. Egreſſus eius,inquit Michæas, à diebus æternitatis,vt contra te qui illam etiam auctoritatem corrodis,ſuo loco docebimus.

4 Nec propterea fratres appellandi fuerunt,cùm hic eſſentiam dederit,ille acceperit,fratrum autem alij ab aliis vitam minimè conſequantur.

5 Poſtea coaceruas ſcripturarū agmen, quibus docere videri vis Filij nomē non niſi metaphoricè à Deo rebus tribui. Atqui ſcire te oportuit,Filiorum alios adoptione & gratia, alios procreatione & natura apud omnes gētes dici, ideóque ſcripturam, quæ locutionibus humanis noſtri cauſa vtitur, res procreatas quidem filiorum Dei appellatione dignari,ſed eo,quem ipſe adduxiſti, ſenſu, alium verò, qui à creaturarum nomenclatura ſeparatus, & in diuinitatis conſortio numeratus, propriè,verè, naturalitérque talis ſit,Dei filium nominare. Ante ſolem, inquit, Innon. i. *filiabitur, Filius erit* nomen eius. Vbi Chaldæus,& antequam eſſet ſol præparatum erat nomen eius. Et, Filius meus es tu. Et, Oſculamini filium nequando iraſcatur. Et,ſpecies quarti ſimilis filio Dei. Et,quod nomē eius & quod nomen filij eius,ſi noſti. Et, A vulua auroræ tibi ros natiuitatis tuæ. Et,Ex AEgypto vocaui filium meum. Et,Framea ſuſcitare ſuper paſtorem meum, & ſuper virum cohærentem mihi. Aamithi, id eſt, *ſocium meū,conſubſtantialē meum*. In quorum ſententiam Ben Sirach ſapientum veſtrorum vnus, de Sapientia diuina loquens, Primogenita,inquit,ante omnem creaturā. Nondum erant abyſsi

Pſal.70. *Pſalm.2.* *Dan.3.* *Pſal.110.* *Oſeæ 11.* *Zach.13.* *Eccleſ.24.* *Sap.7.*

abyſsi & concepta eram. Et alius, Sapientia Dei emanatio claritatis omnipotentis Dei ſyncera, & candor lucis æternæ. De qua & pulcherrimè Salomon & auctor libri Iob philoſophati ſunt.

Prouerb. 8. *Iob 28.*

6 Demum quæris quàm conſentanea noſtro Chriſto ſint, quæ de eius principatu & imperio Pſalmographus tractat. Petit filius ſecundum carnis diſpenſationem à Patre, vt regno quod morte ſua promeruit, frui iam liceat, latéque per orbem perpeſsionis ſuæ fructus regnet. Non eſt igitur vt quæ de regno Chriſti ſpirituali dicta ſunt,ad externam regni ſpeciem,transferas,perconteríſve,quonam in oppido carnaliter ille regnauerit? Præterea,vt tibi aliquid indulgeam, & ne videar regnum quoddam Ideanicum, à quo tu animalis nimium abhorres, cogitatione ſola complecti, concedere poſſum carnaliter (ſic enim Magnus Epiphanius habet) impletum in Seruatore noſtro,vt ſedeat ſuper thronum Dauid. Poſt perpeſsionem enim vniuerſa ei ſubdita ſunt, ſoláque eorū procuratio māſit penes homines, quos vt pſalmus 44. prædixit, ſuper omnem terram principes conſtituit, Ius autem & imperium penes illum ipſum, ſicut ipſe Homo de ſe ſignificat, qui cùm adhuc in cœlis non fuiſſet, Data eſt mihi, ait, omnis poteſtas in cœlo, & in terra. Thronus igitur Dauid & regia ſedes eſt ſacerdotium in ſancta Eccleſia quam, dignitatem regiam ſimul & pontificiam coniunctim largitus eſt Dominus eccleſiæ ſuæ,tranſlato in ipſam throno Dauid non defecturo in æternum. Sed & trāſtulit

De regno Chriſti. *Hereſ.29.* *Athana. ſub finē ſermonis in euangel. de Deipara.*

tulit illum, & dedit sanctis Christianorum regibus conuertens eos ad domum Iacob, quæ tradita in opprobrium ac direptionem regnabit in Christianis in æternum, & regni eius non erit finis. Non enim populo vllos alios reliquos esse reges, visiones Danielis satis ostendunt, sed hunc solum Mesiam esse prædicant & regem agnoscunt perseuerantem vsque ad secundum suum aduentũ, quo tempore cùm venerit, manebit rex in secula, & regni eius non erit finis. Siquidem genitus ex virgine, & consummatis omnibus, quæ ad negotiũ mortis & crucis pertinebant, post resurrectionẽ ad suos dicebat: Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. Nempe iam inde regnare cœpit & prędicatur Christianorum rex. Præterea vt multi sunt regnandi modi atque species, ita & Christus in omnibus quidem regnat, sed variè. In piis per fidem & gratiã, in impiis per iustitiæ iudiciorúmque suorum dispensationem. vt Psalmus inquit, *Reges eos virga ferrea, & tanquam vas figuli confringes eos.* Ita nullus se ab eius dominatu & imperio explicare potest. Exẽpli causa, in Iudæos apertè regnat, dum illos afflictos, miseros, ærumnosos, & omni humano cœlestique præsidio destitutos in exilio tã diuturno detinet, totíque orbi inuisos reddit. In Turcas, dum eorũ perfidia & improbitate ad suorum emendationem, ne cum hoc mundo pereãt, vtitur, dum nihil magni gerunt sine eius voluntate longè ante per prophetas declarata, quam in credentium vtilitatem refert, etiam si humanum ingenium calamitatum

Dan. 2.

Quomodo Christus regnat in Iudæos & Turcas.

mitatum mole secus interdum cogitet, dum per illorum monarchiam aut potius tyrannidem viam aperit ad impleudum propheticas de Antichristo eiúsque mirabili confectione vaticinationes. Postremò cùm scripturæ pronunciant Christum imperaturum omnibus gẽtibus, si id ad fidem, quam recepturæ erãt, pertineat, illa erit omnibus linguis familiaris locutio, qua aliquid collectim pro generibus singulorum dicitur. Significãt igitur aut plurimos, aut aliquos, aut omnes ex omnibus & singulis nationibus obtemperaturos fidei & euangelio. Vides iam Kimhi tuas captiones nusquam consistere.

Dan. 7. 11. Eze. 38. & 39. Apoc. 13. et 20.

Psamus 15. Domine quis habitabit.

Kimhi.

Qui pecuniam suam non dedit ad vsuram, significat pecuniam etiam volentis, non esse accipiendam in re illicita, id est, fœnore. Etsi enim volens sua ei largitur, ex eo tamen dare cogitur, quòd necesse habeat mutuum sumere. Itaque qui illud ab eo in solidum repetit & fœnus prætereà, iniquè vsurpat pecuniã proximi, etiam si voluntas eius accedere videatur. Hoc autẽ opus, quoniam illi homines assuescunt facilè, (Non enim tanquam direptio, & furtum, habetur in sceleribus) Lex grauiter notat, commonitionibúsque plurimis prohibet, sed & Prophetæ ascribunt peccatis capitalibus. Dauid porrò & Ezechiel nullo alio interdixerunt, quàm quo lex. Lex autem fœnore Israëlitam tantùm vexare vetat, non externum, in quem fœnus exercere per

Deut..23 per eam licet, ſicuti ſcribitur in Deuteronomio, Externo fœneraberis. Nec eandem ratione dictat in rapina, furto, amiſsione rerum, & vexatione. Nefas enim eſt externum opprimere aut diripere, aut eius bona furto tollere, cùm tamen ideo permiſſum ſit fœnus, quia pecunia à volente & ſciente exigitur. Inter nos ſecus eſt, Iſraëlita enim tenetur pietate proſequi Iſraëlitam proximum ſuum. Mutuum autem ſine vſura genus eſt pietatis & beneficentiæ, quinetiam aliquando largitioni præſtat. Siquidem pleroſq; mortalium pudet donum acceptare, mutuũ non item. Sic ſe gerere erga exteras gentes nihil opus eſt. Non enim tenemur de illis bene mereri aut gratis pecunias noſtras commodare, quòd ferè nos conſectentur odio. Cæterùm in confeſſo eſt Gentilem, ſi humanitate & beneficio Iſraëlitã proſecutus fuerit, ab Iſraëlita beneficentia & merito viciſsim afficiendum eſſe. Latè hanc materiam tibi pertractaui, vt reſpondere Chriſtianis valeas, qui Dauidem aiunt nihil poſuiſſe diſcriminis inter Iſraëlitam & Gentilem, ſed abſolutè vſuram omnem inhibuiſſe. Nõ enim conſentaneum eſt id Dauidem vetuiſſe, quod permiſit Moſes doctor noſter ex Dei oraculo, cùm lex clamet, Non addes ei, neq; detrahes.

Deut. 13. *Refutatio.*

Deuteronomij ſcripto ad amoliendum à vobis auaritiæ vſuræque ſcelus ſordidiſsimum, fruſtrà niteris. Nunquam enim homini, in quo communis iudicij

dicij aliqua particula inſuerit, perſuadebis, quæſtũ faciendum ex mutuo pecuniæ, multò minus eam fuiſſe Dei, qui eſt vniuerſæ iuſtitiæ regula certiſsima, voluntatem. Nam huiuſmodi comparandæ rei rationẽ naturæ conuenienter non fieri, etiam Philoſophi, ad quos Numinis agnitio nõ peruaſit, conſtanter aſſeuerant. Nempe numus inuentus eſt non vt gignat numum, ſed vt ſit medium in emptione mercis. Eſt enim propter commutationem, quę ad ea paranda, quibus indigebamus, commodè antea fieri non poterat permutatione rerum, quibus, vtpote domi natis, abundabamus. Iam verò vſura ſeipſam auget ac in ea numus numum parit. Præter-eo multas alias cauſas, quæ non ſolùm probant vſuras cõtra naturam exerceri, verùm etiam docent in Repub. nullam eſſe peſtem capitaliorem. Tu ad hæc naturæ præclara teſtimonia opponis Moſis legem, quàm rectè, ipſe videris. Ego quidem certè fateor ob ceruicis veſtræ duritiã Moſem per quandam conceſsionem & indulgentiam vobis dixiſſe, Nõ fœnerabis fratri tuo pecuniam aut aliam rem, ſed alieno, id eſt, propter vſuras ab alienigenis exactas, neque morte, neque plagis, neque pecunia, neque ſolenni oblatione, neque excommunicatione, neque publicę pœnitentiæ ſatisfactione, vt ſolet fieri in reliquis maculis legalibus, mulctaberis. Atqui iſta permiſsio, hoc eſt, ciuilis & externa impunitas, nõ eſt rei, quæ ſimpliciter liceat fáſque ſit, ſed potiùs quæ minus mala ſit, vt deterius maiúſque nefas vitaretur, ne videlicet fratres veſtros, vſuris,

[Margin notes: Ariſto. 1. Politic. — Deut. 23. — Nota quid eſſet permiſſio.]

ſuris, ad quas eſtis propenſiſsimo ingenio, grauaretis, tamen nec probat, nec iudicat honeſtum. Non enim omnia probant leges, quæ permittunt, ſed, ſicut medici morbos quoſdam prohibent irritare medicamentis, quædam vitia, quæ longa conſuetudine vel etiam perſonarum propẽſione confirmata ſine magno incõmodo nequeunt tolli, diſſimulant, ferunt, indulgent. Quod probè callens Dauid in vniuerſum negat, pio homini fœnori ſtudendum eſſe. Tale enim factum peccatum eſſe maximum, nec quia permiſſum, excuſari poſſe, quòd ſit per ſe & ſimpliciter malum. Verba eius claritate ſolis lucem vincunt, vt oporteat oculos tibi eſſe mirabiliter lippiẽtes. Præterea vt dem vos ſine peccato fœnus exercere potuiſſe, nec alioqui Deum id fuiſſe permiſſurum, tamen improbè nos reprehendis, qui ex hoc Pſalmo iam tale nõ licere defendimus. Nam ad illud, *Qui pecuniam non dedit ad vſurã*, ne gentili quidem, habet gloſſema quoddam Hebraïcum. Deinde ex eo, quòd Moſes vobis vſum fructúmque pecuniæ ex infideli permiſerit, non ſequitur, Dauidem omni vſurarum ſpecie non interdixiſſe. Is ſiquidem reſpiciebat, vt ſæpe ſolet, ad Chriſtiana tempora, de quibus in noſtris literis dictum eſt: Mutuum date nihil inde ſperantes. Ac ſanè totus Pſalmus videtur loqui de perfectione populi per Chriſtum reſtituendi, qui tanta integritate futurus apud Prophetas prædicitur, vt nec Chananæum ſiue negotiatorẽ, vt tu in Zachariam interpretaris, neque pollutum, neque Manzerem in ſui

Luc. 6.

ſui medio habeat. Neque his aſſentior, qui ſimpliciter Chriſtiano vltra ſortem aliquid capere permiſſum cenſent, vbi ex mutuo vel damnum emergit, vel lucrum ceſſat. Chriſtianorum enim eſt proprium etiam cum certiſsimo ſuo diſpẽdio de alteris mereri. Omni, inquit, petẽti à te, tribue, & qui aufert quæ tua ſunt, ne repetas. Si mutuũ dederitis his à quibus ſperatis mutuum recipere, quid magni facitis? nam & peccatores peccatoribus commodant, vt recipiant æqualia. Quare cùm Noſtrorum aliqui contractibus fœneratitiis prætexũt vulgatam damni emergentis aut ceſſantis lucri diſtinctionem, haud dubiè fallũtur. Eius enim primi auctores nihil aliud per eiuſcemodi vocabula ſignificare voluerũt, quàm tum creditori cum aliquo fœnore caput licere recipere, quando ex illo mutuo non quæſtus, ſed rerum ad vitam neceſſariarum iacturã verè patitur, vt vel cogatur propterea ex fundo quippiã minuere, quo proximi neceſsitatibus charitatis lege occurrat. Hoc enim euentu debitoris eſt creditorem immunem noxæ, damníque reddere. Alioqui nullus prætextui locus relinquitur, cùm qui mutuat aliunde pecuniam habet, qua ſe vitámque ſuam interim tolerare poſsit. Hæc Chriſtiana eſt de propoſita quæſtione ſententia, quam etiam confirmare facilè poſſem tuorum commentationibus. Sed cur luderem multis verbis operam? Habes enim in votis rem tuam augere tam turpi artificio.

Matth. 5. Luc. 6.

Pſal.

Psalmus 19. Cœli enarrant.

Kimhi.

Christiani ex hoc Psalmo colligunt legi quæ tradita est in monte Sina circũscriptum tempus fuisse aduentum Iésu. Quasi ad tempus vsque eius fuerit corporalis, ex quo autem venit, iusserit eam spiritualiter intelligere. Porrò verba eorum futilia sunt, vana & inania. Nam præcepta, quæ ipsi habẽt pro allegoricis, quæque intelligi nolunt ad literã, proculdubio aperta locutione & non sub verborum obtentu à Deo sancita sunt. Quare reliqua præcepta nullus intelligere debet allegoricè sed propriè, vtque verbis ipsorum significatur. Si enim essent præcepta allegorica, in dubitatione posita essent, in re verò obscura siue occulta vnus hoc modo, alter illo accipit. Quam opinionum varietatem scriptura in re præsenti non fert. Quia, inquit, præceptum, quod ego præcipio tibi hodie,
Deut. 30. non est admirabile aut Paradoxum neque longe à te positum. Atqui si in præceptis essent verba obscura, neque intelligerentur iuxta literam, essent profectò mirabilia, longéque à nobis posita.

Refutatio.

Quin præcepta omnia Mosi à Deo præscripta tam claram & propè positam habeant vocum significationẽ, vt Iudæos sine vlla explicationis tergiuersatione suo tempore obligarẽt nec ambigimus, nec ambigendi locum vllum relictum esse apertè pronunciamus. Cæterum quòd post Christum, qui finem vmbris imposuit, deinceps figuralia

lia seruanda sint prorsus inficiamur. Accepimus enim ab Hieremia & Prophetis aliis, qui inter legẽ & Euangelia quasi medij existunt, huiusmodi dũtaxat ad tempus vsque emendationis & perfectionis fuisse introducta, quòd seruientem perfectum sanctúmque reddere non possent, sed tantùm sanctificationem iustitiámque per Christum futuram portenderent. Didicimus etiam tempus Christi istud esse, quo Deus reiecto cultu Mosaïco, internis hostiis longè præstantioribus in spiritu & veritate colendus prædicebatur, quemadmodum coloribus plumbatis adhibentur viui. Ecce, inquit, Dies venient, dicit Dominus, & consummabo super Domum Israël & super Domum Iuda fœdus *Hiere. 31.* nouum, non secundum fœdus, quod feci patribus eorum die, quo apprehẽdi manum illorum vt eos educerem de terra Aegypti. Et paulò pòst. Hoc autem est fœdus, quod disponã domui Israël post dies illos, dicit Dominus. Ponam leges meas in mẽtibus eorum & in cordibus illorum inscribam eas, eroque eis Deus & ipsi erunt mihi populus. Nec docebit vnusquisque proximum suum dicẽs, Nosce Dominum, quoniam omnes noscent me à minore ad maiorem vsque, quia propitius ero iniquitatibus eorum. Quoniam igitur nouum priori succedere debuit, necesse est, vt illud prius aliquo modo antiquatum sit. Cúmque illud fieri non possit, penes sententiam mysticam atque moralẽ (Illa enim æterna & incommutabilis est, vt & reliqua cõtemplationis principia) literæ externam faciem atque

atque contextum exoleuisse necessarium est. Ac id quidem, tibi improbandum erat, non autem, quod nemo nostrum vnquam sensit, præcepta Mosaïca obscura aut procul ab hominum captu posita esse.

Psal. 21. Vincenti Psalmus David. Exaudiat te Deus in die tribulationis.

Kimhi.

Nazareni exponunt hunc Psalmum de Iesu. Tu verò ita illis ad singulos versus responde. *Domine fortitudine tua.* vide vt fortitudine Patris semota robore vacet Filius. Atqui si infirmus est, non est Deus. Et sic *Desiderium cordis eius tribuisti ei*, item, *Quia præuenisti eum benedictionibus.* Hęc enim verba omnia sunt hominis ab alio pendentis. Quod autē ait, *Vitam petiit à te*, referri nullo modo potest ad eius humanitatem, quoniam sanè non vixit diu. Si verò intelligant de diuinitate, quid istud est, *Dedisti ei vitam*, cùm iam ei suppeteret? Adiicit *Magna est gloria eius in salute tua* significans non magnam eius esse gloriam absque Dei conseruatione. Ita non erit Deus. Quî verò ad humanam eius naturam id pertinere posit, cùm semper vixerit inglorius & contemptus? *Quia rex sperat in Domino.* Diuinæ naturæ non opus est sperare in alio, nec illi necessaria est benignitas Altissimi, ne nutet. De humanitate verò id dictum esse non potest, cùm præsertim cōmota iactatáque sit. Atque ita deinceps totus Psalmus.

Refutatio.

Refutatio.

Si Psalmus hic de Mesia scriptus est, vt etiam veteres Hebræi & Chaldeus paraph. tradiderunt, eius aliquot particulas in nostrum Seruatorem minimè quadrare frustrà contendis. Non enim absurdè homo Christus Iesus (de illo enim secūdum carnis dispensationem, diuinitate, qua alioqui suspiciendus erat, circūscripta, vt de homine, quem hostes impiè opprimere cupiebāt, sermo erit) non inquam absurdè diuina sua Patrísque ope ad Satanam satanicæque cupiditatis administros Iudæos superandum opus habuisse, & à Diuinitate præter aduersariorum sententiam benedictionem, vitam, gloriam, multáque alia beneficia accepisse prædicatur, tum ex forma serui, qua minor est non tantùm Patre, verùm etiā seipso, cùm maximè vt omnia à Deo speranda & in Deum referenda ipsius, qui hac de causa in carnem venerat, exemplo declaretur. Quædam enim ita de Filio Dei ponūtur in scripturis, vt eum minorē Patre ostendant, propter formam serui, id est, propter assumptam creaturam mutabilis, patibilis, humanæque substātiæ, secundū quam omnia Christo cōueniunt, quæ reliquis hominibus. Ob eám itaq; causam, quæcūq; tibi præclarè ædificasse visus es, planè subruunt. *August. ca. 1. lib. 2. de Trinitate.*

Psalmus 22, Vincenti de ceruа auroræ.

Kimhi.

Hunc etiam Psalmum *de Iesu* Christiani explicāt, quasi ipse in eo narret cunctas afflictiones, quibus

ab Israëlitis affectus est, clamétque ad Patrē è mediis calamitatibus & dicat, *Deus mi, Deus mi quare dereliquisti me*, & totum Psalmum eodem modo. Dictionem autem כארי kaarí (sicut Leo) aiunt significare *foderunt* à כרה fodit, vt in Exodo,
Exodi 21. cùm יכרה *foderit* vir puteum, quòd clauis confixerint manus & pedes eius, dùm illum in crucem agerent. Porrò in errorem inducti sunt ex versiculo, qui ad extremū Psalmi ita habet, *Et animam suam non viuificabit*. Aiúntque illum ipsum Deum esse, ante quem procident omnes, qui descendunt in terram, illum autē noluisse in viuis retinere animam suam, quòd ea lege descendisset assumpsissétque carnem, vt per ipsius cædem seruarētur, qui descendebant ad inferos. Noluit, inquiunt, in vita retinere animum suum, sed semetipse paricidarum suorum manui dedit, vt nunc auribus eorum enūtiet prędictus versiculus, quod ipsorum labra verbis ferunt, illum nempe noluisse vitam conseruare animę suæ aut eam eripere de manu interficientiū. Quod si ita res habet.

Septuaginta & noster, Et aīa mea ei viuet.

2 Cur vociferabatur, *Deus mi, Deus mi, quare dereliquisti me, Procul à salute mea?* Non enim ipse se saluum cupiebat. Cur dicebat prætereà, *Et non exaudis*, cū ipse exaudiri nollet. Deinde si ipse Deus erat, se seruare poterat.

3 Prætereà Israëlitas commendans, *O Deus*, inquit, *Israëlis*, id est, cuius laudes canebant Israëlitæ. Atqui hi erant, à quibus torquebatur? Quo igitur pacto eos ait esse, qui Deum laudarent? Rursum, *In te*,

In te, inquit, *sperarunt Patres nostri*.

4 Atqui si verum est, quod ipsi affirmant, non nisi vnus erat illi Pater.

5 Prætereà Deúsne de se diceret *Vermis & non homo*.

6 Ecce autem quod adiicit, *Voluentem se super Dominum liberabit eum* (Dominus) nullo modo in eum quadrat. Carnem enim eius nec liberauit, nec eripuit, Diuinitas verò non eget liberationis. Sequitur, *Quoniam tu es qui extraxisti me*.

Sept. & noster, Sperauit in domino, eripiat eum.

7 At illorum quidem sentētia ipsissimus est, qui se extraxit de ventre. Item, *Narrabo nomen tuum fratribus meis*.

8 Deo autem nulli sunt fratres. Narratio verò & laudatio atque confessio, siue gratiarum actio fit post liberationem.

6 Atqui is liberatus non est. Similiter ꝓ, *Vniuersum semen Iacob glorificate eum*. Et, *Timete eum, quia non spreuit neq; despexit afflictionem pauperis*, cùm re gesta pugnare ex eo intelligitur, quòd cùm Israëlitæ illum malis afficerēt, affligeréntque,[6] spreuit Pater atque contempsit, & faciem suam ab eo auertens, dum ad seclamaret, minimè audiuit. Ita verba eius omnia falsa sunt, vt etiam quod consequitur, *Adorabūt in conspectu tuo omnes familiæ gentium*. Iudæi enim & Ismaëlitæ in eum non credūt.

Refutatio.

In demouendo Psalmi huius argumento aut potius historia (apertè enim patrum tuorum in

Christum nostrum caninā rabiem describit) non tantùm nostram sententiam confirmas, sed etiam Tuos corruptæ scripturæ reprehendis. A quibus enim habent Nostri ex Hebraïca veritate, *Foderūt manus meas & pedes meos*, nisi à Septuaginta interpretibus, qui Hebræi singulis ex tribubus ad conuertendum in Græcum sermonem Biblia delecti, & in Aegyptum publica synagogæ vestræ authoritate missi כארו in emendatis suis exemplaribus, trecentis plus minus annis ante confixionis huius euentum legêre? Ac illam quidem germanam loci esse lectionem, etiam ex vestris recentioribus comprobari potest. Nam vt R. Iacob Ben Haïm in vestris literis exercitatissimus, in magna Massóreth, Maarécheth Aleph ingenuè hac oratione scribit, בקצת ספרים מרוייקים מצאתי כתוב כארו וקרי כארי, in codicibus emendatis scribitur *Foderunt*, in margine verò legitur *Sicut leo*. Sic Iohannes Isaac Iudæus olim, hodie Dei misericordia Christianus, quoddam Psalterium apud auum suum se reperisse confitetur, in cuius contextu scriptum esset כארו, in margine autē כארי, vt extra omnem controuersiam sit vos impios ab hinc sexcentis annis, cùm à Nostris tam claro testimonio vrgeremini, vocem margini annotatam, in contextum intulisse, illam verò, quę in contextu scripta erat, omnino omisisse. Deinde etiam si tuam corruptā lectionem sequamur, tueri tamen nostram interpretationem possumus, authoritate paruæ huius Massoræ ב׳ קמצין בתרי לישניא

Bis,

Bis, inquit, vox kaarí affecta caméts in Bibliis occurrit duabus in significationibus, in hoc scilicet, 22. psalmo, & Esaiæ 38. cap. Quo fit, vt si vox kaari in Esaia sit, *Sicut leo*, profectò in Psalmis eius diuersa sit interpretatio. Ecquænā verò alia, quàm nostra, quæ ex sententiæ vocísque cōmoditate & maiorum vestrorum traditione sumitur? Proportionis enim grammaticæ anomalia obstare nullo modo debet, cùm plurima Elias Leuites in illo suo de anomalis libro, quem inscripsit ספר הרכבה, à vulgatis Grammaticæ legibus magis abhorrentia notet. Postremò ne tuam expositionem à nobis ideò repudiari putes, quòd Christianam fidem aliqua ex parte minuat, illam tibi liberalissimè largimur. Quid tum postea effici arbitraris? Certè sicut leo manus & pedes Christi, quos perderet, circundederunt maiores vestri, aut vt Chaldæus per reticentiam intelligit, momorderunt.

2 Quando autem quæris cur Christus vociferaretur, *Deus mi, Deus mi, quare dereliquisti me?* & cętera, quæ in eandem sententiam congeris, nō mea, sed Iohannis Damasceni Theologi permagni apud nos nominis oratione tibi respondebo. Τὰ δὲ περὶ κυρίου λέλεκται κατ' οἰκείωσιν καὶ ἀναφορὰν, ὡς τό, Θεέ μου, Θεέ μου, ἵνα τί με ἐγκατέλιπες. οὔτε γὰρ ὡς θεὸς, οὔτε ὡς ἄνθρωπος ἐγκατελήφθη ποτὲ ἀπὸ τοῦ πατρός. τὸ ἡμέτερον τοίνυν οἰκειώμενος πρόσωπον, καὶ μεθ' ἡμῶν τάσσων ἑαυτὸν ταῦτα ἔλεγεν. Quædam, ait, in scripturis de Christo dicta sunt per attributionem & relationem

Damas. ort. fid. lib. 4. ca. 20.

nẽ, vt Deus mi, Deus mi, vt quid dereliquisti me? Neque enim vt Deus, neque vt homo desertus est aliquando à patre. Nostram igitur sibi assumens personam, & nobis se componens, talia dixit.

3 Cæterũm Deum laudem Israëlis appellauit, respiciens ad veros Israëlitas, qui olim in afflictionibus positi in Deum totã suam spem & fiduciam retulerunt. Absurdè igitur, quod de illis dictũ est, ad impios illos paricidas, qui ne nomine quidem Israëlis censendi sunt, transfers.

4 Nec etiam est, vt te argutè obiecisse arbitreris, eum, quẽ Psalmus loquentem facit, patres multos nominare, Christi verò vnum dici Patrem Deum. Nam vnum quidem habet patrem secundum diuinitatem, multos autem ratione humanæ naturæ eo sensu, quo Patrum nomine maiores omnes intelliguntur. Etsi enim Christus in lumbis Patriarcharum secũdum rationem seminariam nunquam fuerit, ab eis tamen secundum corporalem verâmque carnis substantiam processit.

Quomodo Christus ex semine Patrum.

5 Itaque homo factus, & indignè à vestris habitus, se meritò, humana tamẽ similitudine, vermem dicere potuit. Nempe quia non pluris sancta eius caro ab impiis & ingratis hominibus, quàm vermis abiectissimus, fiebat. Hinc & Esaias illum leproso & hominum extremè abiecto comparat. *Esaiæ 52.*

6 In eo porrò quod Christum ereptum à tuorum manibus negas, te tuíque similes iisdem verbis refellere possum, quibus olim Petrus, Iesum *Act. 2.* quidem Nazarenum definito consilio, & præscientia

tia Dei traditum per manus iniquorum affligentes interemistis, sed eũ Deus suscitauit solutis doloribus inferni, secundum quod impossibile erat teneri illum ab eo, & dextera sua exaltauit, tradẽs illi nomen omnium præstantissimum, ad quod omnia genua flectuntur terrestrium, cœlestium, & infernorum. Dauid enim dicit: Prouidebam do- *Psal.16.* minum in conspectu meo semper, quoniam à dextris est mihi ne commouear, Propter hoc lætatum est cor meum & exultauit lingua mea, insuper & caro mea requiescet in spe. Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. Notas fecisti mihi vias vitæ, repleuisti me iucunditate cum facie tua. Cuius rei, fama que per totum orbem peruagata est, miraculis inchoata, consensione populorũ nutrita, prædictionibus propheticis aucta, vetustate firmata, testis est locuples.

7 Præcedẽtibus adiungis extrahere se è ventre matris & ab alio extrahi videri pugnantia. Nimi- *Vna trium* rum actiones trium diuinarum hypostaseωn indi- *personarum* uiduas esse & inseparabiles, vt quæ vna agit, effi- *operatio.* ciant & aliæ, proptereáque Filium Dei è matris vtero tam à se quàm à Patre & Spiritu sancto eductum esse, non intelligis.

8 Eadem ignoratione subnectis Deo nullos esse fratres, quasi id dicamus, & nõ potius Christum habuisse fratres homines propter assumptam naturam, cuius causa nobis est ὁμούσιος eiusdémque essẽtiç. Similiter enĩ participauit carne & sangui- *Hebr.2.* ne

ne, per omnia fratrib⁹ factus similis. Reliqua pro-sequerer, nisi è superioribus satis diluta viderētur.

Psalmus 45, Vincenti super liliis filiis córe.
Kimhi.

De Iesu Nazareno Christiani psalmum istum interpretantur, exponúntque *filias regum* allegoricè nationes, quae ad ipsorum legem perductae sunt. Nituntur autem verba illorum eo, quo dicitur, *Thronus tuus Deus in seculum & aeternitatem,* vbi ipsum Regem & Deum vocat. Abundamus quidem aduersum eos responsionibus, vt etiam istud plenè suo loco declarauimus, verùm vt eis aliquid largiamur & sit *Thronus tuus Deus,* per apostrophen, compellatio Dei, nō tamen obtinebunt, quin sentētia sit huiusmodi. Deum (siquidem *Deus* fuerit vocatiui casus) ita per deprecationem alloquetur Dauid, O Deus thronus tuus sit in seculum & aeternitatem. Thronus autem Dei thronus est regis, vt in Paralipomenis, Sedítque Salomon super throno Domini in regem. Porrò retorque in illos & quaerito, qua ratione de Deo dicat, *Oleum exultationis prae socius tuis,*[2] cùm Deus non habeat socios,[3] nec pronuntietur de eo, *Astitit coniux dexterae tuae,* ne allegoricè quidē. Vox enim Hebraïca Sheghál importat, vti in nostris commentariis docuimus, coïtū foeminae, quod Deo minimè accommodatum est. Praetereà quonam pacto dicitur, *Pro patribus nati sunt tibi filij.*[2] Si respōdent Deo filios esse eos, qui in ipsum credunt, iuxta illud,

Rabini verterēt Thronus tuus Dei (thronus est) quae tamē interpretatio est coacta et aduersum Christianos excogitata.

1. Para. 29.

lud, Filij estis domini Dei vestri, dicito cōcedi quidem filios esse Deo, non tamen patres. Ac iam refutauimus Psalmo secundo, quòd ei patrem assignent, cùm nominat in diuinitate Patrem, Filium, & Spiritum sanctum. Est & aliud responsum, Nam vt tribuatur ei pater, non tamen, vt ipsis quódque placet, consentaneum est dicere Patres plurali numero.

Refutatio.

Nolo chartam consumere refellendis interpretationibus, quibus, diuinitati Christi nimiū infesti, vitiatis clarissima illa verba, *Thronus tuus Deus in seculum.* Tam enim illustria sunt, vt nō dubitem, quin tertius aliquis, qui vel literas vestras tantùm tetigerit, secundum nos pronunciaturus sit sententiam. Statim enim sensus hic se offert, sine vllis ambagibus, eclipsibus, & figuris, quas ad obliterandam veritatem inducere cogimini. ● *Deus,* inquit vates ad pulcherrimum illum hominum, quē iam ab initio à formae praestantia & dotibus tam corporis quàm animae laudare coeperat, *thronus tuus,* quem tibi iustitia, mansuetudine, virtute atque fortitudine constituisti, longè est alterius rationis, quàm reliquorum regum. Tua enim regia sedes in perpetuum duratura est, sceptrum regni tui sceptrū est rectitudinis, quod ab aequo nullo munere, gratia, cupiditate, aliáve perturbatione flectitur.

2 Caetera, quae de sociis & patribus Dei, tibi eleganter obiicere videris, satis in superioribus explicata sunt. Ineptissimè enim, quae de Christo propter

pter assumptam formam serui dicta sunt, ad ipsius diuinam essentiam traducis.

3 Cùm addis Deo nō tribui sheghál, id est, coniugem, te cæca animi vertigine correptum apparet, qui scis per totum librum Canticorum vocabula magis amatoria, immò verò integras dicendi formulas multò magis voluptuarias, ad declarandum arctissimam Dei & ecclesiæ coniuniunctionē, vsurpari. Omitto infinita alia loca tam in psalmis quàm Prophetis, in quibus huiusmodi indiuidua & inseparabilis animorum copulatio, per voces non tantùm coniugales, sed etiam impudicas & meretricias exprimitur. Nō enim est insolēs, Scripturarū mysteria, vt quoquo modo hominibus insinuētur, verbis è triuio petitis describere.

Psalmus 72. De Salomone.

Kimhi.

Hunc intelligi scribunt Christiani de Iesu Nazareno, affirmántque illum esse verum Salomonem, cuius propria est pax, quique est Regis Filius. Ideò autem dicere Psalmum, *Saluos faciet Filios pauperum*, quòd saluos fecerit, qui in Gehennam descēdebant, & præterea *Descendit sicut pluuia in vellus*, quòd diuinitas descenderit de cœlis. Quonā enim (aiunt) modo de homine enuntiaretur descensus, aut vndenam descenderet? Sed tu his verbis frange illorum orationem.

1 Aitis in hoc contextu Deum dici & Regem & regis Filium, fatemini etiam Selomonis vocem referri

ferri ad Diuinitatem, erunt igitur quatuor.

2 Præterea quorsum petit vt det Pater Filio iudicia & iustitiam suam? Si de carne accipiunt, sanè humanitas non erat regis proles. Nam, iuxta illorū fidem, diuina eius persona Filij appellationem subit. Sin de Diuinitate, iam profectò habet. Cur igitur postulat, quod sibi suppetit. O amentiam. Occurritur porrò illis eo, quod dicitur, *Ferent montes pacem populo.*

3 Diebus nanque Iesu nulla fuit pax, item eo, *Timebunt te cum sole.*

4 Quot enim extiterunt peccatores & impij, ex quo ille aduenit? Ad id autem, quod vobis obiicitur, *Descendit sicut pluuia in vellus*, vt, quia meminit pluuiæ, quæ descendit de cœlis in terram, indicet pariter regem descensurum populo in terram, pluuiȩ instar, in cuius diebus oriatur iustitia, & abundantia pacis, responderi potest, eo viuo neque 4 iustos neque 3 abundantiam pacis extitisse.

5 Quod verò inquit, *Dominabitur à mari vsque ad mare*, non secundū carnem verum est, quoniam ne in pagum quidem vnum imperium tenuit, non secundum diuinitatē. Nam illius dominationi nulla assignari potest circumscriptio, imperio eius in vniuersum mundum, in cœlum & terras diffuso. *Et inimici eius terram lingent.*

6 Israëlitæ, qui eius iurati hostes fuēre, quo pacto puluerē linxerunt. Certè tantisper persecuti sunt, dum eum neci traderent, dominatúmque in hominem exercuerunt. Ipse verò principatū in illos habuit

habuit nullum, vt potuerint puluerẽ eius lambere. *Reges Tarsis.*

7 Ecquónam attulerunt illi munus & donũ reges? Ita *Et adorabunt eum omnes reges terræ*, non magis contigit, quàm quod sequitur, *Omnes gentes seruient ei.* 5 Iudæi enim & Ismaëlitæ duæ maximæ gentium partes non modò non colunt eum, sed etiam abiurant negántque.

8 Cæterùm de quonã ait, *Et viuet*, si de homine, is non diu vixit, fato functus medio vitæ cursu. Sin de Deo, nihil fuit necesse orare vt viueret. Pro illo autẽ, qui in eum credit, suppliciter petere vt viuat, non est contextui consentaneum.

9 Præterea quid opus est assiduè orare pro ipso, cùm diuinitas non iuuetur precibus. Quod si interpreteris Filium orare Patrem pro omnibus, qui in ipsum credunt, quæro quorsum id agat. Nonne similiter Deus est.

10 *Dabitur ei de auro Arabiæ*, quid istud confert?

Refutatio.

Vt tibi largiri possumus, propriam & historicam Psalmi huius hypothesim cõuenire Salomonis Dauidis ex Beth-sabea Filij regno: ita respondemus & Dauidem & Salomonem ex his fuisse, qui moribus & factis venturũ Christum multis in rebus retulerunt suorum temporũ hominibus. Atque ob hanc causam in Psamis illis, in quibus de ipsorum rebus scribitur, multa inseri, quæ non tã ipsis quadrent, quàm ei, quem repræsentabãt, Christo. Exẽpli

pli causa, in hoc carmine, cùm Psaltes de regno Salomonis semper loqui videatur, nonnulla tamẽ canit, quæ Christi, præterea nullius imperio congruunt. Sic enim ferebat illorum temporũ ratio, vt mysteria Christi vmbris eiusmodi & imaginibus velarentur, in quæ tanquam in specula introspicere possent hi, quorũ mens à Deo esset illustrata, cæteri præter ipsas vmbras nihil omnino cernerent. Quare, 9 vt quę hoc Psalmo dicuntur, omnia Christo non conueniant, quale sit istud, *Et orabunt pro ipso semper*, (non enim fas est pro Christo orationem fundere) cætera tamen ipsi verius, quã Salomoni, de quo instituta erat oratio, tribuũtur. Itaque, vt tuis calumniis resistere incipiam,

1 Primùm fateor me non capere vim argumẽti, quo ex illis, quæ dicere nos ais, cõcludere vis quatuor esse Diuinas hypostases. Nam rex & regis Filius non efficiunt duas personas, cùm de Christi vnica diuerso perinde respectu pronũcientur, atque de Salomone, quem constat & regem fuisse & regis Dauidis filium.

2 Christum autem non esse regis filium, falsissimum est: cùm ipsum à Dauide natales, qui ex catalogo in nostris Euangeliis recensentur, compertissimum sit ducere. Eundẽ duntaxat Dei filium dici, est similiter falsum: tantùm abest, vt id ex fide, quemadmodum fingis, teneamus. Duę enim generationes & quæ æterna est, & quæ ex tempore ita inter se conspirant, vt iam idem sit vtrumque & filius Dei & filius Dauidis. *Theop. in 1. cap. ad Ro.*

3 Pacem

3 Pacem verò ad mortales detulisse iuxta vaticinationes Prophetarum, qui gratiam eius experti sumus, testari abundè possumus. Cõciliati enim Deo, & peccatorum legibus soluti, conscientiam pacatam tranquillámque gerimus, quæ vos miserabiliter sauciat, sempérque, dum à Christo alieni eritis sauciabit. Hanc quæ interna & æterna est conscientię securitas, tu contueri non potes, quòd totus oculos ad externã caducámque pacem carnalis defigas.

Quæ Christianorum pax.

4 Vrges deinde ipsius aduentum non ita fuisse salutarẽ, quin adhuc scelerati impunè sine Dei metu grassati sint, quotidiéque grassentur. Sed nescis promissiones de Christo diuersis temporibus esse implendas, nouissimè verò eã de qua disputamus, cùm Deus ponet omnes inimicos sub pedibus eius, & enacuabit omnem cõtrarium principatum & potestatem & virtutem.

Psal. 100. *1. Corin. 15.*

5 Neque interim desinit Christus dominari à mari Palestino ad vsque magnum Oceanũ, quoniam regnum, quod ab ipsius resurrectione cœpit, quemadmodum Psalmo secundo, vbi eadem ferè opponebas, demonstrauimus, deinceps in cunctis nationibus continuabit.

6 Ex quo etiam intelligi potest Israëlitas puluerem pedum eius lingere, dum extrema quæque, apud omnium nationum magistratus, ipsius diuina potestate atque nutu, ab illo tempore perpetiuntur.

7 In quo ei obsequium & tanquam munus exhibent reges tam Christiani, quàm Mahumetani, quorum durissimis legibus viuere cogimini. Prætereo enim alia donariorum genera, quibus Christum domini quotannis pij principes iuxta Esaïæ prædictionem afficiunt, scientes quòd is resurgens à mortuis, iã non moritur: mors illi vltra non dominabitur, quod enim mortuus est, peccato mortuus est semel: quod autem viuit, viuit Deo, cum quo regnat Deus benedictus in secula.

Esa. 32. & 49. *Roman. 6.*

9 In eo porrò quod Psalmus inquit, *Orabũt pro ipso semper* (quanquam non omnes hanc interpretionem tibi concederent, apud quos litera habet, *Adorabunt de ipso semper*, id est, Christum homines diuino cultu prosequentur in perpetuum) te frustra torques. Nam id neque ad Christi diuinitatem neque ad eius mediationem attinet vllo modo, sed prædicitur hunc Regem mortali luce adhuc perfruentem, tam charum & acceptum fore populo, vt ei diuturnitatẽ vitæ, felices successus, prospera denique omnia magnis precationibus à Deo postulẽt vniuersi. Quod impletum liquet, cùm illum Hierosolymam asina ingredientem populus summo honore excepit, cum fausta acclamatione, Salua filium Dauid, salua ò tu qui es in excelsis, Benedictus qui venit in nomine domini.

Nota verã interpretionem ꝑ Hosanna, &c.

10 Eorum autem aureis muneribus honorari solet, vt constat è templis & ædibus Christanis per totum orbem magna veneratione fabricatis, non quasi ipsi inde aliquid lucri accedat, sed quòd huiuscemodi externis rebus, quas in pretio & existimatione

matione habent homines, animi gratitudinem erga numen testatam oporteat.

Psalmus 87. *Filiis Core Psalmus cantici, Fundamentum eius in montibus sanctis.*

Kimhi.

Psalmum hunc ita de Iesu Nazareno Christiani exponunt, *Fundamentum eius* Iesu. In Sione enim factus natúsque est. Vir porrò, qui natus est ibi, est *altißimus*, hoc est, Deus. Illum ait *natum*, & deinde, *Gloriosa dicta* esse de ea. Quid ita? Quoniam, inquit, tu vrbs Dei es, in qua ille est ortus. Sed tu refutaturus primùm roga, quo pacto dixerit, *Fundamentum eius*, relatiuè, 1 cùm nondum per totũ contextum commemoratum esset antecedens? Præterea si, *Altißimus*, eum refert, qui natus est, quẽadmodum sentiunt, vocem, *& ipse*, cõstruentes cum viro nato, cuius mẽtio facta iam fuerat, mone scriptum, *Homo & homo natus est in ea*, phrasi, quæ de hominibus compluribus enuntiatur. Atqui ipse vnus tantùm fuit. Sequitur, *Et ipse fundabit eã*. 2 ecquid verò Iesus constabiliuit in Ierusalem? Affirmantibus istiusmodi non intelligi de lapidibus & lignis, sed de spirituali Sione & Ierusalẽ, ad quam constituendã venerat, id est, de fide, per quam credentes in eum ab illo die seruantur, occurre, atque percontare, quid causæ sit, vt eam modo corporalem, modo spiritualem constituat. Num diserte ait, *Natus est ibi*, quòd scilicet ortus sit in Sion, vrbe, vel interpretantibus vobis, verè & propriè corporali?

porali? de qua nihilominus dicitur, *Fundabit eam.* Id enim proximè subiungitur, cùm interim anteà hæc verba de spiritali Sione dicta esse affirmaretis. Ecce vt transferamini in geminas cogitationes & sensus. Rursum prouinciæ, quarũ Psalmus mentionem intulit, corporales sunt & non spirituales, Aegyptus, Babylonia, Palæstina, Tyr⁹, Aethiopia. Postremò quæstionem facit, quod dicitur de his prouinciis omnibus, *Ipse natus est ibi*. Hoc enim po *septuag. Hi* sito habetis dicere in harum singulis natum esse *fuerũt illic.* Deum vnum. Tale autem responsum pro magno incommodo vobis est.

Refutatio.

Aliquíne Nostrorũ isto planè modo Psalmum hunc enarrauerint haud satis scio, neque cùm scio, laboro de defendendis omnium expositionibus. Me autem plurimum mouet, quòd eos affirmare scribis Christum natum in Sione, non Bethleemi, cùm contrarium teneamus Euãgeliorum relatione, & sacris Micheæ diuinationibus. Fateor quidẽ tãta obscuritate inuolutum præsentem Psalmum, vt vix duo dari posint, qui prorsus idem explicando sentiant. Sed támen dùbitandum non est, quin pertineat ad regnum Christi, quod à Sione in vniuersas terras propagari cœpit, atque ad Electorũ, quos Deus in cunctis gentibus habet plurimos, vocationem. Etsi autem rectè fortasis pugnas cum priore, quam tibi opposuisti, commẽtatione, in ea tamen refutanda animi tui candorem desidero.

1 Primùm enim non te latet, quod reprehendis, apud vos relatiuum frequenter poni sine antecedente. Te vnum testem voco, qui pagina nona primæ partis Michlol ad eam rem multas scripturas profers. Vnam inde vis, promam!
Num.24. Videbo eum & non nunc, spectabo illũ & non prope. Orietur stella ex Iacob. Quo loco, te iudice, pronomina, *Eum*, *illum*, referuntur ad Iacob, qui tandem sequitur.

2 Improbè etiam dissimulas scripturam facere sæpe transitum ab antiqua Hierusalem ad Christianam, cùm in commentariis ad Psalmos & Prophetas tam ex tua, quàm maiorum sẽtẽtia soleas eorum literam ad tẽpora Christi transferre, etiam si orationis contextus atque series refragari videantur. Sed de his suprà cõtra Albonem tractatum est pluribus.

Psalmus 110. *Psalmus Dauidis, Dixit dominus domino meo.* *Kimhi.*

De Iesu Psalmus hic à Christianis accipitur. Ideò autem aiunt primo versu demõstrari Patrem & Filium, quòd legant dictionem לאדוני (*domino*) per camets sub Nun. Quomodo igitur, inquiũt, *Dixit dominus domino*, nisi quia duæ sunt per-
Nos, Tecum principium. Heb. populus tuus voluntates.
sonæ, & Spiritus sanctus tertia? Alio præterea errore in עמך נדבות legunt עמך per hiric sub Ain, & exponunt, *In splẽdoribus sancti*, de sancto qui ex vtero natus est. Tu autem ostendito lectionem eorum esse erroneam. Hieronymus enim illorum interpres

interpres hallucinatus est, cùm in לאדוני (*domino meo*) sit hiric sub Nun, & significetur Dauid, quemadmodum exposuimus. Quanam autem ratione poterunt lapsum vnius aduersus multorum iudiciũ retinere? Ab ortu nanq; solis ad eius occasum, quàm longè orbis patet, nostra lectio per hiric, & secundo loco עמך per páthah, omnibus in *Popul⁹ tuus*
libris reperitur. Certè ipsi fatentur legem nostram testimonium sibi esse, credant igitur testi. Quod verò pertinet ad ipsorũ errorem, sic aduersus eos ratiocinaberis. Si Pater & Filius sunt diuina essentia, vnus eorum altero non egebit. Nam is Deus non est appellandus, qui alterius indiget.

2 Qui ergo dicet Pater Filio, *Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos.* Ac illi quidem necessaria est dextra alterius atque auxilium, qui imbecillitate affectus est. Deo non item, qui nec imbecillus, nec potestatis expers est.

3 Cæterùm quo pacto inquit illi, *Tu es sacerdos in æternum*, cùm à primordio nõ fuerit sacerdos & dux? Si respondent Sacerdotẽ accipi in vulgata significatione, asseuerẽntq; ab eo die deinceps futurũ in re alia sacerdotiũ, non quod alioqui offerant carnem & sanguinem, vti ad illum diem vsq; fecerant, sed panem & vinũ ad speciem & formã Melchisedec, de quo scriptum est, Et Melchisedec rex *Gen.14.*
Salem protulit panem & vinum, & ipse erat sacerdos Dei excelsi, require ab eis, cuínam dicat, *Tu es sacerdos*. Si filium, ad quem locutus fuerat à principio Psalmi, ad hũc vsque versum, deinceps ad psal-

mi extremum alloqui pergit, quàm id, quæso, videri potest consentaneum, cùm sacerdos sit minister ille qui offert, Deus verò minimè offerat, sed ei potius sacrificeetur?

4 Cęterùm, vt id dicat homini alicui in mundo, non habetur ex ratione Psalmi quis ille sit. Quia nec est apud eos ad sacerdotium gerendum certa vlla familia, quolibet se ad illud promouente. Ad quem igitur refertur, *Iurabit dominus & non pœnitebit eum, tu es sacerdos in æternum.* Præterea cur tandem voluntatem suam mutauit, vt cùm primùm præcepisset sacrificare carnem & sanguinem, iubeat deinde panem & vinum offerre? Qui etiam fit vt dicat, *Non pœnitebit eum,* cùm iam illum pœnituerit?

Malach.4. 5 Nec verò lex ad tempus data est. Nam Malachias qui prophetas claudit, Mementote, inquit, legis Mosis serui mei, quam mandaui ei in Horeb, ad omnem Israël, præcepta & iudicia. Qui & subdit, Ecce ego mittam vobis Eliam prophetã. Atqui Elias nõdum venit, sed nec aderit ante dierum Christi tempus. Iubet autem, vt recordentur legis Mosis, seruando eam, prout sanxerat in Sinaï, non prout præceperit Iesus. Vnde vides nunquam mutatum iri legem, sed ea prorsus forma perseueraturam, qua Mosi tradita est.

6 Insuper quid hoc sibi vult, *Confodit in ira sua reges.* Ac vbinã prælia, quæ gessit Iesus? vbi etiam reges, quos superauit? Quod verò ait, *Iudicabit in nationibus,* his repugnat, quæ ipsi tradunt, non nisi venisse

ve[illegible] Te iudicatum animas, eásque conseruatum. Sic, *Propterea exaltabit caput*, pugnat cum euentu. Ad hunc enim diem, nondum caput suum extulit, Aperite ô cæci oculos vestros, & maiores vestros mendacium hæreditarium habuisse profiteamini.

Refutatio.

1 Masorethæ, qui punctis tanquam pedicis contextum scripturæ alligarunt, non nos ita mouent, quin, vbi præclarior & literæ congruentior sensus postulat, eos longissimè valere iubeamus. Ne igitur opponas Spiritui sancto Masorethicam lectionem. Nam vel testimoniis humanis, id est, vestrorum Rabbinorum, qui etiam Masorethas multis seculis antecesserunt, constat Psalmum editum de Messia. Deinde non eos ita puto veritati malè affectos, vt Christi maiestatem suis punctis obscurare voluerint. Esto enim, vt, repudiata nostrorum notatione, vestram sequamur. Quid inde quæso? Sanè *dixit dominus* Deus *domino* Messię homini (haud enim Deus est quâ homo) vt sederet à dextris suis, frueretúrque potioribus suis bonis. Nã articulum de Sessione ad dexteram, ad humanam eius naturam pertinêre non inficiamur.

2 Eget igitur, inquis, dextera Dei, qua fulciatur. Primò nescis quid hic dextera Dei significet. Non enim tantùm robur & potentiam Patris, sed generaliter cuncta bona, quibus illius humanitas inter omnes res procreatas excellit ex donorum communicatione, quàm fieri potest, copiosissima. De- *Quid sit Christũ sedere à dextris Patris.*

inde non negamus Christũ hominem Deo minorem esse,illíque præsidiũ diuinitatis necessarium.

3 Sacerdos autem & dux fuit à prima origine, vt secundo psalmo suprà declarauimus. Etsi enim his muneribus non sit statim functus, tamen iure regni, quod à parentibus habebat,& sacerdotij dignitate,ad quam eum cœlesti voce Pater vocauerat,tantum abest vt caruerit, vt illa officia per sese etiã obiuerit tempore præstituto. Nã, vt regnum, de quo satis suprà dictum est, prætercam, eius sacrificio reconciliati sumus, eiúsque sanguine redempti. Ille enim est,qui tradidit semetipsum oblationem pro nobis, & hostiam Deo in odorem suauitatis. Nã quod vnquam sacrificium sacratius fuit,quàm quod verus & æternus pontifex altari crucis per immolationẽ suæ carnis imposuit? Aut quæ oblatio magis accepta, quàm quæ primùm Hierosolymis per Christum ipsum,deinde in omni loco per ministros eius, vt prædixit Malachias, adoletur & offertur Numini,propter quam Iudaïcæ vestræ carnificinæ abiectæ sunt? Bene enim habet,quòd neque tu,neque Iosephus Albo,quẽ nuper refutaui,me eò adigitis, vt probem Melchisedech sacerdotem excelsi, Deo panẽ & vinum obtulisse,quasi illud inter nos constitutũ confessúmque sit.

Hebr.5.

De sacerdotio Christi

D. Leo epist. 50.

Malach.1.

4 Ineptis autem, dum astutè à diuinitate Christi ad ministros Ecclesiæ sine medio transis. Partitionis transgrederis membrum, contra quod arma tibi erant rapienda. Nam nec Christus secundum

dum

dum diuinitatem ille est sacerdos,de quo hic Psalmus loquitur,neque Sacrifici Ecclesiæ,quibus nihil præter ministerium demandatum est, verùm Christus secundum humanam substantiam,vel potius secundum vtramque naturam,quâ θεάνθρωπος. Nempe Verbum propter incarnationem nominatus est Pontifex,ac persona illa,quę naturis diuina humanáque constat, Patri sacrificium offert ex massa accepta,vt pro nobis sacerdos constitueretur secundũ ordinem Melchisedech, qui non habet successorem. Manet enim pro nobis in perpetuum dona offerẽs. Et primùm quidem seipsum obtulit,vt solueret sacrificium veteris testamenti, cùm perfectius & viuens pro toto mundo obtulerit ipse victima,ipse sacrificium, ipse sacerdos, ipse altare,ipse Deus,ipse homo,ipse rex,ipse pontifex, ipse ouis, ipse agnus, omnia in omnibus factus, vt nobis vita omnibus modis fieret, & sacerdotij sui immutabile firmamentum in secula efficeret. Deinde verò sacerdotium continuat in æternum secundum similitudinem Melchisedech, quoniã perpetuò in cœlis quidem per sese Patri offert corpus suum cicatricibus suæ obedientiæ notis tanquam gẽmis effulgens. Quinetiã illic memoriam cruenti sui sacrificij,quod pro nobis olim in cruce peregit, assiduè infert, interpellans pro nobis non tam oratione quàm merito. Eius enim meritum etiam nũc valet,viget,viuit apud Deum, ad quem melius loquitur quàm sanguis Abel. In terris autẽ per ministros Ecclesiæ,per quos corpus & sangui-

Qua ratione Christus sit sacerdos.

Cyrill. anathem. 10.

Epipha. hæres. 55.

Oecu. in ep. ad heb. cap. 5.10.

 nem

nem suum sub symbolis panis & vini ritu Melchisedeciano, Deo quotidie proponit atque repræsentat, vt in nos deriuet fructum, quem primum sua perpeßione hominibus promeruit. Ita sacerdos est in æternum, non quidem quasi sacerdotis officio apud Patrem, post mundi huius renouationem sit functurus, sed quia ad diem illum vsque sine intermißione miseris nobis se talem, præbiturus sit. Post iudicium enim restituione omnium in integrum facta, Sacerdos & Mediator & intercessor esse desinet, cùm aboleuerit omnem principatum & omnem potestatem & δύναμιν cõtrariam, tradideritque regnum æternum Deo ac Patri, sublatis infirmitatibus atque miseriis, quarum causa constitutus fuerat Sacerdos.

1. Corin. 15.

Quod verò attinet ad ministerium rectè quibuslibet probis viris sine familiarum aut generis delectu aßignatum, aliter quàm in lege vestra fieret, non longè petam defensionem. Te duntaxat rogabo esse memorem eorum, quæ ad extremum Psalmi 87. scribis. *Ex vniuersis, ais, nationibus adducent in Sionem pro oblatione quemcunque, qui natus in ea fuerat, quia dictum: Et adducent omnes fratres vestros ex cunctis gẽtibus munus Domino. En, inquient, Israëlitam, en Sacerdotem, en Leuitam. Quin etiam ex illis accipiam in Sacerdotes & in Leuitas, scilicet tam ex Gentibus, qui adducent, quàm ex Israelitis, qui adducentur.* Ipse te nunc concilia.

Esaiæ. 66.

Malach. 4. 5 Quæ de perennitate legis affers ex Malachia, te iugulant. Disertè enim monet, vt retineant Mosem,

sem,

sem, à quo idolomaniis & impietatibus solebãt recedere, donec veniat Elias, quasi post ipsius aduentum alium habituri essent legislatorem, de quo etiam Moses vaticinatus dixerat, Prophetam suscitabit de medio vestri dominus: ipsum tanquam me audite. Falsò adiicis Eliam nondum venisse. Nam, vt taceam Iohannem Christi Baptistam & præcursorem missum fuisse diuinitus, in virtute & spiritu Eliæ, adfuit & ipse corpore in Transfiguratione domini, eíque vnà cum Mose testimoniũ, de ipsius excessu loquens, perhibuit.

Deut. 18.

6 Porrò, hanc contra nos disputationẽ vt à carneis nescio cuiusdã tyrannidis cogitationibus cœperas, ita nunc eodem terminas spiritu. Deus, qui genus tuum olim delegit, mentem tibi reliquísque Iudæis aperiat, vt tandem agnoscatis bella Christi aduersus Sathanam, mortem, peccatum, tyrannos, non accipiẽda sensu quodam Martio. Prælia, quæ gerit, eius sunt rationis, vt diu impios Euangelio resistentes toleret, si qua via ad agnitionem veritatis reuerti velint, ad vltimum patientiæ suæ pertæsus, de medio deleat. Ita vetus Romanũ imperium idolorũque cultores partim conuertit, partim perdidit. Ita vestram gentilitatem per tot secula afflixit. Ita expectamus certißimum Ismaëlitarum exitium illustratione aduentus domini, cui Pater omne iudicium dedit.

FINIS.

OBIECTA HEBRAEORVM EX IPSORVM VERnaculis Latina facta, & breuißimè confutata.

1 Vare, Quonam pacto dicitis Iesum venisse vt cõseruaret homines à sceleribus, & illos eriperet è Gehenna, cùm ipse interitu suo peccatum Iudæorum, qui in crucem egerunt eum, auxerit? Nullum enim facinus grauius attentari potest, quàm Dei crucifixio.

Respondeo, Causa tanti sceleris nõ Christo nostro asignãda est, sed Iudæis ipsis, qui sponte necẽ Christo consciuerunt, nisi fortasse ex cõsecutione, seu (vt Græci loquũtur) κατὰ συμβεβηκός. Quoniam, dum sponte oblatam salutem noluerunt recipere, factum est, Dei iudicio æquisimo, vt pœnas capitales dependerent. Tale quid extat in nostri Lucæ euangelio, *Hic positus est in resurrectionem* (propriè & καθ' ἑαυτὸν) *atque ruinam multorum.* (κατ' ἄλλο.) Quod enim Christus quibusdam ruinæ est, non est eius finis & institutum: nam non venit ad perdendũ. Quod verò aliis resurrectioni & saluti, est eius proprius finis & destinatio. Venit enim Lucæ 2.

enim ad seruandum. Tale etiam in Osea, vt tibi citem aliquid è nostrûm vtrique communibus scripturis. *Rectæ*, inquit, *viæ domini et iusti ambulabũt in eis: præuaricatores verò corruẽt in illis.* Ex eo enim potes discere aliud esse causam, aliud occasionem, ac quàm aliena tua sit quæstio, facilè intelligere. Oseæ 14.

2 *Quære*, scribitur in libro Matthæi, *Non veni vt soluam legem, &c.* Atqui scribitur in lege Mosis, *Die octauo circuncidetur caro præputij eius* (masculi). Similiter scriptum est. *Omne mandatum quod ego præcipio tibi hodie seruabitis faciendo. Non addes ei, neque ex eo detrahes.* Ipsum itaque liquet reum esse violatæ legis. Matth. 5. Leuit. 12. Deut. 4.

Respondeo, Legem non sustulit, qui eius perfectiorem obseruationem instituit, quíque monitis suis & legibus commendatiora reddidit naturalia præcepta, atque diuina, hoc est תורה propriè. Iã iste ab his naturalibus & æternis præceptis ad cęremonialia seu חוקים, & iudicialia seu משפטים, quæ tantùm vsque ad emendationis tempus fuerãt imposita, vt noster Paulus scripsit, disputationem trãsfert. Quasi verò istorum non sit magnum discrimen, & nequeant aboleri figuralia (ne prorsum vniuersas cæremonias abrogatas dicam) iudicialia quoque partim retineri, partim deseri, nisi simul Lex, quã perfici solis moralibus præceptis & institutis constat, censeatur soluta. Si id sentis, trãsige cũ tuis Talmudicis doctoribus, quorum, vt tradit Kimhi ad Psalmum 100, hæc sunt verba: Omnes orationes in aduentu Mesşię cessabunt, at confessio Hebr. 9.

non

non desinet. Omnes oblationes cessabunt, at non oblatio laudis, &c.

3 *Quære*, si Deus ipse, quamobrem se vocauit filium hominis. Nonne verò inuenimus in quamplurimis locis monentem legem, ne similem faciamus Deum filio hominis, sicut scriptum est, *Non homo Deus, vt mentiatur, aut filius hominis, vt pœnitudine ducatur.* Rursum Dauid inquit, *Ne fidatis in principibus, in filio hominis, &c.* Præterea, *Maledictus vir qui sperat in homine.* Huiusmodi autem omnia conueniunt in Iesum, qui hominis filius dicitur.

Num.3.

Respondeo. Quæ citas, pertinent ad purum hominem. Qui autem Deus simul & homo est, ex vnione illa duarum naturarũ admirabili, quam ὑποστατικήν. id est, personalem appellamus, talis non est. Filius enim Dei est, vt in symbolo Apostolorum profitemur, hoc est, Deus ex Deo genitus, & idem ex Maria virgine natus, id est, homo ex homine verus. Vides quàm intempestiuè contra Christum Deum scripturæ testimonia producas.

Esa.66.

4 *Quære*, scribitur in Esaia, *Qui edunt carnem suillam & abominationem & murem, simul consumentur, dicit Dominus.* Sensus literæ est, carnem porcinã nunquam permitti.

Respond. Sensus hic literæ carnalis est, & proinde nihil ad nos, qui sumus soluti cibis carnalib⁹, atque adeò tota lege Mosaïca, quatenus illa res futuras adũbrat. Illud est quod Augustinus de Ciuitate Dei scribit figuralia eius exoleuisse. Lege, si in-

telligis Hieremiam cap. 31. Intereà, fateor, Esaias dum ista scriberet, ad illam externam cæremoniam respexit: sed eo consilio, quo reliqui Prophetæ describẽdis Christi temporibus, solent eius in homines beneficentiam, & in ingratos maledictionem, allusionibus è medio sumptis, designare.

5 *Quære*. Quamobrem ieiunatis die sexto, quo ille crucifixus est? si verum est, quod iactatis, vos crucifixione & suppliciis eius liberatos, deberetis illo die festum, conuiuia, & hilaria concelebrare.

Respond. Non ita nos gerimus, qua ratione erepti sumus orco (huius enim facti memoriam in diem dominicum, qui celebrandis Christi domini beneficiis destinatus est, transferimus) sed quâ cruciatibus eius, quos illo die in corpore suo innocẽs pertulit, cõpatimur. Si quid in eo peccetur, reprehendendi similiter erunt Tui, quorum puellæ post anni circulum in vnũ cõueniunt, vt filiam Iephthé Galaaditis, diebus totis quatuor plangant, cùm tamen eo ex luctu nihil fructus possit capi. Iudic.11.

6 *Quære*, Quid amplius Iesus præstitit, quàm reliqui sancti Dei homines? Ecce enim Enoch & Elias ascenderunt in sublime. Moses conuertit aquas in sanguinem, dulces reddidit aquas amarissimas, duxit Israëlem per medium maris. Eliseus ex vno cado olei, quamplurimos plenos fecit, curauit Naaman Syrum ex lepra, vitæque duos mortuos restituit: nec eos propterea credimus deos, sed homines.

Respond. Non miracula, sed modus, quem sequutus

quutus est in edendis miraculis, diuinitatē Christi arguit. Modus erat cum potestate & imperio, Adolescēs tibi dico surge, &c. Quis sic imperauit vnquam vētis? &c. Deinde habemus firmiorem propheticum sermonem, cui attendimus quasi lucernæ ardēti in caliginoso loco, donec dies elucescat, & lucifer oriatur in cordibus nostris, & cætera quæ Petrus subiicit conuenienter Christo., cuius hæc sunt ad cæcos tuos patres verba. Scrutamini scripturas, illæ sunt quæ testimonium de me perhibent. Duplici enim operatione distinctum eum à pseudochristis legimus & prædicationis & miraculorum. Postremò tu contra conscientiam ascensionem Domini nostri comparas cum raptu Enoch & Eliæ. Ipsi enim eorum corpora igne cœlesti in supremo aëre cōsumpta esse traditis, atque ita corporibus exutos in cœlum peruenisse.

2. Petr. 1.

Tert. aduersum Iudæos, pag. 133.

7 *Quære*, Quid verba vestra volunt, quibus dicitis ipsum filium Dei esse? Certè comperimus in multis locis Israëlitas vocari Dei filios, vt, *Filij estis Deo*. Itaque si ipse propterea Deus fuerit, omnes Israëlitæ pro diis erunt habendi.

Respondeo, Non valet argumentum, quia Christus Dei filius dicitur in scripturis alia ratiōe quàm Iudæi. Ille per naturā, hi adoptione, vt ex scripturis doceri potest. Quo fit, ut illi dii non sint, hic verò maximè. Quemadmodum enim filius hominis verus est homo, ita filius Dei verus est Deus. Deus de Deo, Deus verus de Deo vero.

8 *Quære*, Quî Messias vester princeps pacis fuit,

fuit, cùm omnibus diebus eius prælia sæuierint, nec ex illo tempore mundus deferbuerit à bellis, scriptúm que sit: *Multiplicationi principatus & paci non erit finis*. Quinetiam Iesus dixit: *Non veni mittere pacem in terram, sed gladium*. Verba igitur eius Prophetis contradicunt. *Esa. 9.*

Respond. Prophetæ his locutionibus docebant tempore Christi magnam fore trāquillitatem, securitatem, & pacem conscientiarum, quæ nunquā excidit, etiam si fractus collabatur orbis. Christus verò noster de pace externa loquebatur, quā conscientia Christiana sæpe discindere cogitur. Quæ enim consensio probi cum Satana? aut, Quæ conuentio intercedere potest inter mulieris & serpentis semen, vt in vestris literis signatum est? *Genes. 3.*

9 *Obiice*, Si ille Deus est, quare se ipse texit carne, & quāobrem non manifestè processit in hunc mundum, vt palam legem suam nouaret, ne scilicet ætatis illius homines errarēt? Maior enim perditio, qua perdidit illo carnis velamento, quàm redemptio. Nam proculdubio ob illud velamen infiniti ab eo auersi sunt, ne in illum crederent.

Respondeo, Christus homo effectus est, primùm vt salutem nostrum in suo corpore promereretur. Deinde vt legē suam, quam primus exatlantis multis laboribus seruauit, præmonstrato exemplo stabiliret. Non enim datus est nobis, vt redemptor vel seruator tantùm, sed etiam vt legislator obtemperantibus sibi factus causa salutis æternæ. Omitto cæteras causas, quas Athanasius recenset in libro *Hebr. 5.*

bro

bro de incarnatione Verbi. Hoc igitur incarnationis mysterium, quo ad res præclarius gerendas omnes excitari debent, si qui in suam perniciẽ trahunt, non Christi diuinam suam maiestatem carne adumbrantis est culpa, qui eam idcirco induit, vt à se auersos, ad se conuerteret, sed impiorum, qui di-

Iob 21. cunt Deo, Recede à nobis, scientiam viarum tuarum nolumus.

10 *Obiice*, Vt fuit Ionas, inquiunt, in visceribus piscis tribus diebus totidémque noctibus, sic erit filius hominis in corde terræ diebus tribus & noctibus tribus. Hoc verum non est. Ex ipsorum enim verbis non nisi tribus diebus & duabus noctibus fuit in sepulchro.

Respondeo, Typi non semper ad amussim respondent, vt non necesse sit exactam planè esse vtrobique temporis rationem. Deinde Scriptura trium noctium fortasse κατὰ συμπλοκὴν meminit, quia tridui mentionem fecerat. Potest esse & synecdoche, vt cùm apud Iurisconsultos dies ceptus habetur pro completo. Hanc quæstionem ita

August. lib. 4. de Trin. cap. 6. tractat Augustinus: Ipsum dimiduum non totum & plenum fuisse scriptura testis est. Sed primus dies à parte extrema totus annumeratus est, dies verò tertius à parte prima & ipse totus. Medius autem inter eos, id est, secundus absolutè totus viginti quatuor horis suis, duodecim nocturnis, & diurnis totidem. Crucifixus est enim hora sexta, cùm esset dies sextus sabbati, & spiritum hora nona tradidit: Sepultus autẽ, cùm iam sero factum esset. Sic enim

se habent verba Euangelij, quod intelligitur in fine diëi. Ergo à parte extrema totus computatur, sicut tertius à parte prima. Nox enim vsque ad diluculũ, quo domini resurrectio declarata est, ad tertium diem pertinet.

11 *Obiice*, Scribitur, *Non videbit me homo & viuet.* Quid igitur? Si Iesus Deus erat, cur cernebãt eum mortales omnes, & ne vnus quidem illorum, qui eum spectarunt, mortuus est? *Exodi 33.*

Respond. Vides Iudæe, vt nodum imprudens soluas. Ideo enim mortui non sunt, quia diuinam & augustam formam ille carne contexerat. Deum enim tantùm cernebant per mediã humanitatem, qua erat indutus.

12 *Obiice*, Scribitur, Quicũque fidẽ habuerit in Iesum, sicut granum sinapi, verbo suo ille montem transferre poterit. Atqui ipsi videmus, vt qui inter illos vel sanctissimi sunt, nequeant rem vllam, vt vt exilem edere, quãto minus reliquum vulgus? Non est itaque in eis positum aliquod opus edere, quãtumuis in eum credant.

Respondeo. Sententia, quam citat ex Matthæo, restringi debet ad vsus necessarios. Nam temerè aut inaniter Deus suam potentiam ostentare nec vult, nec solet, ne ipsius beneficia sordeant. Alioqui enim desinerẽt esse miracula, cùm inter illa & ea quæ Deus facit vsitato naturæ cursu, & naturalia appellantur, distinctio fiat per vsitatum & inusitum. Intereà ad perfringendam infidelium & maximè Iudæorũ, quæ gens signa perpetuò quæsiit, *Quid miracula, ex Au. 3. de Trinit. cap. 6, et 10.*

h peruica-

peruicaciam, initio potestatẽ edendi miracula cō-
cesserat, concedit, & concedet, vt opus erit.

13 *Pete*, Si Mesśias vester Deus est, quare inequi-
tauit animal immundum? Nónne scriptum est in
lege, *Nec bouem, nec ouem pascant è regione montis hu-
ius*(Sinaï) Quid igitur, si decreuit, ne mūdum ani-
mal pascant, quanto minus immundum. Atqui hic
ipse sua sponte insidet animali immundo.

Respond. Inequitat Christus animal immundū,
quòd iā instaret horum delectuū finis, & vt signifi-
caret nihil eorum deinceps, quę ipse grata & acce-
Act. 9. pta haberet, profanū esse. Hinc illud in Actis, Quę
Deus purgauit, commune seu immundum, ne di-
Zachar. 9. xeris. Inequitat etiam, vt impleret Zacharię vatici-
nium. Denique, vt esset immundus asinus ad esum
& potum, nō tamen ad vsum iumentarium. Alio-
Iud. 10. qui cur triginta filij Iaïris in triginta asinarū pul-
lis sine reprehensione leguntur sedisse?

14 *Percontare*, Quare Iesus esuriit? Si dicas pro-
pter carnē, ecce videmus Mosem, cui pax, qui iti-
dem caro erat & sanguis, ieiunasse quadraginta
dies, noctésque totidem, quādo accesśit ad diuinā
maiestatem, neque tamen esuriisse. Vnde igitur hu
ius, qui quidem Deus fuit, esuriit caro?

Exo. 24. & 34. *Respond.* Moses Deo miserante non esuriit post
quadraginta dierum abstinentiā, quòd inde nullus
4. Ezræ. 16. fructus sequuturus fuisset. Quod de Elia & Ezra
prophetis, quorū quadragesimale ieiuniū in scri-
ptura notatur, eodē modo sentiēdum est. Christus
cōtrà fame afflictatᵘˢ est, & suę naturæ carneæ per-
missus,

missus, vt fructus huiusce meriti vberrimus ad nos
manaret, & eum intelligeremus verè hominē es-
se, qui fami, siti, &c. verè obnoxius fuerit.

15 *Roga*, An agnus paschalis adūbraret Iesum.
Si ita est, simplex literæ sententia est generandos
& suspendendos fuisse multos Iesus, posteaquam
iussi sunt Israëlitæ mactare non agnum vnum, sed
plures.

Respond. Iste ita ratiocinatur quasi nefas sit, v-
nius & eiusdem rei multiplices esse imagines, aut
ex multiplicatione similitudinū sequatur necessa-
riò rerum multiplicitas. In quo damnat Amosum
prophetam (vt cæteros pręteream) qui ex trulla ce
mētarij 7. capite, ex vncino pomorum 8. ex super-
liminarium motu cap. 9. euersionē imperij decem
tribuum vnam eandémque, iuxta suas ipsorum in-
terpretationes, adumbrat. Sic Daniel visione ho-
minis, qui esset capite aureo, humeris argēteis, ven Dan. 2. &
tre æreo, cruribus ferreis, & spectaculo quatuor 7.
bestiarum diuersi generis, eandem planè monar-
chiarum seriem cernit.

16 *Quære.* Scriptum est, *Accipite, hic panis est cor-
pus meum, & hoc vinum est sanguis meus in nouo testa-
mento.* Quomodo factum est istud? Præscidit scili-
cet frustum carnis suæ, & dedit illis, aut corpus e-
ius erat ex pane & vino, atque ex eo, quod reliquū
erat, dedit illis, & hoc corpus est, quod comederūt
ac biberunt.

Respond. Primò falsò citat verbum Christi.
Non enim dixit, *Hic panis est corpus meum.* neque

Hoc vinum est sanguis meus: sed *Hic est sanguis meus*, *Hoc est corpus meum*, verbis longè aliud significantibus. In his enim & similibus locutionibus demonstratiuum est vagum, & definitur atque circunscribitur per sequens sustantiuum. Deinde ridiculos modos, quibus corpus & sanguis Christi distribuantur in sacramento, præscribit. Aliter enim Christus se in eo dispensat, quàm præscindēdo frustum carnis suæ, aut habēdo corpus compositum ex pane & vino. Nempe modo siue spirituali siue sacramentali. Etsi enim secundum rem se tribuat corporaliter, carnaliter, realiter, & verè, vt antiqui Theologi disertè locuti sunt, non tamen secundū modū. Is enim est sacramētalis & mysticus. Nā ne horrorem crudę carnis induceret, forma panis & vini ad hoc mysterium vsus est. Sed is ingenium Iudæorū superat, quod etiam à suis Carphanaïtis patribus velut hæreditarium habent.

Nota.

Iohan. 6.

16 *Quære*, Quamobrem afflicta fuerit eius anima ad mortem vsque. Si eum locutum dicas, de carne, quæ (mortis terrore) consternatur, nunquid non dixit, *Afflicta est anima mea*, non autem, Afflicta est caro mea. Præterea nemo nescit, carnem sermonis expertem esse & planè brutam, esseque tanquam saxum, sine vi spiritus.

Respond. Hic nos fingit dicere carnem sine animo dolere posse. Atqui omnes experimur contrarium. nam cupiditas, appetitio, sensus, voluptas, dolor, & huiusmodi reliqua de earum actionum genere sunt, quas Philosophi non proprias animi, non

non corporis, sed vtriusq; communes esse tradunt. Affligitur igitur tota Christi, humanitas tum quia animus vna sui parte, vt ita nunc facultatē vocem, corpori hærens immersúsq; est, cùm maximè propter patibilitatē, cuius per cōtagionem carnis etiā ipse capax est. Adde sensilia, vt obiectum, vt phantasiā, agere in animam, quantumuis sit spiritus. Postremò quemadmodū dolor est corporis animati & viuentis, ita tristitia & ægritudo est animi. Is enim similiter suas habet perturbationes & πάθη.

18 *Quære*, Si est Filius Dei, Pater autem & Filius vnum sunt, necesse est, vt sit etiam voluntas vna. Atqui ipse cùm orat ante patrē ait, Pater, si fieri potest, ne bibam istum calicem, fac: sin minus age, quod æquum est oculis tuis. Ne fiat voluntas mea, sed tua. Si res ita habet, non fuêre eædem voluntates.

Respond. Voluntas Christi, quâ Deus erat, omnibus modis vna eadémque cum patris voluntate. At voluntas Christi, quâ homo, non item, tametsi eam ad consilium patris inflecteret. Vt cùm in temperante voluntas sensus, quā melius appetitionem & cupiditatem appellaueris, rationi, quæ vera voluntas est, obediens redditur. Interdum enim appetitus nos aliò mouet quàm ratio. Sed sapientis est, aut potius temperantis istiusmodi stimulos rectæ rationi consentientes efficere.

19 *Quære*, Si ipse Deus est, quare inter orandum Patri suo dixit, *Fiat voluntas tua*. Inde enim constat illum ad agendum aliquid nulla vi præditum fuisse, sed

se,sed omnia posita in patris voluntate,atq; si quid egerit,id voluntate Patris sui egisse,non sua.

Respond. Eadem huius solutio atque superioris. Sunt enim,vti dixi,in Christo volũtates duæ, quẽadmodum & naturæ duæ. Hac autem oratione exponebat humanam suam voluntatem Deo. Deinde,vt Græci dicunt, hæc agebat κατ' οἰκονομίαν τῆς σαρκός,secundum dispensationem carnis, vt se verum hominem demonstraret.

Matth. vlt. 20 *Quære*, Quorsum dixerit, *Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra.* Quis,cedo,dedit ei. Si enim filius Dei est & Deus, veluti censetis, non opus habuit donatione. Nónne vniuersus mundus eius est?

Respond. Data est ei vt homini optimè merito potestas,quam tamẽ vt Deus naturaliter in omnia tenebat. Adde rẽ sæpe tum dici dari,quando innotescit. Nempe non tunc primùm potestatem in omnia acceperat Christus, sed quam ante habebat, post resurrectionem sibi datam esse declarauit.

21 *Quære*, Sicut caro & anima sunt homo, ita iuxta verba vestra, Deus & homo simul vnus est Christus. Si ita est, cùm occiditur homo, occiditur diuinitas. Iesus secundum vestram confessionẽ Deus & homo est & intereà occisus, occisa igitur est eius diuinitas. Si occubuit diuinitas,nõ fuit Deus. Nam Deus non potest interfici.

Respond. Stupidum argumentum. Nam eadem ratiocinatione effici posset animam hominis extingui,quia homo interire dicitur.

22 *Quære*,

22 *Quære*, Si ipse in mundũ venit vt obiiceret se suppliciis & morti pro vobis, quare expostulabat de Iũda Iscariote, quòd sę prodidisset? Nónne propterea venerat, vt iudicaretur & damnaretur.

Respond. Eò quidem venit,vt ad expiationem nostrorũ scelerum iudicaretur & dãnaretur mortis,sed non vt Iudas eo se maleficio contaminaret. Quod enim venit vt iudicaretur: id fuit obedientiæ ipsius: quod proditus est à Iuda,id fuit voluntatis eius prauæ,de qua meritò quęrebatur. Etsi enim idem vtriusque opus esset, diuersa tamen erat mens, cũ ille per humani generis amicitiã, hic per auaritiã rem administraret. Nec satis est se prębere diuinę voluntatis consiliiq; administrũ,vt nõ pecces,nisi prætereà peculiari quadã vocatione ad id delectus sis,ac deinde animũ, qui culpari nequeat, afferas. Horũ siue vtrumq; siue alterum desit,quãtumuis ad factum quidem ipsum Deus alicuius opera vtatur, quia tamen ad facti vitiositatem non cõcurrit vllo modo,crimen est grauissimũ. Exemplis è scriptura sancta sumptis oratio fiet illustrior. Volebat quidẽ Deus Semeim grauare pium Dauidem falsis criminationibus, quoad facti substantiam,nempe vt Dauidem exploratum demonstraret verè & seriò probum esse. Cæterùm non exors culpę Semeis,quoniam priuatim mandatum neq; per prophetã, neq; alterius generis oraculo acceperat. Prætereà hoc agebat prauo fine,vt vindictæ appetitione, vt odio, &c. quorum nec author,nec approbator Deus. Ad hunc modũ, vt hodie Turcarum,

carum, ita olim Chaldæorum & Assyriorum reges, quos sæpe sacræ literæ virgas furoris domini appellant, Deus incitabat contra populum suum, vt istorum audacia vteretur ad scelerum vindictã. Num tibi propterea videntur immunes criminis? Atqui eos posteà acerbissimè puniit. Nimirum instituto domini, qui per eos iudicium suum exercere cupiebat, iusta belli causa non contenti adiecerunt crudelitatem, superbiam, regni cupiditatem, numinis contemptum, &c. quorum causa pœnas
Zachar. 1. merebantur insignes. Dicta nostra confirmans Zacharias: Ira, inquit, magna ego irascor, in gentes illas opulentas: quia ego iratus fueram parum, ipsi
Esaiæ 47. verùm adiuuerunt in malũ. Esaias quoque. Iratus sum super populũ meum, profanaui hæreditatem meam, & dedi eam in manu tua, ô Babylonie. Nõ posuisti eis misericordias: super senem aggrauasti iugum tuum valde.

23 *Pete* ab eis qui dicunt nos esse in hoc exilio propter nostram in Christum iniquitatem, vt hoc constare possit? Nónne enim ab hinc ante mortem eius sumus in exilio? Deinde vt hoc verum sit, scriptum est ipsum hora mortis suæ postulasse à patre veniam, atque dixisse: *Pater, ignosce illis, quoniam nesciunt quid agant*. Quod si Pater & Filius vnum sunt, voluntásque eorum vna, profectò hanc iniquitatem remissam oportuit, maximè quia ipse per se propitiatio est.

Respond. Prius obiectionis tuæ membrum falsum est, cùm exilium vestrum cœperit quadragesimo secundo post Christum in cœlos assumptum anno, Vespasiano Cæsare, vt vel constat è tuorum commentariis. Ad posterius ita respõdeo. Oratio Christi vt maximè generalis esset, propriè tamen instituta erat propter electos, quibus certè remissa sunt peccata, cæteris in exilium hoc perpetuũ propter dominum gloriæ impiè morti traditum profligatis.

REPREHENSIONVM IVDAIcarum, & vicissim defensionum Christianarum finis, G. Genebrardo authore.

ORATIO, QVAM PRO IVDAEIS QVIDAM EORVM AD *nostram religionem conuersus, ad Deum misericordiarum patrem, tam piè vehementérque habuit, vt eam de Hebræo vertere, quàm aliam de integrò cudere potius duxerim.*

OBSECRO domine, Deus propitiationis & creator misericordiarum, qui geris te in omnem ętatem & ætatem benignè atque misericorditer, qui eleuatus es supra omnes altitudines. Obsecro Deus maiestatum, superans omnes laudationes, corona millium myriadum adornatus, recordare congregationis tuæ, quam possedisti ab antiquo, & memento iuramenti, quod deierasti patribus nostris, atque voti, quod promisisti illis. Inspice quæso in Christum tuum, qui ab illorum nepotibus exortus est, quémque dedisti velut oblationem holocausti, in expiationem iniquitatum nostrarũ, & illustra oculos cæcorum istorum, ac tribue illis apertionem cordis, intelligentiæ & cognitionis, vt intelligant te fontem vitæ, vt agnoscant cuncti terrarũ populi te esse Deum solum, qui facis mirabilia omni tempore, vti fecisti patribus nostris à diebus priscis. Scio equidem te non appetere mortẽ mortui peccatoris, sed potius vt auersus à sua scelerata agẽdi ratione viuat. Precor igitur domine Deus, oro, obsecro ego seruus tuus, pro populo tuo Israël, misericorditer inclina domine

domine aurem tuam & audi, aperi oculos tuos & uide desolationes eorũ, quia sunt probro vniuersæ terræ, attende domine & audi, quia multiplicatæ sunt iniquitates eorum, quia rebellarunt in te, non crediderunt verbis tuis, nec attenderunt ꝓphetis tuis, & superuenit eis malũ iuxta hũc diẽ. Propterea cõmoueantur, oro, miserationes tuæ super filiis viscerũ tuorũ, & super populo, super quẽ inuocatũ est nomen tuũ. Propter gloriã nominis attende de cælis & vide de habitaculo sanctitatis & pulchritudinis tuæ, atq; conuerte cor eorum durũ, quemadmodum pollicitus es dicens: Dabo vobis cor carneũ, & auferã à vobis cor lapideũ de carne vestra. Visita domine Deus spirituũ vniuersæ carnis congregationem istam malã, quæ coït aduersum te & aduersus Christũ tuum, & da illis cor nouum, nouum similiter spiritum, vt credant in Christum tuum, quem, vt eos redimeret, misisti, & reuertantur à via sua mala in ieiunio, fletu & planctu, propterea quòd peccarunt in te, ambulauerunt post cogitationes cordis sui praui, sapientes facti sunt in oculis suis, & ante vultus suos intelligentes, vt proinde non intelligant te, qui tribuis mentem & intelligentiam omni viuenti. Placeat igitur voluntati tuæ, vt verba oris mei, & dicta mea hæc, quæ supplex in cõspectu tuo fundo, accepta, exoratáq; sint domino Deo meo, vt exaudias precem serui tui pro dispersis istis exulibus, vt aperiant aures suas, & conuertantur ad te, qui vnicum es miserorum dulcissimum receptaculum. Amen.

Modus affirmandi Hebraicus.

Ezech. 36.

Periocha

PERIOCHA ὙΠΟΘΈΣΕΩΝ trium partium huius opusculi.

Deo laus, honor & gloria.

DE LIBRO ET AVTHORE Arn. Pont. Burd.

מַה־נִּכְבָּד הַשּׁוֹתֵל בָּנוּ אֶת־הַבִּינָה ׀
אַף כִּי אַתָּה שֶׁכּוֹנַנְתָּנוּ בֶּאֱמוּנָה:
כִּי בַּסֵּפֶר אַתָּה מַלְּפֵנוּ הַחָכְמָה ׀
לַעֲנוֹת לָעִבְרִיִּים וְלַמִּינִים מִמֶּנָּה:
עַל עִבְרִי אַתְּ חוֹנֵךְ סוֹרוֹת הַמָּשִׁיחַ ׀
עַל מִין שֶׁאָב בֵּן רוּחַ אַחַת הַשְּׁכִינָה:
בו"לאו

ΕἸΣ ΓΙΛΒ. ΓΕΝΈΒΡΑΡΔΟΝ.

Ἔσχ᾽ ἅτε γηρυονῆ ξικάρηνον θειομάχους τρεῖς
χριστιανὸς πιστῶν ἐσμὸς ἀγειρομένων·
φιλοσόφους τε σοφούς, καὶ ἰουδαίων κακὸν ἀνδρῶν
ἔθνος, ἀερσινόων αἱρετικῶν τε γένος.
Εὐστοχίῃ πατέρων δὲ σοφὸς πέσε ῥᾶστα δαμασθείς,
Ἀλλ᾽ ἑτέροιιν κ᾽ ἔτι νῦν θειομαχεῖ τὰ κάρα.
Χάλκεον ἀλλ᾽ ἔγχος Γενέβραρδος διφροδμήσειν
Σπάσατ᾽ ἐπ᾽ ἀμφοτέρους εὖ μάλ᾽ ἐπισταμένως.
Εὐσεβέες γοῦν χαίρεθ᾽ ὁμῶς, τρομέετέ τε πάντες
Δυσσεβέες νεὸν ὡς θεῖον ἀλεξίκακον.

Ἰω. Κουρτηρίου

